

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

1,
PETRI LEONIS

CASELLÆ

DE PRIMIS ITALIÆ
COLONIS.

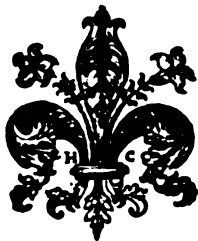
DE TVSCORVM ORIGINE
& Republica Florentina.

ELOGIA
ILLVSTRIVM ARTIFICVM.

EPIGRAMMATA,

INSCRIPTIONES.

LVGDVN I,
Sumptibus HORATII CARDON.

M. DCVI.

Cum Privilegio Regis.

THOMÆ LATINO
CASELLA.

TRVRIAM vno in libello,
quem tuo inscripsi nomini,
Italiae auctarium noram ab
origine. Italia itaq; tibi ada-
cta geminis in voluminibus vno eo-
demque in tomo, & ex integro tibi in-
scribitur : vt si quid in vtrouis relegi
dignum Lector animaduernerit, mea
opera tibi gratias agat. Et vtinam
in millibus ego tibi, qui mihi
vnus es pro millibus, &
in singulis omnia
optimè me-
ritus.

ITALIA,

Vel

DE ABORIGINIBVS, ET IANIGENIS,
primis Italiz Colonis.

I T A L I A M ab origine incoluere
Aborigines, Iani admonitu, Comero
Duce, huc premissi coloni. Naues di-
xeris sensiles, qua cælesti numine,
afflantibus auris, pralucetibus stel-
lis, vasta, & varia commissos sibi
prateruexere per maria. Aduenit & Ianus placida exce-
ptus Tiberis vehitura, quicum noui Aborigines. Aduenit
& Vesta mari supero ad Aterni ostia, cui montana magis,
& illius fluminis placere fontes. Ab ea Vestini. Superue-
nit deinceps Sabatinus, eò ipse diuino deditus cultui: unde
& Saga dictus est, & ab eo Sabini, & Curetes: & ultra
Tiberim Tusci, Sagi, & Vehi. Ianus enim figendarum se-
dium locum delegit, & sibi eundem iuxta flumen, ubi
deinceps Roma à primordiis Regina gentium, quod hac

presideret senissimus populorum Pater & Rex. Hac itaque sicut ego accepi, in historiam pro virili disponam, ita ut legenti exposita, & enucleata appareant. Proinde Vestinorum Regia, Amiternum certè à loci situ sic appellatum licet conditorem antiquitatis monumenta literis non prodant: inditio tamen sunt ingenue nobilitatis: & gētis originem adserunt vetustissimam. Sic quæ profanos non admisit intuitus, suo ipsa in lumine Vesta latet. Ea fuit Are-tia Iani, qui & Noe uxor inter Ianigenas mater, & Regina presidens, quæ sempiternum sacrificiorum ignem delectis credidit Virginibus, ex huiusmodi cura, disciplinâque Vestalibus clarissimi semper in Italia nominis. Cæterum de aduentu Iani ita maiores ratiocinantur, ut factum adstruant anno post diluuium CVIII. qui & XXIII. ante Regnum Babilonicum, & Turrim illam, in qua linguarum confusio facta est. Deinde ad disponendas colonias orbem terrarum peragraturus ratem soluit: huc redeundi tamen concepta spe, ubi iam senior requiem sibi delegerat: quod hæc Regio Reginam suo in solio orbi presidentem in stola (si orbis situm aduertat) representat Europam, cuius Italia brachium dextrum, quæ coronatam sustinens tripodem sospitibus, & hospitalibus offert Dijs. Tripas autem ipsa est Sicilia, quæ & penus, & horreum. Ea igitur figura nihil optatius magis optimo Regi, sanctissimo Patrifamilias. Ager verò is est, qualem laboriosior, & industrius agricola exoptaret, idemq; probaret, ubertate omnigena colono, quantumuis anido, & hero excultiori exuberans: laudaturq; in libris Sybillinis, & ager, & agricola populus hæc elegio:

Omni

Omnibus copiis quas annus fert affluens,
Et vita illis decenter iucundissima.

Interim premiserat in Italiam Iannus Crannum, & Crannam, qua & Carnia, & Crania, filios natu maximos, & eorundem subcrefcentem sobolem, cum Comerio Gallo, & eiusdem filijs ex Iapeti genere. Comerius itaque regionem suo de nomine cognominat Comeram, urbes certas per stationes curribus designat mobiles, populum legibus, & iustitia instruit. Hi itaque in Italia Ianigenorum Principes, conditores Urbium, patres populorum. Ianigena humanum quidem genus omne: sed Itali, & Armeni tantum hoc recensentur nomine, ex quibus Griphoni aduenire MLXXXIII. post annum, & perbenigne ab Aurano suscepti, sedes iuxta nostrates adepti leguntur; sed liber is alienam per imposturam non integra fide legitur. At nos qua in rem nostram faciunt, ea per irrefragabilia auctorum testimonia confirmata certa fide contestabimur. Quae vero de eorundem locorum nominibus perpetuo testimonio probabilia erunt, probabilia allegabimus: in reliquis vero ab alienis mendacijs nostram fidem sincere vindicabimus. Sed priores in Italia Ianigena: postremo potissimum loco geniti Crannus & Crana, & eorum posteritas hoc peculiari titulo, & paterna dilectione nobilissimi gentium. Hi quod adulterinum intra suos non admisserint genus, quod nuptias benedictione celebraverint: & quod per benedictionem fecundissimi multiplicarint; Quod Crannus puer Camillus patri Crania Virguncula delicata matri uterque sacrificantibus ministri parentibus adefsent, & in domestico obsequio assidui. Hi amor & deli-

tium, qui & senectutis filij, qui parentes moribus & vultu, ac pietatis referrent studio, & in educandis liberis amanti excubarent seueritate pernixiles, eosque ad concordiam, & laborem, ad virtutem, & religionem quasi ad certum instruerent patrimonium. Hi itaque posito altari, coronatis laribus, & qua pro laribus, domi aderat instrumenta ad focum, qua & alibi constitutos pharos dicas, & candelabra. Hi generosiores in dies, geminata soboles, masculi scilicet & femella certo anni tempore. Sed & eadem soboles cum adoleuisset, in idem conueniebant matrimonij vinculum, germanitate, iisdem natalibus, & morum similitudine probatum. Vnde Cranus, & Crana primum; deinde, ut etymon in his Italia appareat, Thalus, & Thalia appellati etate florentes scilicet compares. Hæc in Ianigenis Vestinis prænomena perseuerarunt, & Thalassionem, idest, auspicatam, germanam, perennem, adæquatam, viri, & uxoris concordiam in nuptiis legimus: & repetitam optionis vocem genialem circa thalamum. Itaque ipsum in Italo vocis etymon diuinum denotat genus. Neque enim à Græcis exteris exquirenda nostri sermonis significatio est. Græcis sua commenta superabundent licet: nos quidem & bobus utimur, & earum generositatem exercemus perutilem. Neque incongruum est in huiusmodi explicationibus immorari, cum nostri instituti sit primo loco de Originibus tractare.

At humani generis ea constitutio est, ut hominem esse solum non probarit hominum artifex, & omnium arbitrer Deus, qui soporato homini costam tulit, eamque in mulierem adificauit illis in verbis, ad luculentissimum facti testimo

testimonium usus, Et erunt duo in carne vna. Is idem post diluvium, Noeti, & uxori, & filiis & uxoribus eorum (in quibus humani generis emissariis præservatum est genus) multiplicationis gratia benedixit. Quare Noetis posteris in huiusmodi & unitatis, & communionis opportunam necessitatem, symbolum voluere, quod diximus domesticum in laribus, qui ligna ad ignem supposita sustinent, in quibus alij Ianum, & Vestam intellexerunt: alij verò Cranum, & Cranam: in sobole enim ratio coniugij constat, & vita communio ab ipso principio, & lucis exordio, continuata vicissitudine in sequelam perpetuitatis. Quamobrem lares ipsos Solem, & Lunam interpretati sunt, qui à Dei cultu recedentes, & ad creaturarum idololatriam transcentes, de pietatis semita declinarunt: immò & masculos voluere utrosque, quasi ad masculam virtutis gloriam nuncupatos, qui & numina, & nomina ad Deitatis multiplicationem pro libito commēti sunt: ita ut in Picumno virum, in Pilumno verò uxorem designarent: quorum concordia, & diligentia sit, ut in communione victus nihil unquam desit, dum vir viriliter comparat, & congregat in penn: uxor verò viriliter distribuit ad quotidianum victum, apponens quod sufficiat, & ad communis foci fragorem, quod nidore suo domum odoret & viciniam: ne quis negligentiores homines ibidem incolae desides arguat, eos intra parietes, infra hominum virtutes flocci, & nauci, & proinde qui viri sunt & risè, & sobriè, & hilariter, epulantibus, & diuinis in laudibus hymnos concincentes aderant, Caij filij scilicet, ad cumulanda parentum gaudia progeniti, coronati flo-

ribus. Deo itaque primùm sacrificare, deinde etiam maioribus suis libare generosissima Italia conditores didicere: deinde & docuere publicè, & priuatim, ita ut antiquius haberent nihil.

Quamobrem domestica in ara, priuatis in ædibus, Patresfamilias, quasi Rex sacrificulus, sacra faceret, & familiaribus epulum daret, & maiorum exempla ad excitandam in iunioribus emulationem per virtutes referebat: exinde Axamenta, præcinens ipse idem Chori magister apophereta, tandem largiebatur generosus munerarius in circulo pietatis, & latitiæ conuentu.

Hucusq; de Italia cōditoribus, nec dū satis, quos Patres patrum meritò recolit Italia. In ea primùm Vmbri intercogniti quasi cataclismi fontes, & voragines subsidientia adhuc trepidi deuinent loca, æditiora incolere, in cauernis, camerisvè: deinde etiā & domicilia habere, & vicos, & oppida, & vrbes per apricos colles, & conualles vberes. Turris verò pro metropoli in campestri construebatur media, quò munitam omnino refugij arcem haberēt: quinimo, & pro temporis, & locorum opportunitate prioribus uti vehiculis, has curules diceres domos, rotabilesvè arceras, tectas undique quasi arcas. Quod infra sub solario quidem stabulum iugarum & pecoris, supra verò distributis officinis domus esset tabernaculo, & tensis. Sed & loca inaccessa, siue in montanis, siue in palustribus, qualis ISSA insula describitur: quæ enim natura ipsa munitiora sunt, ea succedunt laboriosiores, aut vado penetrant, quòd eis
LABORVM RELEVAMEN SECVRITAS.

Quamobrem uberrimi in planicie agri, tanquam in arena consistere

consistere, loca communire manibus, & armis, & consilio rem tueri publicam instructiores didicere, & pro patria ferro decernunt fortiter. His artibus Aborigenes indigenae reputantur, & eorum urbes CCC. numero nouit Plinius, & Strabo ex lectione plurima hac de Aboriginibus indigetibus ex Italia lib. v. & xiiij. & alibi. Hi primum in montanis passim sine manibus vicatim habitauerunt. Sed postquam Pelasgi, & ceterorum Gracorum ipsis admixti opem in debellandis finitimis tulerunt, exacta inde Sicula gente, oppida crebra munierunt, subigeruntq; sibi totum id terrarum spatium, quod amnes duo Liris, & Tiberis terminant. Hi orti ex imis Apennini montibus Italianam quam maximè longa est serantibus mediam, erumpunt in Thyrrhenum pelagus, DCCC. ferè stadium inter utriusque ostium interstitio. Horum Tiberis à Septentrione prope Ostiam urbem se exonerat: à meridiano tractu Liris Minturnam alluit ambas Romanorum Colonias. Eas sedes perpetuò tenuit IDEM GENVS HOMINVM: INDIGETES scilicet, mutatis tantum appellationibus vetus Aboriginum nomen seruantes. Et post pauca: Ceterum Aborigines auctores Romani generis, Italia indigenas alij, suique corporis gentem adserunt, (ITALIAM VOCO GENTEM ILLAM OMNEM quantum Ionius, & Thyrrhenus sinus, tertiaq; ab continenti terra amplectitur Alpes) nomen eis inde aiunt impositum, quod posteris suis originis ab se fuerint auctores. De Liguribus verò fabulantes reijcit. Et idem post pauca: Ex Antiochi Syracusani contestatione, & Antiochi Xenophanis testimonio, & vetustis monumentis: & ipse

ipse in eandem sententiam adstipulatur. Terram hanc, quæ nunc Italia dicitur, olim tenuere Oenotrij : deinde commemoratis eorum moribus, ac forma Reipub. & quod Regnum tandem Italo delatum est ; & ab eo denominatam Italiam. Morgetemq; huic successisse, à quo Morgetes sint vocati : & quia Siculus à Morgete hospitio sit exceptus, proprium principatum in ea gente constituerit. Tunc hæc subiicit : Oenotrium, Licaonis filium XII. ex Arcadia nouas sedes querere compulsum, unà cum Peucetio in Italiam venit, & à Peucetio in Italis Peucetij.

En quot Græci, tot etiam commenta : his adde etiam quot quot in Herodoti verba iurati historias scriptitarunt. Nam & sub Vmbrorum nomine Aborigines, immò omnē quanta in Montanis Italia est, comprehensam volunt : inuidianè an oscitantia incertum, falsò tamen. Quia oblata lectoribus offa, vniuersam confundunt Italiam : in Græcorum colonias confarreatam ut credant. Et quidem rationalis, si qui alienā rem deperditum eat, eandem primum interuertat, tum quasi decoctam abliguriat. At ego te, Apennine, inconcussa auctoritatis Patrem appello Iudicem, qui primus ab origine cognitos hospites, & incolas à diluuij vorticibus fugientes, tua sub iuga, quibus cælo proximus es, tuas intra cameras excæpisti. Vnde si quando egredi ausi sint, & ad victus necessitatem terram colere, tum demum Vmbros appellatos, eodem sub Comero Gallo Duce, eodem inquam tempore, eundem inquam populum diuerso nuncupatum nomine, Aborigines scilicet & Vmbros. Quorum omnium magno malo Camefenuus huc adueniens obtinuit penè omnia : obtriucrátque morum

corru

corruptor, blasphemus, exlex, matrimoniorum violator, absente Iano, absente item Comerio; Qui tamen cum rediret, Crano, & Crana, & eorum posteritate adiutus, de Iani precepto omni tandem Camefenuum pepulere Italia. Sed & eiusdem sectæ conuenam, & aduenam, populum & corruptos Comeros in Montanis coercuere secundum Apennini sinus: intra tamen Umbros, Sabinosvè: exinde Montanos ex origine, & commixtione agnoscas Abborrigines inclusos, & segregatim ab eisdem incorruptos Aborigines prioribus in sedibus: utrisque tamen, communi omnium consensu suffragioque Carnam Helernam, cum sceptro scilicet, & fascibus duodecim præfecit Ianus: Sceptrum verò ipsa alba est, hasta scilicet pura, ut Vertunum dicas alterum in cardinum potestate: unde & Cardia nuncupatur, & Cardinia, quod ei colonias deducendi vis esset, & omnigena sacrorum cura commissa. Præseditque in conuallibus ANSANCII medijs castrametata. Iani auspicio item & prætorium statuit, ubi ius populo redderet, qui circum circa in figendis aderat sedibus: aram velis circumdatam & ignem excitat, quo nihil antiquius, nihil proprius meminerint, qui publicum ignem ante priuatum nouerint focum. Itaque supplicare D. O. M. & primitias offerre, & legitima vota persolvere didicere frugi homines. IN PRECIBVS SI QUIDEM immorari, vires colligere est: cum pietate obeunda adire negotia, profligare est. Fortitudini & Iustitiæ omnia cedunt. Pietas in homine virtutis aliæ sorores natu maxima. Et quidem ad aram sacerdotes excubant, Prætorio Prætoriani ad conseruandam aurea ætatis illibæ

illibatam securitatem. Qui enim secus fecerit, & pacis tempore limites regni sui incustoditos deserit, is demum pacem negligit. Pratorij locus septus erat ad montis radicem, cui Calpæ nomen de Crane alba: prisca enim lingua P. pro B. proferebāt Vestini, & Sagi: ipsa verò alba, vel hasta summa armorū, & Imperij, ut docet Festus. Hoc loci declivus subsidet mons, ita ut à dextris fluuius forū aperit, qui de latitudine, in quā exit, Atrā dicitur. Deinde etiā nouæ vrbi spatia aquiora relaxat, quāquā is rarò milliario minorem fecet. A sinistra verò, ubi theatralē Calpæ arcuatur in formam, Cæciam vicum habet. Unde nomen Cæcilia genti factum est, & mediam, ad forum, qui Decij Sylle nuncupatur, Occidentem versus, viam non intercludit; sed & ad Meridiem à sepulchretis, & maiorum ossibus locus, qui nomine Scopuletum dictus est, modò vicus non infrequens, ex peruetusto, ut diximus, cæmiterio: de quo iterum, & seueriori item iuditio, in sepultura concedenda agemus infra. Deinde ad Orientem Vetuloniam dirutam, & lacum, & vicum, cui à frequentiori populo arbore Populetum nomen. Caterum trans fluuium Septentrionales habet Neminas aquas, quas ab ortus intervallo & varietate nuncupamus. Sed gentis Cæcilia vetustam in nobis originem placet inscriptionem probare: huiusmodi enim testimonia pro interprete in historia habentur, & sequenti in libro de Vestinis Sabinisq; Romani populi acturi sumus auctario.

C. IULIVS ATTICVS VESTINVS,
CÆCILIA ATTICA Q. CÆCILII ATTICI

POM

POMPONI, ET PILIÆ FILIA

C. PLAVTIVS P. I. P. N. DECIVS

HYPSEVS.

Sed ad integram huius inscriptionis declarationem, in qua cum Cacia gente etiam Iuliam, & Vestinam, & Pomponiam, & Piliam, sicuti & alibi Deciam, & Iuniam, & Syllanam legere est, eam regionem plenius describemus. A Cacia itaque, & foro, quo Decij Vicum petimus, quæ laxior ad Meridiem campus excurrit, quod Cramnus Mons, qui deinde Sicanus, demum Canius appellatus est, in sinistram reflexus foros laxat & amplificat: eaque in planitie Thebas contra Boetias promontorium excitat, supra quod urbem constituere, quam Forum veteres dixere Novum, & infra ad promontorii radicem Hypsaum habet, & Orientalem magis vicum genium Iani: deinde eo inferius Piliam iuxta locum, ubi Velia, & qui de Vetulonio eiusdem nominis exuberans fluvius lacu, in Atriam influit, quam Aternum dicimus. Et hos intra terminos Populetum includitur vicus, ad Orientem, ubi vetustatis monumentum, & Attica familia memoria, & Orfite videre est.

O R F I T Æ A T T I C Æ

G. APONI SABINI

P R Æ S T Æ

V. S. L. M.

Is ager Vestinus, & ad Orientem pratenditur, eadem appellatione de Vesta matris nomine, quo ipsa adueniens & templum, & arcem, novæ fecit Urbi. Hac inquam ultra fluvium ad Septentrionem aram statuit pro templo, & arcem iuxta arā, & in ea Vestales collectas voluit Virgines,

quarum

quarum cura publicus focus aternus est. Naclonge aberat Regia Crana inter templum, & Prætorium media, ad ripam fluminis leuam. Vesta itaque castrorum mater propagatis nepotum limitibus, pomerio etiam regiam ampliavit, & quasi arcem turritam communiuit urbem, circumcirca per cardines, & decumanos limites, mœnibus, propugnaculis, aggere, & sacra item fossa, unde ipsa turrita effingitur in circulo residens quasi foros, & vrbes circumitēs, Populorum magistra, quæ & Regina mater. Itaque ubi ipsa adesset conuentus agi in tuto poterat, utpotè iuxta turrim patriam. Rex enim in populo pro turri est. Eatenus incertam diximus Amiterni originem: quis enim Urbem diceret ante templi constitutionem, quod est fundamentum Urbium? aut quis urbem neget, ubi Regina medio in Senatu, medio in Populo fixis sedibus ordinata in Rep. consisteret? Sed postquam ad alteram Tiberis ripam secessit Ianus, etate iam senior vacarat ab eiusdem incolatuum quo dexteram Tiberis ripam, ab eiusdem incolatu, deque eiusdem oraculis Vaticanus dici cœpit.

Mons itaque & flumen interfluens regiones intersecabant quidem, ditionem verò nusquam disterminebant, quandiu superuixit senissimus Ianus Pater, cuius ab ore penderent omnes, quem imitari studerent omnes, pudore ne, an innocentia ambigas: sed certè perutrumque non neget. Et quidem ad alteram ripam Aboriginum colonijs, & suos, & metatus per singulos ad conuentus à Vestinis, quos diximus, perq̃ loca commodiora magis frequens colonias aderat, & post Sabatij aduentum magis indies, ita ut positis iam Curibus alteris, Regio omnis eiusdem

dem diceretur de nomine : Tum & à fluminis ripa dexteram Sabatios, & ceteros: Crana verò Vestalis Magna post matrem Maximam in Vestinis praeerat, in ea, quam Calpem diximus; unde & Calpar vinarium vas. Nam & vinetis vestitus locus, is in declivio positus, & ad Orientem conuexus appositè est. Crana verò nomen Principem designat in populo, sicut humana inter ossa cranium quod maiores nostri inaurare consueuerant, in perpetuam defunctorum (si qui de Rep. optimè meriti essent) memoriam, & venerationem, uti apud Quadrigarium in annalibus legitur, lib. xxx.

Igitur Vesta mater sacrificijs, & formandis occupata Virginibus, Cranus instituendis liberis, deducendis colonijs, Iani imperio, Vesta obsequio deditissimus, cum omni sobole, ad cuius nutum dirigebant omnia. Caius autem, & Caia, de quibus supra simplici qua legimus nota nomina, si ea figura recta est Dominum Domus denotat; si verò obuersa ea Domus Domina, quo se coniugati vicissim appellabant nomine; & eadem ratione & populos Rantios, & Aruntios dicimus, Carantios legimus & Caracenos, pro C. Ranti & C. Razenui, vel Rasini populi apud nos. Sed per vetustatis monumenta probemus singula.

C. Calpetanus Rantius Quirinalis, Val. Cestius Cur. Riparum & aluci Tiberis terminauit,

& Calpus Numa F. & Calphurnij, & Calpetus Albano- rum Rex & alibi habetur: C. Rasinius C. F. Ser. Stell. Tettianus, & pleraque eam in rem testimonia, quae producere longum esset, effossione facili, quo loci nostro saculo statua

reperta sunt plures antiquitatis monumenta.

Itaque Caraceni, qui secundum incolunt Atram ad Orientem: & Razenij, quorum locus adhuc seruat nomen Razinium, non iniucunda in campi planitie iuxta AEquos, qui se à fratribus segregantes ad Meridiem ultra Rasinius seclusi sunt. Sed inferius de huiusmodi segregationis causa dicemus suo loco.

Oppleta iã videbatur Orientalis Tiberis ripa per occidua, in quibus utrisque, quasi sol inter cæli cardines, per decumanum regnabat Ianus limitem: sol enim in medio residens complectitur omnia, cuius radij & lux, Cranus & Crana, per quos constituendâ procurabat Remp. dilectissima de nepotum sobole.

Crana autem & suo in populo uteri sui filijs, & secundum Ianiculi Orientalem ripam ad superum mare de infero, & qua Apenninus inflexus Italiam intersecat omnem, utroque enim mari ambitur Italia, nisi quâ de perpetuo distenditur Apennino, quasi lacerto ex humero exertum brachium, quacunque habitabilis ea est. Apenninus enim fluminis ripam nescit: terminum verò ipsemet sibi consciuit, ubi declinatus esse desijt, cuius intra sinus conclusos diximus Aborigines, & Comeros; sed aduenam & canuenam populum, quem materno imperio in officio contineret Crana, benigniori seueritate corrigeret disciplina: qua sobolis amantiſſima, ita ut exinde Venus dictitari cæperit, ob maternam in subditos sollicitudinem, & conciliandis animorum moribus efficaciam charitatis, quâ ad omnes ititaret. Aborigines enim incorruptos prioribus in sedibus habitare permissos, quasi filios manu

los manu ducens regebat. Itaque cum necessariò coloniæ deducenda essent, ex utrisque Aboriginibus, & Vestinis, eadem ratione qua & dispositi essent deducebantur, siue per Apennini, uti diximus, propinquiores sinus; siue per exteros montes & littoralia, quorum portus, claustravè Ianigenarum custodibus communita essent, novas scilicet per colonias. Itaque Ianigenarum suffecturam Iano deducebat Cranus, & ipsa trans mittebat Crana adolescentium floridam iuuentutem, quasi florenti à ramo examē apum, quos præ vultus similitudine, & habitu discernere non posses: admirareris tamen, & sub velo & in armis procedentem, leones diceres in incessu, & laudares Thaleos, Amitinos germanos compares novas in colonias deductos, pleno tempore verè sacro, & ea filiorum educatione, & exhibitione, qua summa est munificentia, senissimi Patris demulcebant caniciem. Hinc hominum utramq; per ripam geminatorum ratio, & Amitini & pleraq; huiusmodi nomina. Faceffant interim qui dū omnia Tuscis tribuunt, quasi effatam Reginam redarguunt, dum historias pro ingenio fingunt, & proprijs fidem abrogant testimonijs, qui Ianigenas non nisi in Tuscia norunt: & quam apud Aborigines regnantem non negant, eandem & concepturam, & parituram, aliò saltem partus exposituram, quasi AmacZonem ad ripam alteram accedentem oscitantes fabulantur, & quasi orbatos & sobole, & spe solis consenescentes transgere ævum fecundissimos hominum. MUNDVM mala nox semper occiduas regiones obtenebrat, terminos confundit, & illustres populos in abscondito oculis. Sed & qui Ansaneti vallem describunt,

eam quidem plus satis arctant : à lacu siquidem Velino per Cotylas & rosea rura , & Pinnatias , item & Veliam , & Testrinam Thebeos , & Vestinum agrum ad Antianas & Crumienas aquas , & Veranas insuper per vallem , quâ Corfinium itur , & quousq; ad Antianum nobile emporium , & ad Hadriaci maris littora perueneris , ea prætenditur vallis , cui nomen ab Ansis prouenit. Anseverò altaria sunt portatilia , quadrata , quæ sunt constant pedibus : ea enim conuallis vicis , & urbibus oppleta frequentioribus , frequentiores item habebat aras , & publicis , & priuatis in sacrificijs perpetua quasi vnius templi sacrarum Ansarū odorata porticus , quarum exempla in vetustis monumentis cum plura sint requireret nemo. Est autem Corfinium ea vrbs , quæ bello ciuili inter Casarem , & Pompeium una inter Reip. arces deleta est : hac eadem irruentibus in Italiam Barbaris ex omni Italia , confluentem nobilitatem excepit : & proinde una hac vrbs pro vniuersa prouincia Italico nobilitata nomine , & adaucta populis steterat : sed qua Ansaneti vallis ad Reatem proximior est , & qua IMELLA iuxta Casperiam fluit , cuiusde appellatione sacrificio opportunum vas omne Imelum dixere vel futile , Festus & Cato , prout dicemus infra : eam inquam gentium , & prouinciam , & regnum dicas , quod ibidem confederint Umbri primum , qui ab Aboriginibus exacti sunt , & hi quod aberrarint cum corruptis Comeris exinde expulsi intra montium claustra occludantur , tunc moderatiores locum hunc obtinuere Aborigines , qui & ipsi tandem à Sabinis extrusi sunt , & res ad Amiterinos , & Curetes Patres rediit. Sed & Cotyla quæ unica , &

inna

innatans Insula inquirentibus, & obstupescantibus Pelasgis reperta, & concessa est, eo oraculo adaectis, apud Dionys. Halic. lib. 1.

Pergite quærentes Siculum Saturnia rura,
Atque Aboriginidum Coryla, vbi se Insula
vestat,

Queis misti decimas Clario transmittite
Phœbo,

Atq; Ioui capita, & transmittite lumina Patri.

Hi itaque dum terra, marique emissi quò nesciant peregrinantur errone, dum quod querere iubentur, inuenire desperant, errabundi reperere: hospitibus tetendere manus oliuæ ramusculo coronati, & oliuæ ramos item prætendentes, quibus circum circa insulam habitare permissum est. In ea post Pelasgos & scriptores omnes etiam & nos rei nouitatem ad naturæ ipsius miraculum admiramur, quæ fixam habeant ungulam animalia tutò super ea ferri, & pasci ad libitum & saturari: quæ verò fixas non habent ungulas minimè sustineri, & primo laui quantumuis calce, vel planta positione terram effossam in putrem resolui, ita ut tremere circumcirca, & fatiscere videas solum; Quare & refugere exinde solent equi, & eiusdem ungulatum genus, nec fuste impelli, ut illuc pedes iteratò inferant. Lacus is quatuor iugerum magnitudinem non excedebat. Insula perenniter fluctuans ventorum impulsu, gramen quoddam butoni seu carici simile, colore vetò ad bitumen maxime, nec quidem magnum producit: aqua verò immensa profunditatis, & circumquaque eorionis cingitur lacus. Insula in diametro ferè quinquagin-

ta pedum; neque ultra pedem ex aquis eminebat. Caterum ex deducto in lacum fluuio, qui arena sua, quod bituminis fuerat in collectanea illa algarum insula, diffecuerit, hinc inde quasi Aethiopica in secandis marmoribus arena dissecta est: & in figuram semiplena luna littori hinc inde bifariam diuisa adhaeserit, & ea frugibus apta, nisi violentius ferrum incusseris: subtus enim aqua emanans altius prosiliet ad ludicrum incolis spectaculum; & ad horam usque productam in tullos aqueos voluptatis, & admirationis scenam, ipsa in solitudine, vnius ad arbitrium quasi exercitatoris agitata placitum. Ea autem fluminis immissio quinquagesimum circiter annum facta est intermediam, per cuius arenam etiam fons quae in profundo lacus est, suffarta densum ebullire bitumen non permittitur, neque quid gignere, nisi tenue quoddam salgastrum, & quod quasi cratis per aquam innatans fertur. Neque vna, sed singulatim singula, vno item & altero circulo colludentes, sed alterum quidem minus: & si quis in eorum utrumlibet insiluerit, quantumuis leniter, ac leuiter, insula nondum constans sub pondere tremit, ac subsilit instabilis, & inualida, utpote ponderis impatiens, nutat per eam, quam diximus varietatem motus, & quietis.

Est autem illud bituminis signum, quod introducta aqua superfertur, & in aduersum littus insulam impulit, & in eam quae cubitum altitudine non excederet, alieno impetu impellitur, trahiturve propulsata. Itaque nouus hospes, longa post tempora vetustissima antiquitatis, & religiosi ostentus, rescidit acta, quae Gracus aduena veneratus est quidem, & Barbarus nunquam temerasset, qui de
vicinia

vicinie ripis, & qui procurrere natus est, terra poros aperire de fonte didicit sua in simplicitate, aliò traductus volēs nolens, tanta quidem rusticus accola ausus est. & ea maxima, qua nemo vsquam hominum intentasset.

At antiquitas eiusdem laci Commitias Nymphas venerata est, easque sic dictas Varro adserit à commotu, quòd ibi Insula in aqua commoveretur. Præterea & Lacones per interiorem valem iuxta Amiternum succedere hospites, legum quidem, & severitatis amantes: sed Lycurgi atrocius vitantes supercilium, & rubricam fugientes. Hi à Vestinis, & Curetibus peramanter, & comiter suscepti, & in medio locati Thebas condidère Boetias, & regionem hospitalem, & perhumanos hospites dixère Pitantias, in quibus Quintus ille, PINNIA familia, ad quam Varro III. de Agricultura librum inscripsit, de quibus in hæc verba Strabo lib. V. Qui finitimos, & hospites potentia prævalidos blandimentis alliciunt & charitate devinciunt. Ita ut pedestris exercitus LXXX. millia, & equites VIIII. millia aliquando domo emiserint. Et eadem prope pagella, de Vestinis item loquens ait: Hæc autem natio exigua quidem est, ceterum fortitudine conspicua ostentata Romanis eorū sapiissime virtute. Et Herodianus in Antoino: Præterea iuvenes Sparta accitos Laconicā, & Pitanniatam centenam vocabant. Agrum verò, qui Bættiano collimitat, gentium attigit nemo. Vestinis siquidem Ianigenis ingenuis intacta sua patria est, & genus illibatum. Quis enim aut Italos Proceres alienigenas dixerit, aut Normānos, & ex Hierosolymitana expeditione veteranos nobilissimam Christi Domini militiam? Quorum pleri-

que cæli similitudine, soli fertilitate, atque optimatum nostrorum humanitate allecti & suasi sunt, ut media quæ in via ad nouam expeditionem paratiores sedem figerent temporariam. Quo factò adaucti numero maiores nostri, & ipsi fortissimos viros in contubernium, & feruens iuuentus in disciplina virtutum magistros obtinuit, quorum æmula, & virtutum appetentior per eosdem formata ad unguem, adsequeretur & gloriam.

Sed quoad decimas, de quibus superiori in oraculo agitur, Populus aliquando ab Hercule salubriter commonitus ossella pro humanis hostijs obtulit, & de ponte in procurrētia præcipitia dedit.

Ceterum ipsa de Vesta, quæ Urbis regionē ad Septentrionem adauxerat, ea etiam ex parte montem, qui iuxta est. Apenninus dicitur ab Apio, quod Vesta flammeum est, velumvè, seu veli apex.

Quæ verò ad Meridiem regio interiacet, & ipse mons à Crania, Cranius appellatur, cuius, quæ maximè elatus parte est, ocrea, promontorium format: & ibidem infra Apia Vicus in Vestæ venerationem conditus, qui & Auianum pro Apianum dici cæpit, arx inquam in Ciuitatis tutelam, & oppidū ad annonæ custodiam. Populus verò Opicus, cuius de nomine colonia deducta plures. Crana autē ipsa est Opis, quod perpetua fulciret alimonia, & suffectura materfamilias, quæ in Reip. utilitatem inter filios regnaret, quasi unius corporis membra conferens, qui omnes uno de Cranio, & Crania caro una. Sed neque ipsa alia de causa Carnia dicitur, nisi quod regat, & repleat humanum corpus, per epar sanguine & spiritu animatum, vestibus

vestibus fotum, cibo recreatum: Ipsa eadem ad populi securitatem Opis oppidum condidit, quale diximus, & cines, si quid aduersi accideret, se & patriam tutarentur, & ab ea Cranium dicimus capitis ossum prædurum, quod & ornandum est, & armandum ad corporis totius regimen, & tutelam. Igitur eadem & in deducendis colonijs Opis erat in annona, & cetero apparatu ad expeditionem necessario, qua Ania ab antiquitate, & Apia à loci diceretur vetustate, & cathedra prominentia, & apicis dignitate. Venus autem in adolescentiorum iuuenta, viribusq̃, & viarum difficultatibus explicandis: item in castrorum vel hospitij sospitem hospitalitatem præoccupandam, pronocandamvè, ubi maturè factò opus esset, eadem ipsa Venus nuncupabatur. Iuuentus autem & soboles qua in nominibus regula apud maiores fuerit nouis in colonijs exēplo ex uno, sed eodem eleganti, declaratur inscriptione,

NÆVIÆ VENERIÆ,

NÆVIA PRIMIGENIA,

ET PRIMVS, PARENTES.

Primus: deducta enim in colonia Princeps est pro Iano: siue is in populo Princeps: princeps item qui vici Magister Tribunusve, domusve Dominus, pater familiæ, cui clavis pro sceptro esset. Ianus itaque omnium pater uiuentium, & coloniarum dispositor, in principibus populorum conditor, & pastor, & doctor agitator, & munerator, qui contemplationis studio & mentis excellentia Rex humilis & ipsam per humilitatem Princeps optimus maximus odoratas ad aras quotidiana per sacrificia propensor, pro omnibus inuigilabat interpellator. Eius itaq̃ ara pro senatulo:

sacri

sacrificiorum enim pralibationes conuentus subsequerantur ad Reip. curā: statis enim diebus, nouis lunaribus, cōuenire iuebantur assessores: qui conuentus in Ianiculo primum habiti, & ius redditum. Conueniebant itaque Senatores, & hi quos adesse oporteret. Præterea dimisso concilio si qui uellent senissimi patris canitiem veneraturi, & diuina commemorantem audituri, admittebantur. Hos inter assessores legitur Ianus Præsicens, Physicam, Astro-nomiam, & diuinationes, & ritus docuisse, & ad perpetuam memoriam rituales scripsisse, commendans omnia literis. Docuit & artes mechanicas, Mathematicā, & usū nauigandi monstrauit, qui dicitur duabus in ingentibus columnis, quarum una lapidea, ne diluuiο absumeretur: altera lateritia, ne conflagrare posset, quod docuit consignasse. Vnde factum est, ut posterī eisdem nominibus, & ueneratione diuina sint prosequuti, quæ una fuerat omnium lingua. Non enim linguarum confusio ante urbis Babilonia turrim, & eius interruptam fabricam anno ante Iani Patris defunctionem decimo, à diluuiο CCC. ipsa enim turris annos XXIII. post Italia regnum edificari cæpit. Prisca itaq; lingua Hebræa, quæ in Italia Saga dicebatur, vbi sunt Ianigenæ vetustissimi hominum, secundū eos qui historias calluerunt. Eam verò reliqui, & minorum quidam gentium, Sabinam, vel Tuscam dicunt, qui si in Tuscis Sagas intelligunt, hos non reijcimus. Proinde Tuscos Sagas à Sabatio dictos negabit nemo: neque omnis Tuscus Saga: sed qui inter Tuscos bonis artibus, & sapientia præcelleret, vetusta de nobilitate pater, Senator vè habitus, is demū Saga dicebatur. Sabatius autem Curetis filius

in

in Italiam aduenit, Beli irrationabilem iram, & insidias fugiēs implacabiles. Primo itaque Semiramis anno Sabatius in Italiam appulit, & amanter, & iucundè à Iano susceptus est: quis enim hominum sanctissimo seni amabilior hospes Sabatio? qui & pietate, & religione pontificiam adauxerit gloriam, prudentia canos exornauit, aequitatis Rex inclytus, populorum Pater. Quare & aliquot post annos creatus Coritus Aboriginibus præficitur: & pro officij dignitate iuxta regiam adstabat sellam, adsidebat vè sua curuli iuxta posita consiliarius Regi, senatoruè Principi senatus, vel imperatori magister equitum, vel Augusto Princeps iuuentutis. Sed qui ut plurimum per Prouinciā, regnumuè sibi demandatum circumiens, pro tribunali temporario, iuxta forulos in gestatorio curuli hastatus ius redderet: idem de Iani mandato deducēs colonias, disponensue omnia, collata cum Rege septentia. Et hoc loci animorum moderationem in Crano admiramur, qui Regis filius & Regina vir ipse, & heres sine titulo consenuerit, & qui perhumaniter, & quā simpliciter, & ex animo superuenientem hospitem excæperit, & creari Coritum passus sit, vel ob senioris reuerentiam viri, vel ob honoris contemptū extrinseci, qui virtutum conscientiam sibi satis putaret. **EQUIDEM** sapiens omninò extra ambitum. Coritus autem à Curete in eo differt, quòd Cures ingenuus, & Senator est: Coritus. verò populi, & item Senatus Princeps. Sabatio igitur Aboriginibus Corito otium fecit Regina, ut per Colonias Crana Razenuas inuiseret Venus filios, & Vestam omnium viuentium matrem, quæ selectissimas ex omnibus Vestales Virgines ea lege instituerat, uti annis

senis

senis diuino mancipata seruitio forent: binis scilicet primis
 e discerent: alteris verò binis exercerent edoctæ iam sacra,
 & sempiternum custodirent ignem: tertio demum, & vl-
 timo binario anni primi nouis Virginibus magistra præ-
 essent: deinde ob necessitatem generis & suffecturam co-
 loniarum nuberent. Quo denotatur id saculum habuisse
 institutas Virgines, quæ post anni primi disciplinam, quæ
 sacerdotis sunt legitime possent exequi, & in sequentibus
 etiam aliarum regimen suscipere Virginum interim deli-
 gendarum: maiorum enim de testimonio asserimus Ve-
 stales in Italia cognitæ longe ante Babiloniam conditam,
 & Craniam ipsam à pueritia dedicatam Virgunculam.
 Deinde & Vestalē, demum & Vestaliū maximam, quæ in
 Italia Vestaliū illustrarit collegiū, & ritè norit omnia obire
 munia, & dicere, & facere quæ & posteros edoceret, pietatis
 Magistra altera & magna à Vesta matre maxima. Deinceps
 verò germani copulata cōiugio, populorū mater, & Regina
 facta est inclyta. Sed hoc loci illud adnotandū est, non eadē
 semper conualescere, cum ab Vrbe condita obseruatum sit,
 nuptiales faces, & connubia Vestalibus semper male ver-
 tere: & è contra virginitatis votum perpetua perpetuò fe-
 lix faustum fortunatūque & Virginibus, & Pop. Rom.
 Ceterum quæ in causa fuerint, ut apud nos testimonia Ia-
 nigenarum, Vestinorum tanta & Crana, & Vesta, & Au-
 rani, & priscorum Regum scriptores præterierint, malitia-
 nè an ignorantia, aliorum sit iudicium. Sed hæc ipsa, quæ
 antiquata nolumus, & quæ Sabinorum nomina, & facta,
 & quæ Aboriginum, & cognosci, & dici cæperint ab ipso
 edicamus initio.

Sabaius autem Coritus à Iano, & Crana in regni societatem adsciscitur, utrinque assessor, qui exinde Medius fidius, & Semon appellatus est, & is utramque per Tiberis ripam, qua vacuus inter Vestinos, & Annianas interiacebat campus colonias disposuit, ad dexteram quidem suo de nomine Sabaias, & lacum Sabatinum nūcupari voluit: Amitinos verò quis deduxerit an Sabaius, an Vesta mater, an ne Crana incertum est. Ad sinistram verò iuxta forulos Curetes suos à Vestinis per Aborigines, deinde ad Septentrionem Casperiam, unde Asprenates dici cœpere: sed deleta est C. littera vetusta dignitatis in Regum genere quasi honoris pronomen, & ea Corona de nepotum capite per incuriam prolapsa est. Loca præterea ultra Asprenates ad Velinum, & eam circa regionem, qua maxime Imella fluit fluvius, & iuxta Velini cataraëtas, ubi is exuberans, & superfluens primum liberè, deinde suo se coercens impetu, quo ipse sibi nouo saxo exitus obducit deses: ita ut non nisi excusso fræno, & quasi dissipatis repagulis à Reatinis limitibus quos superemineat præceps, & vehemens (ut Nili cataraëtas dixeris) in subiectam delabitur campi planiciem, & adhuc fernens in excandescētia sua, Nar adauget sulphureis immixtus aquis.

At Imella lepi decursu Ansaneti vallem ea ex parte ambit perutilis, & percommodus altarium ministerio, cuius si nominis etymon interpretatum volueris, Imelum memineris, quem legeris ad sacrificia vas usitatum, sacrum quidem, sed quod ambabus sustineri egeat vlnis, cum breuiorem habet pedem quo consistere non possit. At in Ecclesiasticis idem vas fontem legimus, quod velo cinctum
circum

circunferri & sustineri consueuerat. Is itaque circa frequentissimas Ansaneti vallis aras defluens superfertur, sustineturque floridis graminibus quasi ministris, Camillivè ad sacrificij celebrationem procedēs, utpote qui ripas non nosset, & quos super flores graderetur plecteret quidem innocens, nec tamen protereret, ipse sibi vas floridū, & exuberans in fonte fluius ipse fons, ipse & vas se suis sustentans humeris, ne prolabatur: nesciret enim humi per se consistere aequè ac vnda vel nymphea caput super undas exerens. Ad huiusmodi similitudinem vas per sacra Vestalibus futile ea de ratione, & eam ad cautelam, ita appellatur, ut ministra sustinendum intelligat, ne aqua exinde deffluat, dilabaturvè. Hæc itaque ita posita si cōsideres Imella cur dicatur, & unde Imelum, constabit satis. Qui neque à priori lenitate alienus, neque sibi omnino similis adhuc est, & ad Septentrionem, & Occidentem descendit, Sabinos irrigans suos. At in Meridiem conue-xos Latinos demum posuit Sabatius, eà quòd Latium à latitudine, & seueritate, & nominis Maiestatè eam nuncuparit regionem, qui Regni sedem in Auentino collocauit. His autem de Curetum limitibus tribus Maro verbis dis-ferit vates inclytus:

CASPERIAM, FORVLOSQVE. &c.

Idest, montana, & campestria, & decliua in irriguum superius, & irriguum inferius: in Casperia enim mōtana omnia à Reatino agro ad Tiberim oram, & secundum eādem oram, & qua ad mare vergit: montium verò claustra, & planiciem omnem, quæ Latium dicitur, in verbo forulos significauit. In Imella verò imam vallē, quæ
reliqua

reliqua est Sabina regionis pars.

*Item colonias extra Italiam deduxit, vel etiam trāsmisit plurimas, non ampliandorum terminorum, propa-
gandivè imperij ergò: sed pro bono publico, & populo-
rum oportuniori sede, ad alimoniam & securitatem
virtute curandam, tuendamque. Vnde ad grati animi
significationem adhuc honorario titulo conscripti natio-
nam Patres Sabini appellantur, vel, quod potissimum
est, Sagi.*

*Sabatius itaque Sabinorum ditionem, vel potius
pietatem adauxit: ripas interim Tiberis ponte coniun-
xit ligneo, trabibus coccinè inter se connexis. Is Vesti-
nis & Abooriginibus, & Tuscis & Vmbris, & uni-
verso laudatissimus orbi adhuc usque per omnium ora
circumfertur fama vigens, quòd eo Rege fides, & veri-
tas, pax & annona copia, & pudor ingenuus, & in-
sticia, & præcipuus Dei cultus adeò viguit, ut cum ho-
minibus conuersari, nedum hominibus apparere dice-
rentur cælestes virtutes Angeli Dei. Cuius rei famam
publicam Catullus inter cæteros contestatur in epitha-
lamio:*

*Præsentès namque ante domos inuisere castas
Sæpius, & sese mortali ostendere castas
Cœlicolæ nondum sprete pietate solebant:
Sæpe pater diuûm templo in fulgente reuisens
Annua dum festis venisset sacra diebus,
Conspexit terra centum præcurrere currus.
Is idem pro degenerum demeritis qua subsequuta sit
pœna mortales, subdit hæc:*

Iusti

Iustificam nobis mentem auertêre Deorum;
 Quare nec tales dignantur visere cœtus,
 Nec se contingi patiuntur lumine claro.

Hic itaque humanum genus pramunitum virtutibus, his actibus, & operosa Regis industria maiores nostri nō in incertum laborantes aureum fecêre saculum: si quidem per omnem Italiam frequentiora sacrificia: ita ut Oetria, ab Oetro, quæ patella est sacrificijs per liba opportunum vas, dicta sit prima, præsertim Etruria pars. Vnde & Ianigenæ Princeps, & duces Populorum, & Patres familias Patellarij Dij appellati. At in nostris, Sancti à Sangis, & Ansis, ut diximus. Titulus autem pro virtutibus, quæ in actione consistunt deferebatur. Actionum verò laus summa est in gratiarum actione. Supplicandi itaque & sacrificandi optimi Regis cura potissima. PIETAS enim virtutum prima, & ultima coronat munerationem magnificam & quæ & delicatissima est, quasi humanum cerebrum. Vnde qui fluere cœperint, obdurant nervi firmissimas & agiles in nervorum compages virium agitatrices. Sabatius deinceps populum omnem cis & ultra Tiberim agriculturam docuit, & religionem pro discipulorum modulo, & imitatione probata patribus: ex quibus delecti exercitatores iuventutis, quam prædurabant in palestra, cursu vè, discovè. Iuvenes verò huiusmodi rudimenta militiæ ludum aestimabant. Si qui verò Religioni potius addicti viderentur ad sacrificiorum ministeria primum, deinde ad arcana mysteriorum educabantur. Maiores verò Oecumenicam politiam, & contemplationem suadere conabantur, prouocabantque

cabantque verbo, & exemplo. Quibus actibus Sabinorum, regnum creuit, cum sapientia regeret quos pietas educabat & fortitudo bonos ciues, bonos & eadem faceret colonos: Quibus recta omnia, & singula, & semper concupiscere, & videre quod verum est primum fecit, & sentire & dicere isidem & facere. Quare & pro Regis & populi virtutum meritis quotannis annua agrorum ubertas prioris anni ubertatem noua exuberabat annona, ut ipsam etiam terram diceres disciplinabilem, & humano vsui, & cultui propensiorē esse, feracioremq; fieri, ne pientissimi Regis disciplina in filios tantū promanaret, & posteros frugi, terra ipsa frugaliior videri, & laudari multa frūgis, & plenissimæ ubertatis aureos explicaret in segete sinus, culmosvè.

Aderat in fæminis, aderat in iunioribus pudor ingenuus, omnes in officio continens, & prudentia, & providentia patrisfamilias comites: Curiam Regum diceres Conuentum, Iuuentutem Deorum sobolem, Regem ipsum Patrem Patriæ, quē seniores imitari, quē referre iuniores, & vultu, & moribus, ipsis ediceret verbis, quē perpetuū habere rectorem optarent & diuina voluntatis interpretē Senatus, Populūsq; publicè priuatimque venerarentur.

Is Pontificia auctoritate pontem, ut diximus, Sublicium constituerat de Auentino proximiori in Ianiculum, quo faciliior esset ad Ianum transitus, utramque ripam connectens, & utramque frequentioribus matrimoniorum vinculis. Præerat generosa in sobole amor mutuus, indissolubilem faciens animorum concordiam. Quibus operibus sapientissimus vir Sacerdos, & Rex pacificus in Italia, ubi latere voluit latè claruit, lateronibus stipatus Curetibus,

C

Senatoribus scilicet & Pratorianis tutulis felicissimus regnavit Saturnus, laudatissimus quidem omnium votis, omnium vocibus, sed nusquam satis. Hic iam senior Sabum filium praefecit Sabinis, & Aboriginibus: ipse verò cōtemplationis studio deditus, cum Curetibus aliquot, populi scilicet maioribus (non enim multos secum duxerat) in quibus tamē & Sacerdotium, Collegium, & Senatum, & Pratorium, & dispositam intelligas Curiam. Inde & Camulus salutare numen Sabinis notum, assessor scilicet, & consiliarius, & custos corporis, quod idem est cum Pallade, vel Vertumno, vel Enylio, siue & Belbona, vel Bellone alumno: siue ipsemet Mars, quem Quirinum dixerē Romani urbis custodem, cui hastam dedere & clypeum, & pro galea cono frons vitis: quo symbolo securitatem, & annonae copiam designabant. Hi itaque Curetes Vestinis adaucti, iuxta Tiberim Palatium deduxere coloniam. Ipse verò Sabatius regionem iuxta Ianiculum Saturniam coluit. De prima itaque Sabatij Curuli, praetoriove, ex Aventino inquam, per posteros salutari Praetor cepit Dux, qui exercitum per pontificem abdicatum in provincias, vel colonias deduceret infra eum montem Capitolium ara media ad huiusmodi salutationem. Sabatius itaque Sabinis, & Latinis suis eam regionem dedicavit. Sed Aventinum, & Petusculum, prudenter inquam, & in Spiritus sancti lumine S. R. Ecclesia secundam recensuit in distributione Regionum Urbis Romae. Quare & nos qui haec omnia ad Christianam pietatem aptamus, & Ecclesiasticā exordimur historiam, hoc loci Lectorem monitum volumus, in Iano, & Sabatio quandam felicitatis

Eccle

Ecclesiastica figuram inesse prænunciam: sicuti enim Ianus per diluuij aquam fabricata naui, quam Arcam nuncupavit, ut copiam necessariorum in ea, & aram supplicationum subintelligas, saluum reduxit sub Dei manu genus humanum: qui item gentium Pater & dispositor, per multiplicationis benedictionem: Is inquam Ianus in Italiam adueniens, Ianiculum incoluit nouam Coloniam, iugibus odorans sacrificijs, & conuentibus illustrans, & suo demum sepulchro. Ita & Petrus Apostolorum Princeps, Ecclesie fundamentum, & Ianitor, fidelium Pater, & Pastor populorum perunigit, per regenerationis aquam salutem predicans, & Saluatorem Christum, pacificus Romam aduenit, Romanis arcibus trophæum Christi inferens, & eundem Ianiculum bonæ confessionis suæ locum eligit, & triumphans dedicanit proprio sanguine, & sepulchro celebrem perpetuò efficit.

At Sabatius persecutionibus agitato, Romam tandem aliquando deuenit, & lauum Tiberis latus obtinet, consors regni, consors collega vnanimis, qui alteram ad ripam utramque, unâ cum eadem esset Ciuitas, qua flumine determinata videretur, ut in Sabatio Ianum diceret alterum, vel germanum pro voluntatum communionem, & consilio, & sacrificio regionem suam religione adaugens, Auentinum fecit Ianiculo comparem: & tandem ad requietis æternitatem euocatus, quò potuit ossibus suis decoratam voluit inter Sabinos posteros.

Nec minus fratrum, & Tyrannorum persecutionibus agitato B. Paulus Apostolus, vas electionis, in urbem aduenit, eandemque Regionem, & Petusculum pro Christi

nomine in Ecclesia adificium, & unitatem, qui eadem in Ecclesia, eadem in Petri nauicula, quasi ponte, & charitatis vinculo Populum Romanum connectens insolubili, proprio sanguine purpurauit. Quamobrem ciuitatis Dei etiam pomeria, Augustalibus tensis, & velis obumbrata, nedum altera fluminis ripa, aris Christo Domino positis, thimiamata arderent Deo in odorem suauitatis, & nos perpetua deuotione praesentissimi numinis utrobique Tribunal veneremur. Sed ad historia telam filum reducamus. Defuncto Sabatio Rege, Sabus filius, qui apud Helernam (Cranam scilicet) Coritus, & Aboriginibus, & Vestinis, & Sabinis praefectus legitur, à lauo Tiberis latere regionem omnem, & quidem frequentissimam, regundam suscepit: ad quod respexit Virgil. Aeneid.

— Qui de patrio cognomine primus
Dixisti populos magna ditione Sabinos.

Varro tamen aliter, neque ab re, id cognominis interpretatur, quod ea gens PP. colat Deos, id est, praecipuos patrios, vel PATRES PATRIÆ.

Ceterum Ianus suum apud se Coritum aduocat Cranii filium, & demum sanctam in quietem clausit diem, expletis vitæ suæ, à diluvio per arcam, & columbam renascentis sæculi anno CCCL.

Hunc Ianigena fleuere omnes, & posita in sanctissimi patris honorem statua intra ediculam, non procul ab urbe, in eius recolendam memoriam, Vertumnum appellauere: cui & annuos, & perpetuos impenderent honores. Hinc illa Vertumnales figura & carimonia Gētilium in Idololatriam defluentium. Hinc inquam in Zodiaci circulo figura

gura sub silentium , quam Criobolium , Iacroboliúmque , per festos scilicet, & statos dies mystico apud eos vocabulo indigitatum voluère, ut qui hoc initiarentur sacramento, in aeternum renati dicerentur: sed & Laurea celebrioris optionis significationem ex numero graduum Zodiaci, quasi Sol ipse labores , quos in circumeundo ad lauream adipiscendam ferre solet , hoc hominum commento vitaret , iniecta ea per tenebras offa : occultata inquam novi iubaris claritate vestibulo noctis , & hac ratione victor diem produceret. Hinc & illa Daphna Virginis Apollinem fugientis , quasi pro virginitate tuenda hac fugeret: ille vero ad gloriola famam curreret , & illius metamorphosis aternitatem. At Laurea symbolum erat Virgo , viro matura, vultu occidentali, oblongo, & candido, scilicet quæ ex Occidente in Orientem verso vultu respiceret , cui os sacrum pro laurea fronde ad admirationem usque effigiatum antiquitatis cernimus in monumentis ; & dexterum super caput in coronam reducens digitorum figura ad computum tricenarium, & sexagenarium exprimit numerum, quasi Hesperus perpetuo anni tempore decurrens mane in Phosphorum præcurrat , ad vesperam vero Vesper solem subsequatur , omni nube expurgato cælo , & lumine suo diei sufficiens claritatem. Itaque Solem nusquam dices occiduum, aut intermortuum, cum lux per Hesperum supersit amabilis. Curetes vero in falce, quam Saturno fecère, eandem renascendi spem in coronarum iterationem significatam voluère.

Sed iam tempus est, ut omiſſis fabulis, ad historiam redeamus. In Iani defuncti quidem Saturni sedem in eodẽ

ipso Ianiculo conscendit Crana, quæ apud nos Helernam,
 & Calpen suo de nomine nuncupatas condiderat vrbes,
 præter Colonias quas diximus reliquas. Ipsa & Ianigenarum Razenuorum, & Vestinorum mater unica uteri sui filios in Italia gloriâ, & concepit, & peperit, & aluit & rexit: regnavitq; pro Iano Patre annos circiter XX. senissîma Principum: cui successit Cranus Raze germanus, compar, gemellus, coniux. Is Crana diuinis decernit honores. Qui autem fuerint huiusmodi honores, quos diuinis diximus adamussim describamus, quo res fiat planior. Ad defunctorum itaque pro meritis, demeritisvè discutiendis, locum aderat Prætorium, & ultra Prætoriũ, quod ad Orientem excurrit: sed ad Meridiem, qua Occidentẽ vergit Amiterninorum aderant & sepulcra, cæmeteria-vè, quod scopuletum à maiorum denominabatur ossibus. Ibi à Prætoře, & patribus ad hoc constitutis, vti diximus, dijudicabantur ex proprijs operibus, qui vita defuncti essent sepultura, ne digni quoq; loci, quaque pompa sepeliendi: quale discussionis iudicium unico in sepulchro quod est in adibus M. Antonij Florentij in Quirinali cernere est. At qui omni exceptione maiores reperirentur, hi ut patres Patriæ, Isi, vel Iti dicebantur, quibus vel summo in clivo, vel media in vrbe, vel spectabiliore loco cæmeterij condebantur, & eorum de nomine eidem loco nomen imponebatur, & annua eidem statuebantur: in quibus axamenta carminantè in defuncti laudes decantata. Ea enim ita Festus appellata scribit: maioribus item & corona ad sepulchrum plures, & vittæ apponi, & coronati, & hac iure merito circa dignos. Reliquos verò projci & negligi. Quamobrem

Dei

Dei timorem, & legum reuerentiam didicere, compulsi metu improperij, vel virtutum amore: item & Cives pro status conditione amare, & reuereri, & ad Patriæ salutem, ad Deorum cultum dirigere omnium animum vires in semetipsis, & filijs familiæque omni excolere, & uberiores in dies pro virili educare, optimam in frugem alere. Inde est quod Festus forum Sepulchreti vestibulum adserit. Relata itaque Crana & in Vestinis condita, unde Cranio mortis nomen, qui à Sicanio Sicanites dici cæpit, sed Canius cõmuni voce cognitus. Is itaque diuinus honor apud eos erat & is honoris apex apud eosdem maximè, ne in idololatriam tam citò collapsos putes Noctis filios, & Nepotes etiam sub ipsius pientissimi Noctis oculos.

Ceterum exinde subortam Idololatriam lapsu temporis ex remissa in patribus disciplina, & degeneri Principũ fastu, & procaci lasciuientium licentia; cum sanctissimis quidem affirmamus auctoribus, qui idem in omnibus eisdem consentimus.

In urbe autem media locus raro concessus est ut duo tantum in urbe Roma legantur, Faustulus scilicet pastor, qui Romulum nutrit, ut Tata: is enim in eo quem sibi Romulus Urbis conditor locum preparauerat conditus est: summo in comitio aram è regione prospectabat maximam inter utramque cauea, circa quam cõfessus patrum, vel senatorum. Ea autem in fossa primitias rerum omnium, quibus lege uti licet, & ad victum necessarijs coniecerant, & ex ea præterea, qua quisque profectus esset, particulam quandam terra, vel glebæ ferens, hac quidem commiscebant, vocabantque fossam ipsam eodem quo Olympum

nomine: deinde in figura circulari circumscripserant Urbem, atque ita commune, vel Rempublicam in comitio indicabatur, & eodem quo Faustus loco proximus Hostilius perpetuus Romuli latero, & hospes, sepulchro honoratus est: ut in Tutulo, sicuti & Tata comitium pateret ad sepulchrum: ceteri vero aut summo in cliuo proximo, montisvè cacumine cominus eminus conspicabili, quo sepulchri locum suo decorarent nomine, ut Remutiam Remus. Complantabant autem circa huiusmodi sepulchra lucum, ut qui annuam ad solemnitatem in eius memoriã conuenirent, confessum haberent & conuiuium interdii, sub umbra scilicet, ne domesticam desiderarent vitem, sed recumberent quasi sub velo ditioris patrisfamilias, qui illius cœnæ pater esset. Pro confidentium itaque gradu, appositis per epulones, adilesvè dapibus sobrietatis, quæ virtus in conuiuantibus frugi est. Sed ne quid indiscussum prætereamus, Comitium pro Conitium maiores usurparunt, conuentum scilicet virorum fortium, qui Reipublicæ utilitatibus nati consilio præpollerent, & viribus: & ad indicandam vim rei ea in voce significata, M. pro N. scriptum voluere.

Imminebat autem ipso in sepulchro columna, supra quam in conchili imago esset defuncti, asphalto ut plurimum, vel minio colorata, cum inscriptione quæ testaretur in posteros ibidem sepulti nomen, & merita.

De sepulchro Regiæ historia fides deficit suppositum per textum. Ceterum Craniæ — ud nos aque ad Crani montis radices ubi primum d' — exit in Aeternum influit: locus is eminens regj pro tui. ali dignitate delectus (ut puto)

puto) & adhuc promontorio illi luo monti nomen perseuerat. Est autem is Calpa ad dexteram ad Orientem longo protractum spatio: sed hoc loci & declina montis portio quasi in caueam descendit.

Et proinde NIHIL sub sole nouum, qui protulit sapientia testimonium, eloquutus est. Nam & in lege veteri primum & apud Gentiles item quod reperit, & probauit sancta Mater Ecclesia, id quidem suū aptauit in vsum: nā & praetempli foribus, & atriū habet, quod Palmatum dicitur, in cuius medio fontem prout in maioribus basilicis & Vaticano praesertim videre est Patriarchio, quod ea de causa Paradisus legitur, ubi anniuersarios per dies exposita in communi, vel priuata agape, conuenire, & conuiuari consueuere iuxta sepulchrum quisque suum, quaterna sub porticu, accumbentibus ad mensam Principibus: plebs verò in area qua media est, ubi & commune, ut diximus, habet sepulchrum. Et eo de instituto festos per dies in natalitijs Sanctorum sigillatim singulas adimus, colimus Martyrum memorias, eam inquam per diem qua caelesti natiuitate & triumpho compotiti sunt, & militia persuncti: quo die in eorundem venerationem operose feriatī solemnitatem agimus: rationabilius quidem quanto magis eorundem acta imitabimur & fidem, quam professi, & effuso contestati sunt sanguine sanctissimi Patres, lucidissima columna Ecclesiae, qui Christo Domino nos plebem peperere, partamvè adauxere. Neque enim nobis satis esset frequentius per excubia stationalia sanctis aduolui sepulchris & cereos accendere & lampadas suspendere more maiorum oculis illa crymantibus. Itaque hoc ipsum est quod in primis orā-

te

tes exoremus, ad hoc etiam alter alterum hortemur, ut imitari non pigeat quod celebrare delectat. Et nos huiusmodi per studia eorundem commendemus orationibus, ipsi enim interpellant pro nobis, & possunt impetrare, & pallent omnino, & volunt utique & faciunt.

At sanctorum sepulchra Martyrum constituta intra ipsum templum, & sub ipso altari, qui locus Confessio dicitur & Martyrium. Cæmeterium verò omnium princeps ipsum est Vaticanum: Lateranense enim patriarchium nusquam cæmeterium legitur, neque titulus: quamvis reliquiarum omnium sacrosanctorum corporum, siue Urbanarum, siue peregrè aduectarum, potissima ibidem adseruetur portio: unde Conditorio illi nomen factum est celebre, ita ut Sancta sanctorum appelletur.

Placet & hoc loci annotare maiores nostros etiam priusquam Christiana fidei iubar splendesceret, iam semper certos de animorum immortalitate hac constituisse, & celebrationis annue perpetuitatem satis contestatos esse fidei veritate inconcussa. Placet & illud præcipuè in Vestinis, vel agro qui Aquilanus dicitur, obseruatum, recolimus apud nostrates nullam usquam haresim aut enatam esse, aut aliunde allatam: sed neque vel saltem suspicione subodoratam, & id quidem summo Dei beneficio acceptum referimus. Quod & Pius V. sanctissima memoria, & in fidei puritate exquirenda vigilantissimus obseruauit, & venerabili edixit testimonio.

Sed iam ad se nostra reuocat nos historia, cuius digressionis paradisus Dei, hic fuerat Italiae statutus: quam per utranque ripam bipartitam diximus per Sabinos, & Tiberim

berim in Vestinis Aboriginibus Latinis una ex parte, ex altera verò Tusciis, & Umbris. Ut quæ dicenda sunt congruentius, & clarè exprimamus: In Sabinis Vestinīs utique Ianigena Razenui, & Aborigines, & Umbri olim computabantur: quos nec ripa fluminis disgregat, quibus Apennini iuga dorsumvè perpetua sinuantium culminū connexionē insolubilis pons aternitatis. At Umbros vel ad alteram ripam computes, vel per se ponas licet: & quas Sabatinis in eadem ripa altera colonias posuit, hos. Amitinos inter Tuscos connumeres populos. Sabus itaque Sabatij filius qui nostram præsertim regionem, & optimis formavit legibus, & gentis gloriam adauxerit, de patrio nomine Sabinos appellatos voluit. Sed audiamus Siliū qui Pirrichicum illud decantantes Sabinos descripsit:

IBANT ET LÆTI PARS SANCTVM VO-
CE CANEBANT,
AVCTOREM GENTIS PARS LAVDES
ORE PEREBANT,
SABE TVAS, QVI DE PATRIO COGNO-
MINE PRIMVS
DIXISTI POPVLOS MAGNA DITIONE
SABINOS.

Magnam itaque appellat ditionem, quæ à mari usq̃ ad mare protendebatur quæ longissima est in Italia, exceptis Tuscia terminis, secundum Tiberim collimitantibus: ita ut per longitudinem protensa ab Adriatico mari distās stadijs circiter CCLXXXII. à Tirreno autem in latitudine patens plus minus mille definiatur stadijs.

Aiunt post Cranam Crannum regnasse, qui filium nobilem

bilē Principem (is enim Aurunus Sagis est) Coritum sibi delegerit, unde & Aruntini : qui in Camillarios & Fidentiores, & seniores exercuere, cuius de nomine apex ipse summo in Apennino apud nos Cornu dicitur pro Coritū Auruno: & is idem secundum sinus à se nuncupatos disposuit per montana generis sui populos. Excepit idem & plerosque aduenientes, quos & certis in locis collocauit: nam & iuxta Atriam secundum littus quo in Apuliam protenditur, naui appulere Ausones. Deinceps etiam recēsent & Malot Tagetem Auruni filium, & ad eum maritima expeditione appulsum autumant Phatontem cum suis, qui videns omnia ab Ausonis occupata in Orientali, & Montana ab Insubribus & Aboriginibus possessa: planiciem verò à Vestinis vel Ianigenis habitatā, in Occidentali parte locum petijt, posseditque cum sua posteritate montes, & agrum omnem, qua Eridanus fluit vsque in regionem proximam, & ea loca denominauit quibus voluerit nominibus. Sed & hoc de illius Annij commentitijs textu, & post Phatontis aduentum Italia circa Istros Cymérios, & Vesuuios arsisse vocatāque ea loca Palensana, id est, conflagratam regionem.

At hunc ipsum Festus scribit Genij filium, Iouis nepotē, qui adhuc puer auruſpicina deditus, auruſpicij tandem disciplinam tradiderit XII. Etruriæ populis. Aiunt & post Tagetem regnasse Sicanum, de quo supra.

De aurea etate, & ea quæ subsequuta est breuibus quidam Virgilius, utpote qui incertis in historijs non multis immoratus est:

Deterior donec paulatim, & decolor ætas,

Et

Et belli rabies, & amor successit habendi,
 Tū manus Ausoniae, & gētes venēre Sicanæ,
 Sæpius & nomen posuit Saturnia Tellus.

*Nam & interea Gigantes per uniuersum orbem iterū
 efferbuerant, quibus pro lege tyrānis. Quid enim tā vastis
 corporibus aut immāni sufficeret cupiditati nisi aliena, &
 omnia? Diuinum timorem, & terra cultum tenuiorum
 putabāt hominum, & hos quidem Giganteo mancipatos
 obsequio, quod eos, quibus parcerēt, seruasse ad seruitia do-
 mestica, forensianē, rusticavē destinatos putarent. At Osy-
 ris AEgyptius in Thracia primū ostendit in occiso Lycor-
 go Gigantes mortales esse, & vinci posse, qui eosdem pæ-
 nas pati coegit, & Regem, & leges vindices pauēre do-
 cuit. Deinde etiam apud Ematheos, quos Macedones di-
 cimus, plures simul victoria una pugnam per unam stra-
 nit feliciter. Is itaq; Osyris post Sicani obitum accersitus ab
 Italīs, populorum scilicet Maioribus XII. VI. R. P. C.
 Vindicibus, aduenit in Italiam, ubi nouitas, & virtus sē-
 per imperant. Is Gigantes deuicit omnes, & si quos serua-
 uit, eos in triumphum duxit, omni potitus Italia, comita-
 tus Hercule Chone, à quo vltima in Italia populi Chones,
 qui à Sabinis tandem eiec̃ti sunt, L. Castronio Duce. Osy-
 ris itaque Lestrigonem Gigantem ex filio Neptuno nepotē
 Regem constituit. Qua de re letitia, & securitas populo-
 rum quā breuissimis est conclusa spatij. Res itaque pu-
 blica publicē traducitur de Tyrano ad Tyrannum, & eo
 magis trucem quod & iusto regnaret titulo. Quis autem
 in Tyrāno animi moderationem, temperantiavē requi-
 rat? in quo uno, & vasta omnia, & immānia omnia flu-
 ctuant*

Etuant, aestuant, confringunturque?

Interea virtutis nusquam oblita Italia per Forcum Cadus, quem alij Porcum, vel Porrecum scribunt, qui Sene utranque insulam Sardiniam scilicet, & Corsicam Vehis colonijs repleturus eò loci appulit, & incoluit. Et in utraq; Alistam Urbem ex D. Gregorio, & alijs scimus: item Alistam in nostris inferius ex clarissimorum auctoritate scriptorū ponimus, cuius nominis in Tuscia nulla usquam legitur. Alista enim Aboriginum Metropolis iuxta Reatē fuerat, quæ ab Amiterninis diruta est. Forci verò nomen inter montium iuga nouimus, quæ exitus, transitusvè datur: & inter summities Apennini Forrecā Apuensem habemus, quòd is Phorcus dum Italia tumultibus còclusa Giganteis agigaretur, ipse viam sibi, & suis ad gloriam aperiret, quæ inuia putaretur. De Phorco autem hac Virgilius,

Phorcique exercitus omnes

Vbi sæpius. —

Nam & secundum Apennini cliuos, sinusvè in proximis eiusdem de nomine Porcinarium vicus, & mons superat & Cadichium, & Porrecadicum, & Venium, quæ loca posterì dixere Suium, vel Vium, & Porcinarium. Sene verò ex nominis vi sacram denotat crepidam. Vnde Senicium habemus, & qui Senicio de Vico populus nouam in Urbem Aquilam commigrauit, nomen tamen desertus seruat locus, & exiguus in proximo latus ad Orientem. Inde in sequelam per Vicos dispositi sunt Aruntini, Fideiores, & Camillarij, recta regione ad Camponiscum Vicū à loci Dominis sic denominatum. Aiunt autem à Camplo bascone

bascone tempora, à quo gens CAMPLIA.

Q. CAMPLIO. Q. F. VIRILLIO. V. I. VIRIVM. SIBI.

ET TATINIAE M. F. VERÆ VXORI.

A quo Campilia iuxta Teramum, utraque oppida non ignobilia: & Servius ex Varrone Phorcus: hic Neptunus ex Phoothe Nympha filius fuit Sardinia, & Corsica Rex; qui cum ab Athlante Rege bello nauali cum magna exercitus parte victus fuisset & demersus, fabulantibus occasionem dedit Phorcum in Deum Marinum esse conuersum. Sed hūc ipsum posteri dixere Portumnū, quem & Ianum. Tum incolere placuit etiam Ionij Maris Insulas, & Cyprum, quam Vestina de Cupra sic denominare, uti & eadem in Insula Thyum Urbem de vici nomine qui apud nos est, infra Eburios ad milliaria circiter octo, cuius adhuc insigne popolare perseuerat vetustissimum, quod est Citri pomum virenti ramo circumdatum. Caterum quod Insularibus in colonijs mediterraneis vbi immixtos Ianigenas legis Aborigines, id etiam in montanis obseruare poteris. Hi enim Regem, vel Ducem auxiliares sequuti, eadem alibi qua in Italia lege sedes obtinebant, siue in Insulis, siue in continente. Et hoc etiam factum est ratione, ne locus ullus unquam sine oblatione & sacrificio, & diuino cultu sordesceret, sed rudium eruditione, & pietatis propagarentur studia, & virtus animata germinaret in posteris ubique locorum: id unum præ ceteris Ianigenorum curante Senatu.

Sed cum adhuc LESTRIGONES in Italia regnarent, Herculem per Celtas aiunt aduenisse Lybium. Hic ille est Hercules Osyris filius, qui mensura ubique terrarum per-

dimittit

sustulitque laboriosius, & Lestrigonas in Italia Tyrannos non nisi decimum post annum debellatos expulerit, qui exsiccatis paludibus loca culturæ feraciora, & frequentiora fecerit. Is & pleraque oppida suo de nomine condidit. At quia Heroes Hercules appellarentur prope omnes de virtutum præcellentia, exinde facile probatur Hercules omnino plures unius de nomine cui quasi capiti membrorum omnium officia ad virtutem Heroum omnium virtutes attribuit antiquitas: & quidem exinde temporum ratio nutat, & actionum series male constat, & historiæ fides abrogatur. Illum verò vetustissimum Herculem aiunt ex Arana coniuge filium sustulisse Tuscum, quem post patris obitum regnasse in Italia, & Galatheum fratrem aduenientem perbenigne suscepisse: & aliquando cum colonijs in Sycliam amandasse ad certam nominis gloriam, & regni thronum.

Aiunt & alterum filium eiusdem nominis, qui post patrem regnarit, cui & eidem successisse Kithim, qui & Colonias trans Alpes deduxerit, & recensent post eum Morgetem filium qui Campoblasconi cognato, & Eleætræ viro coritatum detulerit, qua de causa regnum deinceps assequutus est, & dictus Hastatus Iuppiter, item & Iasius, siue sospitator Iuppiter.

At Roma iuxta Ianiculum summo in Auentino sedes fixerat, & Sicanorum Coloniam sub regina Aboriginum alteram ad ripam scilicet subsidentibus Sicanis.

Hæc itaque Roma Romanæ Urbis, & nominis fundamenta iecit, cuius imperium orbis terrarum, nomen nec ipsum præscribere cælum aiunt, cuius ad eternitatem fœcum excitauit sub regina, per quam Vrbs maxima exiguus

guis posita est initijs. Et quidem Romuli temporibus iacebant in pluribus antiqua fundamenta fabrica, quae Remus restituere optauerat: sed Romulus praeualuit, & Palatinum murum cinxit, & communivit. Amentinum verò de Remi sepulchro Remuria dicebatur.

Post Romam Romanessius filius Subregulus Montanorū fit Aboriginum: hoc contentus titulo ne matre subregina natus humilitatis respiceret dignitatem: & hic honoris cōceptus notabilis est, dum Mater non Regina sed Subregina dici vult & filius subregulus regiā adaugeat gloriā. At haec si qui degenerū quasi deliramēta Principū derideat, is sibi uni sapiens erit nemini Rex optabilis. Adserunt & Romanesse filios Ianum, & Dardanum, & de iurisdictione inter se certasse acriter, & Dardanum, ut aliquando vinceret, Iasium fratrem per insidias occidisse. Sed quòd pro Iasio Tusci starent, & Siculi, & Siceleus, qui in Celtiberiis regnare ceperat: è contra adessent Dardano Vestini Curetes, & Aborigines, hoc uno inter fratres dissidio concussa est Italia omnis: proinde ea quae rerum vicissitudo est, Tuscorum res adauxit, & gloriam: nostratium verò adduxit. Fugit enim Dardanus in Samothraciā, & ibidē diutius latuit: Principum, & ciuium conventu abstinens, postquam nudata latera sibi vidit asseclarum custodia.

Succesit Iasio Corybantus filius apud Tuscos. In Vestinis vero, & Aboriginibus Romanessius Roma filius: & is primus Saturnus constituitur, Pontifex scilicet Maximus, quo titulo regnarunt etiam & posteri.

At Romanesso defuncto, Picus Priscus filius succesit, anno secundum Lucidi supputationem, eodem quo CHEN-

CHRES ACHERRES, qui & PHARAO. Is Hebræus, quos abire permiserat, terra marique infestius persequitur. Sed adfuit vindex Deus, qui populo suo mare rubrum sicca pede calcabile præbuerat, subsequenter Pharaonem cum omni exercitu excitatis obruit fluctibus. Ut miremur in maris natura quandam mansuetudinem, qua se Populo Dei calcabile exhibuit, & admiremur item tractabili in elemento iram, qua persequutores inclusos obruerit.

Deinde ab Athu in Regni Meonij partem adscitus est Dardanus: & ita Regni Troiani origo constituitur: ipse vero, si qua in Italia regno iura haberet, resignauit Tur-rheno filio Athus, & deinceps constituta est Dynastia in Tuscis duodecim populorum Ducibus, & Larthe: unde Ilioneus apud Latinum Regem.

Hinc Dardanus ortus

Huc repetit.

Vbi Seruius non petit, sed repetit, quasi propria.

In tantis rerum varietatibus, & Principum nouitate, quis Ianigenarum, Vestinorum, Sabinorum, & Aboriginum fuerit status, edicere operepretium, quod ea aut nemo attigerit, aut plerique inuorterint, aut præterierint, inuidiæne an ignorantia, nihil disquiro: sed quantum per Veritatis testimonium liceat Regionum altrici dulcissima adero Patria: Nam & pleraque consulto omittimus, quia fide dignum auctorem non habemus.

Coaluerant quidem in populum unum, quas recensimus gentes, licet intra suos quisque limites exuberanti annonæ copia, florentibus urbibus, oppidis, vicisque, adiuuentis artibus, adaueta religione, etiam in faminis ve-

nera

perabili morum disciplina, fraterna dilectione in alterutrum, & maiorum reuerentia, & diuino incultu propensioribus animis, frequentioribus aris.

Ceterum in politioribus, eisdemque ornatiorebus, Virtus emulationem promocat, emulatio si Virtus aderit gloriam parit. Sed quæ Pegasæo insidet gloria contra exorientis iubar Solis, & ex animi candore metitur omnia post se equitantem, nusquam videt umbram, nihil tale suspicata nusquam proturbat. Illa igitur diuturniorē per moram oronit, ita ut quasi Decumanus limes ad Occasum usque protēdi, & omnia opplere videatur. Proinde huiusmodi de gloria, & emulatione quasi de fastigio fastidiū excitatur in seminariū inuidiarū quo dissensionēs in populis, consensionēs in conuentibus, contēptusq̃, & ex contēptu inimicitie implacabiles, odia intestina, bella ciuilia.

Quæ de re Sabinorum Patrum iussu Prætor, cum exercitu, præcuntibus facibus, ex Amiterno nocturna irruptione Alistam Aboriginum Metropolim feriatam adoriuntur, capiunt, diripiunt, solo equant. Cives, quos clades non interceptis, à Reatinis suscepti gentilibus, quod ex Aboriginibus ea urbs magna ex parte constaret, cum de repetundis frustra agerent, nec ulla de vindicandis spes in armis reliqua, disquirentibus omnia, obrepens occurrit ea, quæ in rebus trepidis incuba desperatio, nec silenti temperantior, nec obloquenti frugalior est. Itaque Alistani extorres agrū olim patrum, & patriæ rudera Dijs deuotēre in possessorum odia, in ditionis vilitatem.

Ea verò offensa Vestini, quod summa rerum, & sacrificiorum, placationum, item & execrationum apud A-

miterninos Patres effret, qua etiam victi, & extorres abuti auderent. Alistani, Reatinorum oclusi manibus, contra Reatinos exarxere, quasi hostes in fide receptos ad huiusmodi intentanda animassent. Igitur Reatinum agrum Italia lumen depopulari, occupare, obtinere graui multa, ut Reatinos pæniteret pro Alistanis stetisse.

Sed, quod humanis in actibus frequenter accidit, NON OMNES PROBANT OMNIA, ex Patribus aliqui, & plebe, uti par est credere, & in libera adsolet Ciuitate, abdicatiorem hanc quantumuis rationabili de causa; quod belli causas temerè causarentur, nulla admonitione premissa, placidiori seueritate, seueriori dissidio se à fratribus segregarunt, qui se ea de causa AEquos appellarunt.

De generis antiquitate priscus in Italia Populis, & nominibus recensenda, nemo est qui dubitet, nemo qui indigenas neget: & tamen pauciora scriptorum testimonia haberi, & produci possint. Sed ea nostram per interpretationem dilucidiora fiet pro venerabilis aequitate nominis, & sacrosancti dignitate officij.

Quod inter disidentes populos pacem conciliarint, vel perduellianibus bellum indixerint, unde & Romani Fetiales accipere, & fetiale didicere ius. Fetiales enim fuere qui controuersias verbo soluerent, & hi per Sortorium Resum in Vrbe primò cogniti, & apud Virgiliū leguntur sub Vssente Duce Turno Regi auxiliares: & Plutarchus in Numa auctor est apud AEquos aliquando regnasse Septimiū Medium.

Hi igitur ab origine, ea de causa, quam diximus, seclusi intra montes; & à Meridie post Crannum, quā se mons is
ad

ad Occasum vergit, & Meridiem, regionem obtinere, oblongam quidem, ut & Vestinos à Septentrione: Sabinos ab Occasu: ab Oriente verò Marfos, deinceps in Latinos usque & Volscos protensi ad Algidum usque incolant.

Qui aliquando in Phaliscis intra Sabatios, incerto tamen deductore, & deductionis tempore, alteram ad ripam Tiberis coloni consedere, ne vñs tantum Ingaunis Ligu-ribus tricies agrum datum, ac toties novas sedes datas Italici intra Italiam putes. At qui de Phaliscis scripsit, AE-quos cum legit, de suis omnino omnia dicta putat, & populum unum uno in loco constitutum AEquicolas omnes adsernit nimis indulgens, nec aduertit quod legit: auctores enim subdubitant de Fetialium origine, AEquicolæ an Ardeatibus id tributum fateantur. Præterea dñ AEgni Algido in monte L. Minutium Cos. & Romanum concludunt exercitum, vel sequenti anno ibidem iuxta infelicitè cum M. Horatio pugnant, dum Baulos in proximo habere leguntur, quos à Labico Labicanos novam Romani populi Coloniam, subita irruptione vexant, quæ Urbes omnino in Volscis in Latio sunt, dum Fidena, item & Crustumeriū in finibus describuntur, certè non hac ad Phaliscos referri possunt, altera de Tiberis ripa, neque exinde ad Algidum nisi Romanum per agrum, si modò per Romanos, & Tiberim qui Tuscos à Latinis & Romanis determinat, transitus pateat. Proinde de nostratibus, & qui ad Algidum proximi sunt, hac de AEquicolis agunt historia.

Sabini verò alteram per expeditionem ex Amiterno profecti, quo statis diebus populorum Maiores, Ducesque

conuenire, & sacris faciundis, & iuri dicundo consueuere Patres Conscripti. Hi quibus ea cura demandata erat, iuuentutem adesse armatam, & in acie ad stare iussam expediunt: Cotilam Aboriginum Urbem nobilissimam monti appositam expugnant, & Victoria qui scirent uti in lacum proximum inuecti, obtinent Victoriae numen, & statuam ibidem celebrem: tum pleraque circum circa oppida diruunt, nouasque vrbes aedificant, & oppida praesidia disponunt, castella communiunt, inter quas Cures leguntur, Coloniam deducente Modio Fatidio Testrinate.

Erat autem Testrina Amiternorum Vicus, praesidium uero quo secundum Varronis sententiam maiores nostri in agros reiciebant ciues suos, & in pace a rusticis alebantur, & in bello tuebantur. Hi Nonis tantum ad nundinas in Urbem accedebant, de cetero ruri occupati. Hi bella, & pugnas depugnabant pro patria. At qui inter eos Pagi Magistri imminebant ea de Praetura, Magistraturae Tatij & Titij dicebantur, & in iisdem Titulus si quis insignior in hoste propulsando, praeferendo uero emicuisset inter ceteros: si quis limites, patriamque tutatus esset, nec iam palma inglorius alba procederet. De quibus Tacitus Annalium primo haec:

Titus Tatius Rex retinendis Sabellorum sacris sodales in Vrbe Titios instituit: ij ad auerruncanda mala extra Urbem debebant, & inter rusticos. At qui vel cultu terra industrius, operosior uero, & frugum semper probaretur, qui & pacis studio, & rei militaris peritia ciues seruaret, hic tanquam Vici Magister, & Tatius pro communi Vicinorum Tata habebatur. Vnde & Auum, & Ataum habemus: cuius nominis rationem compendio explicare non otiosi quidem

quidem scriptoris putamus.

Terram ipsam, ut Varro asserit, maiores nostri dicebāt Matrem, & Cererem, & qui ipsam colebant piam utilemque vitam agere putabantur : ita qui Cincōm laudare vellet bonum Agricolam, bonūq; colanum cū dixisset, abūde laudasse videbatur. In Agrisola enim rusticum, & militem huiusmodi in vico, castrisvè versatum : in Celono autem fortem virum, & eundem opulentum, & bene constituta Reipub. amantem significabant Cincem. Unde & Illo communis Urbi nomen, & fabula illa de constructione murorum eius.

At situs Testrina non longè ab Amiterno ad miliaria quatuor Occidentem versus, & Meridiem, cui de lanificio nomen inditum, prout inferius dicemus.

Adderant itaque Testrinatibus Magister & Magistra Vici, secundum limites, vel agricultura, vel militia, vel lanificio edocendis : ut custodienda in primis pudicitia adessent alacri iuuentuti, bonis imbueda moribus, ita ut eisdem pro trocho, tricivè, post agriculturam, & litterarum studia ad ludum secundarium palestræ cursus, armorum usus, & labor assiduus, quos eorumdem virtutibus incundatus seneciorum patrum confessus, dum probat, & coronat, docilem oblectat, & arguis, validam excitat ad palmam, & coronas. Populum itaque militiam dixeris quæ locum castrorum noris. Sed Testrina ex latrina deiecta, mœnia item disiecta iacent, & ipsa rudera obruta immoto sub gramine delitescunt. Et tamen candor ille lucidissimus de marmorum lapidicina in humeris velum desuper emicat. Nec atrox nomen silentia premittitur, cō

quòd Christianam per pietatem vico aptatum vocabulum quasi vicina vocis, Testrinia, indicium sit: neque ab re locus is B. Siluestro dedicatus est, & Ecclesia ibidem constructa, & monasterium eiusdem de popularis nomine, qui in summum Pontificem pro vita, & virtutum merito adsumptus est, qui pacem posuerit, fines Ecclesiae, magnū Christiano nomini incrementum.

Is verò Rufini à Rufo denominati filius, gente Cornelia, familia Merula Consulari, qua ut Varro lib. III. de re Rust. & inter Curetes primaria, & inter Romanas patricia, licet minorum gentium fuerat. Hoc item loci ubi nunc Ecclesia prope diruta est Episcopalis, posita Cathedra Testrinensis Episcopi: legitur & Pinnatiarium proximis de Pinnatijs: ea enim voce dicebantur humiliora, frequentioraque in Caribus montium iuga, à Thebe Boetia Reatinum versus agrum. Et Varro eodem lib. & cap. agit de Pinnio in his locis ubi ageret.

At situs Testrina inter miliarium clium ab Occidente, & Thebas Boetias, Amiternum versus ad laeuam distat stadijs XXIII. Canium verò montem versus ad dexteram habet, & recta regione euati ad Hipsaunum vicum Orientem versus. Horum nominum Varro meminit lib. 3. de re Rustic. apso in initio. Thebas autem Lacones condidère, quos à nostratibus perhumaniter exceptos diximus. Hi pro castris praesidij hoc loco Milliarium condidère Vicum: sed hac ad Licurgi tempora reijcienda sunt: & Amiterninis cessère omnia patribus. Ea enim humanis in rebus varietas dominatur, ut pro Milliaro Veliam à vellendo pecore assertam primò, deinceps Velia puma denominatur: & id

& id tandem dirutum est: item & pro Thebas Bæotias Civitatem Thomatiam dicimus à Thomate Petri F. Røperti Nepote Sulzpacensi, loci regulo, qui oppidum restituit, & muro cinxit.

Sed iam tempus est, ut de CVRETVM, quos diximus, nominis, & nominis causa edicamus. Has plerique à Cure Sabatij filio: Dionysius verò ita appellatos ait, quòd Virgo quædam indigena clarissimo prognata genere, choros ducens in templum Enyalij ingressa, & ex defatigatione consopita à loci numine compressa Medium Fanidiū enixa est. Is in virilem ætatem adolescens, & forma supra hominem, & re militari longè clarissimus condenda Urbis cupiditate, magna è finitimis agris collecta manu, Urbem statuit, eique nomen fecit, vel à genio loci, cuius dicebatur filius, aut ab hasta (ut alij volunt.) Enyalis enim Sabinis, & Romanis de Sabinorum documentis Quirinus.

Alij, & exteri quidem, Esychium sequenti, id esse Numen scripsere, cui solita arilia fierent, integro sue, tauro, & ariete. At nos Enyalium victoria numen tenemus, qui per militia labores victoriam parari scimus & pacem: illud etiam & salutis numen legimus. Quod & Camulam Sabini dicere posteri, vel Minervam, vel Palladem, vel hastatum Iovem, qui & clypeum gestet & galeam, cuius proconi ornamento idem quod Enyalio finxere, quale signum Roma videt in adibus Colonianis ad AÆquam Virginem. Curibus hæc cognita numina, quibus proximus est Victoria lacus. Alij fabulam aliam commentantur, contestanturque quasi liceat suaves arbitrio condere, & historio-

nicam

nicam facere historiam. Qui dicunt Herculem cum Vir-
gine quadam in foueam concubuisse, & inde natum Fabiū,
vel Fouiū: & quidem fouissam pro fouea antiqui dice-
bant in sacris cæremonijs: & eodem de Fabio habemus
Fabie gēis primordia. Sed extra fabulā, & fœnam illud
affirmant indubitata fidei auctores sacras foueas vel fa-
uissas, vel Olympum circumcirca templum hoc ipso prisco
à Fabio excogitatas: & ex eadem familia factionem alte-
ram vellicentem in Lupercos agnouit Populus Romanus.
Sabatium verò Curis filium sacra testantur litteræ: scrip-
tores item omnes: & Sabinas Sabatij posteritatem condē-
dis Curibus autum nonnem aptasse potissima ipsa ratio qua
suasit, persuadet. De Curetum institutis ac moribus elo-
quentem audire Strabonem iuuat, & eadem explicare nō
inutile est, qui detonso à fronte capite ad occipitiū capil-
lati occasionem aliquam fecere Ecclesiastica consue-
quæ ad aras, sacramentū militiam: unde apud nos inole-
uit albarum usus. Vela item qua sacra circundant altaria
de Curetibus accepta demonstrauimus: ydem Enoplyam
armatam saltationem, & Pyrrichycam, unde Luperci
suos habuere ritus, saltationem, decursusque & S. Roma-
na Mater Ecclesia choros, vel semicirculos adstantium
hinc inde pro corona Episcopi, & in eis hymnodias alter-
natim succentas: sed & militiam in linteis Ecclesiasticā,
vel in dalmaticis & in his defensores abbati sub fanone,
quem præferunt Dominica sub Cruce, & Diaconū in Dal-
maticis armatum representant Principem populi, & Du-
ces qui sub Archidiaconi manu populum per classes distri-
bunt,

bunnt, & in officio continent. Sed de Curetum saltatione quam diximus, & Enoplya dicebatur à circuitu saltationis, dum Regina partum occultant, & protegunt.

Atqui idem ipsi Curetes adinuenerunt sacrarum caeremoniarum ritus, qui religiosiori semper in observatione vigent. Eò enim nostra omnis spectat oratio, ut de Ecclesiasticis in primis tractemus, qui sanctorum Civium & Ducum, & Antistitum nostrorum actus & scribere, & dilucidare intendimus. Quamvis & alia subdamus pro curiosiori lectorum indagine. Curetes, subdit Strabo lib. x. cum prudentia eminerent primi omnium greges coegerunt, reliqua mansuescèere pecora, mellis usum, venandi, sagittandisque modum inducèere, hominumque cœtum ad communem vitam & legum disciplinam instituentes, & as fabricauerunt. Decorum statuas ydem, & falcem Saturno fecere: artium item omnium, si qua excultiores sunt, auctores fuerunt: unde & Idæi, & Dattyli à manuum artificio, & artium dignitate: & Cabyri, & Corybantes appellantur. Hi Rhodum, & Cas, & Camos de Camilliariorum nomine, & officio dictum condidèere. Hi & Colossos in maiori Phrygia, cuius portio, Coma de Cominis nosteratibus: & Iftam iuxta Macedoniam.

Sed cum Rhodum ponerent, quo ingenij magisterio pollerent, quovè feruerent manuum artificio, satis superque, & ad admirationem ostentauere perpetuam, in diligendo situ, in partitione Ciuitatis, in munitionibus, & ornamentis publicis, privatisque, ad commoditatem, ad salutem, ad splendorem omnibus numeris absolutissimam urbem: & inter ceteras florentissimam constituere Remp.

in qua & Architectura, & Pictura, & sculptura florere, excultissima orbis terrarum ornamenta. Ut eo de ciuium studio bonæ artes quasi vnius loci, & vna ars, & pictura vna, Artes dicerentur Rhodia: & hac quidem in manuum operatione est, intellectu in ea peruigili. Vnde in Rhodijs numismatibus Solem, cui eam Urbem dicauerunt Patres, & plebs omnis, sculptum cernimus, & ex altera parte, latioribus inquam folijs, enascentem rosam, quo Urbium designarent florem, & florentissimam in militia iuuentutem, in maioribus validam viribus atatem, & consilij mentem viuadam. Hanc autem figuram & nos cum S. Matre Ecclesia admiramur, & veneramur in triginta illis argenteis, quibus pacti sunt D.N. Iesu Christi prodicionem mala mercede mercatores pessimi Iudas, & Iudæi. Caterum de his huc vsque non ab re positis, ad Curetes redeamus, quos legimus vere nouo, adulto scilicet, ad Quintiles Kalendas, qui mensis ab Iunone, qua & Vesta est, vel Ops, & Carna, & Venus, Iunius dicitur. Vesta itaque de constituto, & Iani auspicio usurpari cæpit, ut hac potissima die in colonias deducerentur nouæ inuētutis examina. Vnde & mensi nomen Iunio.

Qua processione alteras iuxta Nomentum Cures ad ripam Tiberis ponunt, & eas minores dicunt, ad quas potissimum referenda sunt quæ scriptores de Sabinis Virginiibus. At de Tatius, & Numa ad regnum accito, & cetera huiusmodi, ad veteres omnino Cures, in quibus regnarēt: & si ad has Vrbi proximiores curulia figere nisi temporarias constanter negemus. Et hac in expeditione Curetum locum quem infederunt Modianum clium nuncuparunt
de

de Curium auctoris nomine. Et hac quidem in proximo residendi occasio probata est, ne cum ad Senatum in Ianiculo habendum, Auentinovè procederet Sabinus, homo quasi per aliena progredere loca, peregrinus hospes. Sed & qui Palatium iuxta Reate habitans, ad viam Quintiã, locum pascendo pecori dum querunt, in colle constiterunt, quem Palatium patrio de nomine appellauere, & eiusdem collis partem alteram ad Orientem, & Meridiem Veliam à vellendo dixere pecore, cum nundum tondendi artem reperiissent. Neq; absurdū erit ipsum Auentinum de Thiora oraculo, nuncupatum dicere. Thiora autem eodem in agro, eadēque via milliario à Reate septimo distat. Aliud autem est & ab ea secundarium montanorum Aboriginum Theodium, vel Tode: quamuis pleriq; eadem in voce fallantur, & fallant: sicuti & in Veissa, magna scilicet Issa montanorum, quam Vissa scimus ab Issa Insula, & oppido agri Reatini: neq; enim cæco duci manus damus. Qua etiam pro loci diuersitate, & temporum, & colonorum discretione Nursia ab Vrsia, & Nursina Provincia ab Vrsina discreta est, & D. Gregorio in Dialogis caraxata inter se differunt. Sed Vrsina solo adhuc nomine interno scitur, eo in monte ubi Vrsia urbs olim steterat, & subiecta in valle qua loca utraq; Orsonia uno nomine appellantur, & ea media est inter Cominium vallem, & Comam urbem ad Septentrionem, qua & ipsa diruta est. Habet & ad Meridiem Phalacrinam vallem. Quibus de locis progenitas Roma mater agnouit familias COMMINIAM, & VRSINIAM, & qua potissima floruit FLAVIA AVGVSTA, qui cū & PETRONIA, & TVRPILIA cōmixta.

Thio

Thio autem, de qua nobis sermo propositus est, & Ornarium vicus, quod ibidem de Pico aue super truncum querneum consistente, responsa petebant supersticiosiores illius seculi homines. Ornarium verò vel ipsa ab aue, unde & auspicia denominantur, vel quod ibi Deo auspice ornarentur, qui auspicato inaugurantur. Inde salutationes ad Portam Auentino proximam, apud Romanos Praetoribus, & auspicia capi solita. Sed si quis ad haec singula, vel saltem ad priora requirat testimonium, ex veterum auctoritate meminerit quæso Sabatium & Romam Curetis in Auentino monte consedisse primum, & Romam Urbem in Auentino Sabinorum coloniam, & ab auspicijs & auspicatis salutationibus, missionibusvè omnino deductum nomen.

Meminerit idem Quirinalem à Quiritibus nuncupatum, qui eo loci consedere, iuncto inter Tatium, & Romulum fœdere, & eundem montem siue per Tatium, siue per Numam intra muri ambitum conclusum. Præterea Capitolium à Sabatio Saturnium appellatum adferunt omnes, quem & Tatius belli iure occupatum retinuit, & ipse primis annis incoluit Numa, qui deinde in Quirinali consedit, & utrobique omnino inter Curetes suos.

Et ita Urbs Roma situm quammaxima ea est maiori ex parte à Sabinis obtentum nouerit. At nos & Dionysium hoc loci, & ubilibet allegare non pigeat, qui hæc de Numæ institutis scripsit.

Roma, Numa auctore, habet ut Dijs quibuscumque aras erectas, multa præterea templa attributa, suo cuiq; muni-
ni se

p̄festa, & institutis qui sacra carent Sacerdotibus, la-
 tisquē legibus per multis de castimoniis, de caeremonijs, In-
 strationibus, cateroque cultu, & honore Deorum, adeo
 ut hac parte longe à tergo reliquerit quamvis Civitatem
 pietatis nomine celebrem. Porro omnia quæ ad religionē
 pertinent oīa libris, iuxta totidem sacrorum classes cō-
 plexus est: de XXX. scilicet Curionibus primo: I I. verò
 de Flaminibus: III. de Tribunis col. IIII. de Auguribus:
 V. de Vestalibus Virginibus: VI. de Salijs: VII. de Ponti-
 fice maximo: VIII. & ultimo de Pagorum Magistris.
 Urbs itaque situs, & populus Romanus, & sacra, & ritus
 è Curibus crenere. Immo sunt qui Accam ipsam Larentiā
 Apiam, idest Vestinam, dicunt Romuli nutricem. Adde
 è Curibus solemnī Paliliorum apparatus accersitas, quas
 interceptis & obtinuit Roma nurus, quibus cum populus
 Romanus esse cœpit pater, immo & populus ipse, qui cō-
 stabat tumultuaria de turba Quiritum exorditus adam-
 ctus est, qui maximus & firmissimus est. Urbs ipsa inter
 orbis terrarum urbes & Regia, & Regina amplissima
 congeminais intra pomerijs spacia montibus, propagatis
 Imperij finibus, quæ etiam ad regiminis molem sustinē-
 dam è Curibus Reges accersuerit, per quos fortis iustitiā
 didicerit, & Deorum suscepit cultum. Sed neque un-
 quā aliquid à Dijs per sacrificia votivè poposcit Popu-
 lus Romanus, quod non sibi & Quiritibus profuturum
 præsaretur commune. Sed nec Latium aliunde crenit,
 aut condi cœpit quàm per Curetes, ab ipsiusmet Sabatij
 Coriti temporibus. Curetes enim omne quam maxime
 latum est Latium usque ad Lyrin per opportuniōra loca
 colonijs

colonijs replicauère patrijs: quamuis & Græcorum, & Treianorum colonias, eadem in Prouincia non negemus.

Equidem Curetum opus Lanuuium, & in eo adem Vesta forma eadem qua terra representaret rotunditatē, & Iano, & Olympo, & sacra circa ipsum fossa, ut suam in Latio haberent sacrificiorum urbem & Vestalium in ea collegium: præterea & Antemnates, & Tellenses, & CIPERV M, & Camerium, quod olim Mediterraneorum Metropolis Aboriginum fuerat: Sed & Vestinos alteros condere placuit. Aufone Duce, urbibus in tribus, Aufona scilicet, & Minturnis, & Vestina, de quibus Linius lib. VIII.

Sed & ultra Tiberim colonias posuit Sabatias Sabus filius, ubi & Sabatium lacum proprio denominatum voluit nomine: tum & Veios de motabilibus appellauit nominibus. Sed & Amitinos Vestinos quidem inter Aruntinos nouimus suo de Coritatu. Prætermittimus cetera cum Tuscia originem subscribemus. Quod si Sabinorum Vestinorum illius temporis limites requiras, ad amussim accipe. Ad Septentrionem, & Occidentem protendebantur secundum Aboriginum spatia, qui Umbros habuere collimitantes quacunque Apenninus longo tractu Italiā interfecat, & Oetria alterius Ianigenarum, qua Hetruria est, relaxat spatia. Ad Meridiem verò, & Orientem ad Septentrionem reflectitur. Italiam, qua reliqua est obtinuit Sabinas, qui rerum gestarum gloria, & amula virtutum sobole per colonias disposita Prouincia terminos propagauit. Dispositio autem coloniarum apud maiores

iores celebrabatur, ea potissimum de causa, quòd subcrefcentem sobolem, qua pro multitudine exuberaret, ut nec angusta manibus iam capere posset patria, nec ager alèdo iam satis esset, nonis itaque deuouère Laribus oportuit, sedes aliò quarere iussam, ea obseruatione, de qua supra diximus: creatis primò Pratoribus deducenda colonia, mittebant noni examinis auream iuuentutem, quam Venerem dixere fabularum Commentatores, secundum auspicia, certum ad locum per Patres abdicatam, per quos omnia & dicere & facere, & probare licet, in verbis Do, Dico, & Abdico. Sed prius eandem plenè instruebant oportunis omnibus armis inquam, & suppellectili, annona, ducatu, praesidiòq;. Iuniores itaque compares praecunte Petreia auu, scilicet ludibunda, qua ebriam imitata praelatitia oberraret: ipsi verò pineae arboris ramusculo coronati, & sub velo, ramos prætendentes in procedendo Eana caneant, pro quo posteri Peana dixere P. litera praeposita, qua & Lares designabant. Et quidem ad huiusmodi, signo hoc etiam ipse D. N. IESVS CHRISTVS sibi complacuit, quando Constantino apparens, clara voce signum victoria dedit è cælo Propugnator inclitus, qui & Patrem familias agere in Constantini Lateranensi domo pralucente diuina luce, & ad custodiam excitato igni focu pro altari, & mensam, ad quam & Curulim sub velo sibi poni dignaretur, & his, qui vice sua Petro succederent.

Eos inquam Natalum Deos Lares, generis scilicet humani parentes Ianum & Vestam, vel etiam Cranam, qua & Ops, & Cybeles altera: immò & Carnia, qua unica voce plura significantur, secundum scriptionis elementa: in

C, enim generosam natalibus ritē coniugatam venerabilē matrem familias : in Ar, verò Aretiam de matris nomine, demum in Nia, ipsam Noetis uxorem.

At iuuentus, quam abdicatam diximus eo nomine cātūve Eana Ianigena, tum se significabant prolem emissariam, examen quasi apum viridi insidens ramo, Venerem noua spe nouorum in floribus germinum est in apibus mellitam sobolem per omnia parentibus adsimilem, pro qua parentes inuigilent iure merito. Hac si ad nostra tempora, caremonia s̄q, aptatas volueris, in Ecclesiasticis Litijs, processionibusue pro Petreia Tubicines pramittimus, & similia aliquando usurpamus, historias secundum faciem Sanctorum representantes, & stratas, & parietes ornamus floribus veris, & aras passim positas odoribus suffimus, & alleluaticum melos celebramus in Sanctorum, & Sancti sanctorum laudibus, & inuocationibus, qualia priscos apud Sabinos, de quibus Virg.

Ibant æquati numero, regēmque canebant.

*Et in sequenti Pars sanctum voce canebant,
Auctorem gentis.*

Vt in verbo æquati, compares, scilicet coronati coniuges & animorum eisdem moderationem & gravitate temperatam adolescentulorum iucunditatem intelligamus. Inde illud viridi ferum in pileo Episcopi, & precipuē Metropolitani, qui sicuti pastor ouium gregem ducit ipse populorum pastor, post se populos trahat. Ceterum orbis uniuersi Metropolitani ipse est Romanus Episcopus. Quid enim Ecclesia qualibet nisi S. R. Ecclesia Colonia est? & qui gregi illi praeficitur Dux, pastor, Episcopus, eo loci summi

Ponti

Pontificis Romani vices gerit, pro modulo suo secundum partem sibi adsignatam: eò quòd Dominus Papa simul & semel locis omnibus adesse non possit, qui tamen auctoritate, & potestate omnibus præst, Magisterium, & Ducatum præstat. Vna itaque est Ecclesia, & Episcopus item unus, & fides una, uti in humano corpore cor unum & anima una. Vides igitur & in sobole, & in parentibus eandem VENEREM, formam scilicet & politicam & parentũ erga filios curam & studium inuigilans: Venus itaque quòd ad omnes eat, inuisens si quid oporteat ad summam animorum iucunditatem, ad sollicitudinum subleuamen, ad virtutum rudimenta, & profectum, ad generis æternitatem. Neque aliena de causa Venu: dicitur humano in corpore epati dominari: in epate enim ipsa est vena, & porta, & fons, unde sanguis per omnia humani corporis membra diffunditur, viuido & innato fluendi vigore: ipsa autem caro ex sanguine est, & ipsa inquam Venus est bene formato in corpore flos pulchritudinis, bene formato ex animo sapientia virtutum specimen. Vnde Virg.

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

Sed iam ad institutam redeamus historiam. E Testrina itaque Amiterninorum vico, qua ad meridiem, & Occasũ positas diximus Cures; è Curetibus verò Sabatias, & Latinas colonias habemus. Sed adhuc altero de vico, qui ad Orientem vergit, dicendum restat, Conio, inquam, cuius originem non legimus: & tamen ex Conio, vel Coniati- bus Conitum libaminis genus in delitijs frugalioribus no- uit antiquitas, quod libamen de farina conspersa factum adserit Festus: ornatum verò hominem Afranius, & ex-

culto eo vocabulo significari declarauerat, ut qualis is esset populus uno ex verbo discas. Caterum nec Testrina Conium inferiorem tempore, neque magnitudine supparem dixerim: quod is peruetustus, & frequens perpetuis auctus incrementis post dirutam Amiternum, utrumque pæne exceperit Populum, Oppidum iam ex vico: immo & Vrbs, quæ Episcopum haberet Ducem Populi post Amiterninum, secundas continentem in antiquis concilijs.

Eius constitutio, sicuti ego accepi, ad Cranui montis radicem fuerat, cui imminabat è promontorio proximo Arx pro oppido ad Ciuium securitatem, ad opum congeriem. Inuentum verò Opis oppidum ex ipso arguitur nomine. Ops autem ipsa est Crana: Habet autem se oppidum ad Rempub. quomoda penus, & focus, & domus ad familiam. In illo itaque publici Lares, communes Dij: vnde ante arcem, & prætorium ara: in priuatis verò ipse focus pro ara est, tectum pro munitiuncula, sella patrisfamilias pro Prætoriolio, de communi sacro: Lares autem utrobique gemini, & ipsa congestione scilicet in penu, & distributione, quæ voces in Pylumno, & Picunno antiquitas venerabili nouit symbolico: & in utroque gratiarum actiones, siue in primitijs decimisvè, siue etiam in quotidiana exhibitione probemus quæ habentur apud Suetonium:

Italia Duorum

L. Bæbi, & Petili.

Italia scilicet, quæ uxor olim L. Bæbi fuerat, per secundas nuptias L. Petilio coniugata est, utrique carissima ut lux & pupilla oculorum, quæ & Lucia appellaretur de coniugum prænominibus: & in Bæbia gente Tampilum legimus

a minu

à minuta distributione in diurnum, quod & *Pilum* nomen significat: is enim pilum, & pinsandi adinuenit artem, cuius imago ossua est nudata carnibus, in qua ossa enumeres omnia sigillatim singula CCCLXVI. quasi dies, & horas qua superant in anni circulo, & in annona perpetuitatem: *Petilius* vero pro *Picunno* ab indagando, & instanter congerendo ponitur. Quamobrem in *Petilia* gente *Capitonē* scriptū reperimus, quo nomine, & *Lares* dicimur. *Capitani* ipsos quacunque instrumenta siue lateritia, siue ferrea ligna ad focū sustineant. Sed *Festus* in verbo *Petilia* suram significat, inquit vulgò suram siccam, & substrictā. *Scanola* vero ungulam equi albam, & id quidem à *Calpe* quasi *Calpetila* descendere de facili conyicitur, dempta nomini priore syllaba: nec ab re allegare est *Capitolinos* in *Petilia* gente recensitos, sed à *Babio Balbum* pro patre infantes balbutire lallantes norunt. Habes itaque una ex inscriptione quicquid in huiusmodi desiderare possis, & à nobis explicatum quidem satis.

CRANA itaque mater edocuit oppidum edito in loco condere, & circa oppidum per omnem conuallem, & palatinas incolere ad agrorum curam, & cetera, qua diximus exercitos vicinos *Ciues*, castris vicum construxere Coniū & appositè quidem. Cum enim *Amiterni* procères pineā coronam ab *Vesta* uenerationem, & *Virginalis* collegij dignitatem in insignijs gestarent, belli, pacisque temporibus albat, ut diximus, eorundem soboles, procedebant. *Pini* vero nucem, qua ex figura Coniū dicitur, in manipulis, & ceteris militaribus signis praefixerunt, & ipsum patriū vicum eo nomine appellauerunt. Sed & nux pini pro sceptro

& pro Pinariorū hasta antiqua habent monumēta, & huiusmodi etiam signo unitas praesignatur, & virtus populi sacerdotali munita praesidio, & templorū cura, & procurata. Sacerdotibus annona, & ingenuitas generis, & candor animorum, & fortitudo orientali in limite ad tutelam & securitatem patriae inuigilantium iuuenum, quibus nunc pectus concordiae candore purpureum in unitatem fidei constans, praedurus obtendat cortex.

Et tamen Vicani non Conienses, sed Opici, qui deinde Iapigenses, & Pici, & Picentes dici caepere, prout infra suo loco dicturi sumus. Vestini enim ad meridiem Canio, vel Sicanio vallantur monte: atque Ocrea confragrosū scilicet promontorium secundum flumen ad Orientem se exporrigit, quasi super sinistram recumbentis format imaginem, cuius thorax saxeus, venter verò ab umbilico in marinae conchae speciem concavus: cauitas autem tanta est, ut colli, qui antestat, equari possit Eryci, & is neque arbuta gignit, neque gramina omnis omnino nudus, & adlambentibus animantibus quasi salis petra appetitur, & proficius est, ambitu milliarium non excedit, altitudine verò ad tertium exurgit stadium. Inde Veneris, & Ericis fabulam, unde Nymphaeorum sigilla veteramentarj conflauere. At nos hac quidem ad coloniarum figuram aptamus: & quidem plus satis prodest ad Venerem, & ubere uberiorem felicitatē adulta iam etate adstans, & instans Virginibus procax iuuentus salax.

Quo de loco quot emanarint colonia, vel id unum testimonium probando satis, quod Romani cum pro Rep. & imperio, colonisq; sacrificarent omnibus, pineas praerebant

rebant ad sacrificia nuces, & olam p'neatam ad tripodem
sedenti Emerita militia veterum nonere symbolum: quo
perpetuam cum dignitate annonam de publico statam cō-
testantur monumenta in Vrbe, & alibi plura.

Sed in rem nostram intra Conium ad Orientem Vestini
constituere Esychium, quem locum stadium dicas, vel cā-
pum ubi luderent, siue ad gymnasium Philosophantium,
siue ad palestram, & similia sese exercentium iuuentum:
Ad Occidentem vero Balneum Vicum; qui licet in vicos
minores villasque distributus sit plures, usu tamen obti-
nuit uti de balnei nomine nuncupentur, quasi pomeria
Vrbis. Quod eo praesertim loci ad Balneorum usus vasa,
& cetera antiquitatis monumenta vetus nomen, & offi-
cinā cōtestetur. Ad Balnei sinistram Occidentaliorē vicus est
ciuitas, cuius apud antiquos vetusta nominis causa, nequis
putet per secundaria tēpora illuc translata de Amiterno E-
piscopali Cathedra inscriptionem vetustissimam legat, quā
infra adscribemus longe ante ea tempora, & in CLAVDIIS
Ciuitatem cognomentum vetustis in monumentis: de quo
infra. Sed & ibidē loci Basilicā Gentilium templum unum
atque idē alterū. Expurgata haec omnia, & in Ecclesiā Dei
dedicata utraque sancti Maximi Ciuitatē dixere Veteres.

At templorum, quae diximus, alterum Vrbi Aquila pro-
ximius Cupra: nomine Cupra autem & ipsa Venus est.
Deinde ad Orientem milliaro circiter tertio recta regione
eundi occurrit Eburium, ubi Sacerdotes collegium haberēt
& dispositas iuxta se per Vicum familias. Ad Septen-
trionem vero intra Vera, & Aterni influentes sinus Ode
locus pro comitio, ubi & Puteal landationum, vel allocu-

tionum, & ibidem iuxta ad Occidentem Vatia ad Veræ fluminis utramq; ripam hinc inde pro corona vicus, sed in ipsa prope Fidiy montis crepidinem Genium Iani.

Hoc loci illud aduertendum se offert, quid in Vatia nominis, quæ significationis vis insit: ubi enim certius vaticinium esse possit, quàm ad Veras per ipsissimam rei veritatem pro Iani genio pijsimi, sanctissimi, & veracissimi patris. Vnde & Vatia altera in agro Reatino, quæ percommode in B. Io. Baptista nomine immutata est plusquam Propheta. Sed & accolarum nomina, & cognomina nostram in adsertionem, & per vestuta monumenta incorruptam veritatem inconcussa constantia moribus antiquis custoditam liquido probent. Vnum enim vel alterum, sed & tertium, & quod excurrit esto pro millibus: nam & de Claudia gentis nomine, & natalibus porè agemus, utpotè qui in primis cognitis id supponamus. Ad Oppidi enim firmitatem, ad Oppidanorum pacem, & annona facit, & opes, & eorundem custodia, legum reuerentia, exercitia, quibus Tyrones probantur, laudationes prater ea, & pramia ob virtutem. Quæ res ex vetustis inscriptionibus exemplo quasi ad allusionem adposito quamoculatissimè appareat. Sed hæc paulò post, qui loci situm plenè præscribendum putamus.

Quod enim reliquum est planicie, ad forum Apenini, & Veræ fontem, qui pro corona Veram cingeret inter Verium Vicus, & Forconium vulgò Paganicum, frequentius quidem. Ode autem, vel Odeum diximus Vicum, peninsulam prope ubi fluuij duo confluentes, quasi pro salutandi officio de loci nomine nomen nouum, & commu-

ne

ne adsumant Auellinum, à quo in Campania Vrbs, & populus. Sed de Claudia gentis origine & Plutarchus in problematibus, & Virgilius dilucida illa rerum & nominum proprietate Poetarum eloquentissimus :

**Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnam
Agmen agens Clausus, magniq; ipse agminis
instar**

**Claudia nunc, à quo diffunditur & Tribus, &
gens.**

De sacrificio autem gentis Claudia peculiari hac Festus Propudianus, inquit, Porcus dictus est, ut ait Capito Atteius in sacrificio gentis Claudia velut piamentum, & exsolutio omnis contracta religionis.

Sed & Clodiam legimus antiquiori prolatione, & pro Claudiam allusione quadam ad Oda nomen, & loci clausuram, quam diximus, & pro ea accipe vetustatis testimonium :

OPPIÆ C. F. VERÆ CLAUDIVS SEVERVS.

Et alibi.

EREPTA EST OPIA FIRMO.

Bassos verò Oppia in gente, ut exinde loci ibidem proximo nomen factum sit, Bassiano nisi à Vatia utriq;. Quae parte Vera fluvius in Orientem connexus sinuatur.

Ceterum de gente Claudia in hortis Medicis suburbanis :

**Q. Claudius Hefychius fecit sibi, &
Claudiae Odae coniugi, &
Claudiae Veræ, &**

Claudiæ Ciuitati,
 Posterisq; suis, &
 Ruffriæ Repentinæ coniugi.

Et Syllius Italicus lib. VIII.

Ecce inter primos Theramæo à sanguine

CLAVSVS

Exultat rapidis NERO non imitabilis ausis.

Hunc Amiterna cohors, & Baccho nomina
 ducens

Casperula, hunc Foruli, magnæq; Reate dica-
 rum.

Coelicolum matri, nec non habitata pruinis

Nursia & à tetrica comitantur rupe cohortes.

*Natale igitur solum gentis Claudia adparet, & præter
 lacorum nomina, quæ recensuimus etiam Ruffriorum me-
 moria diruto adhuc in vico prope Bominaculum, in Eccle-
 sia titulo reliqua est sancti scilicet Petri ad Ruffriam. At
 Bominaculo nomen fluminis profunditas fecit. Is locus in-
 fra Eburios est ad milliaria circiter tria. Sed iuxta eosdē
 Casentinus Vicus, cuius etymon, & nomen de Claudia, &
 Repentina gente compactum aculato inspectori se prodit.
 Eburios verò sacerdotes diximus, purpuratos, inquam pa-
 tres apicatosque. Hi & vicum quem & selectum incole-
 rent, & agrum sui de collegij nomine possessuum denomi-
 narunt, & is uberrimus quidem est, cuius utilitate, &
 salubritate aëris, & amœnitate loci ultra annonæ usum, &
 cultum frugaliter, & magnificè oblectarentur. Iantissimi
 hominum. Quo de loco Vestini ad aucti numero generosam
 sobolem in Colonias deduxere, primam secundum flumi-*

nis

nis ripas, deinceps progressi ad maris litus Atriam ibide condidere de loci amplitudine denominatam, oppletis primò ut diximus, quotquot proximiora, & opportuna reperirent loca.

Interea Patrum decreto Apenninum superare iubentur à Vera fluminis fonte, & descendentes proxima mari supero ad Occidentem occupare littora. Et quidem animo volenti dicto parent, expediti adsunt delecti Tyrones, & quò Praetores auspicati signa moueri iubent, & ipsi in viã se dedunt alacres.

Tum Pici præpetes aduolant, & progressuri super signa insident, deinde se paulò altius sustollentes superuolant quasi præcedant duces de cælo missi alati præcursores: Sed cum prandendi, vel figendi castra hora esset, ad signa declinantes adsident auspicato, in eisdem quasi in triclinijs præsidet, cenantque, & somnium per noctem capiunt, metatores diceres & conuiuas, immo & Phagones iunioribus ad genium, ad patrum admirationem. Ea itaque Ducibus relata gratia, ut & ipsi commilitones Picentes dicerentur, nedum oblati cibus hospitibus nona in regione perpetua applausu. Præterea ut facti memoria apud posteros seruaretur antiqua ad Apennini Alpes usque & iugum crescente clino duas designant sedes, Aniam scilicet ab Anibus: & Pedicinium à sacerdotali pedo, unde Populi in Apulia Pedicini deducti. Sed huius nominis apud nos Vicus vetustate collapsus est, populus nouam in Urbem Aquilam transfigrare iussus. Ipsam verò Aniam aliquando ex præcepto Leonis IIII. qui Capracorum militiam instituit, ad Urbis Romæ, & Vaticanæ præsertim Basilicæ custodiam: idemq,

ad patrimonij tutelam, & totius Italia securitatem claustra montana, & conualles, & pontes, & portus omnes, & limites communitos voluit, quo Barbaris inaccessa forent. Eo itaque in verbo procures qui militia apud nostros eminerent, arcem hanc restituere, firmitus construxere, magnificentius seruare fortissimi. Cuius cum mœnia diruta, & ruderibus obruta herbis innascentibus floridâ conspexissem, Apennini coronam dixi. Excepere verbum comites comiter, & hilariter. Et huiusmodi adhuc inter rudera internoscitur memoria, & Ecclesia sancto Leoni primo dicata, qui & primus Vaticanum communicare cepit, & limites ditionis Ecclesiastica custoditos voluit quidem cum Cubiculariorum collegium ad excubias circa Apostolorum corpora excogitauit, & monasterium sanctorum Ioannis, & Pauli ibidem iuxta constituit. Sed tantis Patris defunctus laboribus ad quietem euocatus est, cuius nomen, & tantarum opus laudum Leo. III. adsumpsit quidem & perfecit, tunc nostros locum hunc, ut diximus, communicare, quem tamen non iam Autam, sed quod fontes irrigui exinde emanant plures, Venarum dicere Arcem. De militia autem Capracorum monumentum, quod præfactum quidem habemus inter pleraque nostratum monumenta intra Urbem, in pavimento sancti Iacobi, ad Septimianum, Transiberina in regione de proximæ turris ruina seruatum. Quod tale est:

Hanc Turrim, & Pagineuma facta

A Militia Capracorum tempore

Leonis Quarti Papæ.

AG. P.

Qua

Qua nota Agatonem Primererium intelligo.

Capracorum autem de loci nomine in altero Apennini iugo Capracorita, sub montis supercilio, quem de Gruma, vetusto nomine (id enim supercilium significat) iugum illud Maiellam appellamus : ad Maiella itaque supercilium is locus est cum montis ascensum prope superaueris descensurus iam Corfinium. Ea Pelignorum Metropolis. In Ecclesiasticis autem Capracorum militare nomē, & cui militare insigne cornu fuit, ad dignitatem militia sagacioris quidem in custodiendo. Quo nomine loca pleraque adhuc habentur, licet ipsum nomen in Caprarolam deflexerit, cuius olim situs iuxta villas locupletes Ecclesiastici Patrimony, in quibus Preteriola, Galerias vocabant à prospectus amœnitate, & deambulatione. In Caprarola igitur excubia militum, & rusticorum tabernacula, stabulæque. Sed tamen utraque cessere in villas rusticas. Sed & nomina, & imagines rerum diruta est antiquitatis fabrica, monumenta que prope omnia hic, & alibi deleta deplorataque. Iuuentutem verò, quam diximus in Coloniam deducendam auspiciis Picis per montana, & Titean, & Tusfitium, & Montaranum priorem ad Forulum, & alterum denique campestrem ad locum deueniēro. Aderat eis dē Preitor, qui Apis, sic dictus ab Apia, vel eo fortè de auspicio maioribus qui inauspicato nihil gererent, quorum arbitrio in præpetes alites res committi placuit uti diximus.

Cum verò præfinitum ad locum infra montes deuentum esset, tunc Picus plurimus ad esculum quandam exitus aduolitāt: confident turbatim: deinde ex eis aliqui cōuersi occurrunt, aduentantes excepturi, ut non ultra Du-

ces

ces: sed Castrorū praefecti metatores, hospites vè humanissimi voce, alii, quos poterant plausus & laetitia signa edunt alacres: & quasi identidem facturos comites vellent, adhortarenturque, plausus ingeminant prae-nunciantes concessum expetitum exquisitum patriae solum, & agrum vberem. Quare omnes patriam salutant & numini gratias agunt eandem iuxta arborem altare erigunt, votaque persoluant animo lubenti: deinde circum circa castrametati muros, & pomeria designant, vicos, vias, plateas dimittiti. Aram igitur & arborem in Vrbe mediam dedicant, & eam sacrificijs celebrem faciunt, muneribus ornant, pendulis odoratam suffimentis, & oraculis nobilem. Coloniae nomen item eadem ab Esculo imponunt, ita tamen ut praepo-nerent A, litteram pro dignitate loci, Praetoris de nomine: itaque AEsculum nuncupant.

Quo loci Populus breui coaluit, & adauctus numero est ita ut omnem regionem inter Apenninum, & Mare in longitudinem porrectam excoluerint. Perpetua Metropolis AEsculum facta iam in Picentibus mater urbium.

Et hac quidem longe ante Picum Priscum. Perseuerant etiam adhuc plerisque in locis, & Oppidis, & Urbibus vetera Vestinorum nomina, utpote Mons Eburius iuxta Aesculum Eburiorum scilicet colonia, & Cupra Montana, ubi Cupra illud Iunonis templum & emporiū celebre, de quo Strabo lib. v. & altera itē maritima à Cupra nostrate, quā diximus iuxta Conium, ex vico olim & templo nobili, de quo superius; sed locus is modo vitibus consitus est. Vnde etiam & Roma olim celebris vicus Cyprius ad clyuum carinarum, ubi nobilissimi Sabinarum confederunt, quamquam

quam non desint qui de statuis è cupresso frequentioribus nomen vico impositum velint. Sed neque à Conij figura cupressus abest, neque ab Opi Cupra: Cupressus enim & ramos, & fructus una educit. quo colonis optatius magis nihil dixeris: tunc enim, & Vrbs conditur, & pomerij spatia dilatantur, & murus firmior est, & cultior ager cum succedit in sobole virtus, & sapiens in maioribus consilium. Quibus artibus in Rep. opulentiam fortitudo, iustitia & gloria operantur.

Deinde & inter ceteras in Picen Aufidenam Urbem & fluuium à Fidio quem diximus monte numine vè, A, litera preposita, ut in Aesculo diximus, noui conditores nuncupant. At is Fidius mons, ne quid indiscussum pratercamus, humilior quidem & inter Sicanium, & Appenninum medius breui intervallo quasi de torque inter n. ammillas gemma dependens illam intra connexionem montium. Cuius symbolum decorans coniugia presentiam animorum concordia, unde & matrimoniorum Deitatem maiores Medium venerati dixerunt Fidium auctorem, & vindicem ubique venerabilem. Eius autem tumuli prima incrementa sensim adsurgunt, Ansantinum inter & earum ductu, & Carnienas aquas hinc inde medias quasi ad sacramenti, & communionis inter virum, & uxorem enatus aquis, & recta regione quasi erectis protenditur aris per milliaria tria, ad Vera fontes, per Conij campum, & Odeum: sed magna ex parte cinctus mœnibus, coronatus propugnaculis, elatus turribus, templis firmatus magnificentissimis, adauctus Ecclesiis, fundamenta hac nobilissima Urbis Aquila dulcissima, & exoptatissima patria.

Creuit, & à Firma gente Firmū colonia condita est, perdurāq; (si pax aderit) inconcussū. Ab Oſia verò, quæ & Auxia Oſimum vel Auximum. Sed de utriſq; antiquitatis irreſragabilia producamus teſtimonia.

FIRMVS SABINVS

M. COELIO MARCELLINO

ET CYSPIAE M. F. MARCELLAE VXORI

L. COMINIO L. F. L. N. FIRMO

P. R. Q. AER & ALIM.

Et in Hiſt. Hiſp. Ludouici de Pontes:

CLODIA OSSANA MATER

IVLIAE SABINAE F.

IVLIVS M. F. AVXIVS

C. AVXONIVS Q. F. LEG. XX.

FLAVIAE COL. FIRMI PICOENI

SE VI MANCIPIATVS

FECIT SIBI ET FLAVIAE

Q. AVXI. Q. F.

Sed & fluuiο, qui Senogalliae muros adlabitur, Aterno de patrio fecere nomen, qui in Picenum tranſmiſſi nouam condidere Vrbem, quæ deinceps à Gallis Senonibus nouo nomine adaucta eſt.

Gentis felicitas vel ex illo arguitur quòd CCC. Ciuitates breui condidere, & maritimas ſedes naui quærere coacti fuerint Picentinas, & CCCLX. hominum millia Po. Ro. præſto fuerint auxiliares copia, ſociales legiones. At Senatus Amiterninus ob rem bonis auibus bene geſtam, ubiq; locorum Auiam vel Auiantum condi iubet, nouis coloniis quaſi coloniarum Principem per expeditiones ſingulas.

gulas. Sed & Conij populi Picenses, & Anicenses, & Apian arcem nuncuparunt Picentiam, & Aniam, & Anicensem. Deinde etiam & Iapigensem ex maritimis expeditionibus, de quibus inferius per nominum varietatem, multiplicationemque. Certè Opicos negaverit nemo qui opes spectet agri felicitate, siue is montanus, siue campestris sit: is, inquam, irriguus semper, & ubique se ipso uberius operasiori Vicavorum industria, quos ad congerendas opes colonos validos in cultura exercitos peritiores: proceritate tamen, & vultu, & moribus nusquam rusticos praduros licet, expolitissimos dixeris ruri degentes homines agricultura deditos, & militares viros. Placet omnia, & singula explicare, quò facilius intelligatur, & diiudicetur in singulis quasi sub oculis solis huius exposita. Quæ si veritas ipsa suo probavit iurare, tū nostra demum historia firma fide constabit.

At Populus Vestinus pro temporum varietate, incremento, detrimentove & Reip. & Imperij, per illam rerum omnium concussionem agere, & pati fortia, virtute committi, pietate repugnare, ita ut quæ Romanus diruerit, ipse meliorem in faciem restituerit Vestinus, & potiori quidē in loco delectu laudabili oculo pervigili. Sed & Barbarus quasi aper irruens vastat, & dissipat omnia: eadem Vestinus reparat, & cōmunis, & ornat, fortior & magnificentior. Anserno enim diruto per Cornelium Syllam oblitus est maiorum suorum patriam. Caterum Patres Conium commigrarunt, quos & populus sequutus est, & vici situs in latissima Urbis excrevit sinum. Deinde contra Barbarorum irruptiones editiora capture montium culmina hosti-

bus inaccessa magis, & Ciuibus firmiora. Denum in Remp. constituendam conuenere: qua enim inter disstos aut Iustitia, aut charitatis communio esse poterat?

Igitur qui ad foros confederant more maiorum de ipsius Iani, ut diximus, instituto, hi tandem aliquando nouam in Urbem condendam, & Remp. constituendam conuenere, & ad agriculturam rusticos prioribus in vicis confuetos missos fecere. Eo autem de agricultu, & felicitate Martialis uno versiculo:

Nos Amiternus ager felicibus educat oris.

Sed in his frequentius excreuit forum, quem diximus Conij, ut non iam Ciuitatis quota pars, sed integra, & per septenior, & celebrior ciuitas esset. Forconium eidem nomen, siue à uerusto quem recensuimus Forco, uel à latitudine infra montana. Sed à Forconio infra milliarium distabat Cados, uel Cadichium de Porreci Cados cognomine.

Auctus itaque Forconij si causam requiras, loci amœnitas, & uberioris agri fertilitas, Vera fons & flumens, & aquarum copia, & piscium, quos trotuas dicimus ad ripas siue alieno studio, siue sponte sua per aquarum applausus colludentes circa fontem, & arbores frequentiores: inde Vico Paganico nomen ager is semper floridus, & ubique irriguus, ut ver videatur perpetuum ad Vera sinus adridere incundissimus uerna. Huc Vestini proceres quarum pars maxima Romana de nobilitate conuenere aliquando. Huc & Normanni, qui in comprimendis, expellendisque ex omni Italia Gracis, & eorundem auaritia, socordiaque castiganda enitueri. Italis Proceribus admirabiles, quod singula

fugilatis singuli contra Millesenos pugnarent: eos itaque omni studio inuitare, retinere benignitatis vi adhibita amantiores hospites, & amabiliore in dies. Huc Longobardorum mansuefacta, & humanitati consona, proximis de Locis, & campania omni ubi. dominarentur, conuenit nobilitas.

Et quoscumque praterea vel bellica virtus, vel morum suauitas, consilium uè & rerum gestarum gloria Heroas illustrioris faceret, siue per sacra expeditionis tempora de quibus superius, cum de Laconibus ageremus.

Sed nequid minus Longobardi, Normani uè è Campania euocati hoc loci viderentur habere, Beneuentum pro Forcanium eam Urbem appellare placuit, ubi & Ecclesiā sancta Bartholomeo, in cuius sacrario veteri Pauli III. temporibus reperta conspexi sanctorum martyrum corpora Iusta Virginis, & Iustini Episcopi, Felicis, & Florentij, & N. Sympantinorum, suo unumquodque in loculo lapidea segregatim collocatum. Quae rerum explicatione implicat quoniam loci Nicolaus II. Papa anno X. circiter LX. post millesimum Robertum Viscardum Apulia Regem constitutarit, Beneuentinè Samnitum, an nostratis. (Sunt enim qui hæc ad Aquilam urbem gesta scribunt) & quidem rehta scripsisse videntur ex ipsa locorum propinquitate, siue ad Veram, siue ad Cranienas aquas id factum velint, loca hæc in proximo sita: à fonte enim, quo Vera fluere incipit Cranienae aqua ad milliaria quatuor non distant. Ad aquas autem Cranienas nobili quadam, & generosa emulatione confederat gens quæ & ab Aquila, ipsis inquam scaturientibus ab aquis dicebatur, fundorum comitatu, &

militari disciplina, & rerum gestarum gloria illastres viri, quibus cum Romani Quirites gente Pilia vetusta de Pompiliorum origine: Ad eas enim familias, & populos. eisdem subditos spectabat is auita possessione locus. Huius itaque agri domini plerosque & ipsi illexerant Heroas, magnifica munificentia, lauto apparatu, sed quorum studia mira felicitate emulantes anteuenterit Veranos, praeuenteritq; eo in Olympo. Hinc enim locus, raris scilicet, sed magnificis edificijs in urbem creuit, qua in dies auctior facta est tumultuantis populi voto, Huc enim commigrare coacti sunt Beneuentani, quos diximus Proceres, & ea omnis nobilitas & populus, qui ad Veram confederat, nedum Curetes. Quamuis etiam nunc satis frequenti in vicu populus, & numero, & opibus non contemnendus perseverat, & adhuc Beneuentanorum Ducum insigne gestat Pagani scilicet homines Diadematum in fronte caput, & Vicus ipse Paganicum appellatur. Sed quod per ea praesertim tempora, quae simpliciter alere videbatur ingenia, & sacra expeditionis occasione castra construi placuit. Quod duarum rostratarum navium per mare procurrentium imaginem representant. Ipsa enim fabrica, & situ adeo grafice, adeo venuste obtuentium se offerunt oculis, ut quid maius excogitari sit impossibile. Proinde quae nauigatari essent tamquam de naualibus procederent, neque de numero, neque de nomine militari extrent, qui per ordinem alteri praeederent, alij subsequerentur suppres, ut intelligamus in his qui maioris quivè minoris ordinis. Qua de re locus is Nautilia appellatur.

Proinde noua Vrbi Aquila venuste quidem aptari potest
illud

illud Solini calidis frigidisque de aquis, quæ Sextia dicitur. Quondam Hiberna contulis postea exculta manibus. Sed & ipsa Aquarum Sextiarum nomen à Sexto Attico Vestino, ut ex inscriptione ibidem constat, obtinent.

SEX. ATTIO ATTICO PATRI,
 VALERIAE SEXTINAE MATRI,
 VALERIAE ATTICAE SORORI,
 SEXTO ATTICO FESTO FRATRI
 ATTICAE NOVELLIAE FILIAE,
 MEMINIAE PRIMAE VXORI
 L. ATTICVS SECVNDVS SIBI,

ET TVIS V. P.

Integram inscriptionem adscribere placuit, quod & nomina, & gentes nostratia sint, & locus hic procedenti Pōsifici commodior, & propinquior, nisi ad locum utrumque pro voto, precibusque Procerum, & populi annuens accesserit: neque id incongruum est, si modò vera sunt quæ leguntur.

Descēdimus ad tempora, inferiora quidem: & diutius peruagati sumus. Sed ea est historiae ratio, postulantis ut omnia nostro dilucidemus stilo: quæ nunc ad priora nos renocat.

Curetes Patrum iussu novo edicto expeditionem expediunt per montana Aboriginum: & Comerum Vicum secundum Apennini montis dorsum: sed olivis vestitum fertilibus, & teneris virens herbis, Aspienam, vel Apuēnam condidēre alteram. At quæ deinceps tertia, quæ ad mare mons declivis spectat, deducta est. Tertia, quæ Pinnensis dicitur Cinitas, & infra montem per conualles un-

dequaque patentes, qua fluius ex riuorum confluentium auctu procacior factus, & tumidior ea prouolutus regione ad mare delabitur, cui nomen inditū APRVSAE, vel ab apri ruētis similitudine; vel ab Apro colonia deductore, ea regio omnis circa fluuiū oppidis, & vicis frequentioribus oppleta, ubi primū familia pro populo pleraque disposita per loca, qua agri ubertate numeris colonorū sufficeret. At iuxta mare Istoniū à vici patrj appellatione, colonos verò Istonates dixere Vestini: Ab Aprusa autē fluuio Provincia omnis eius decursum fluminis, & ultra Aprutium nuncupatur pro Aprusio, facili apud maiores literarum conmutatione. Item alias à Patribus exciti: vrgebat enim expeditionis causa, sobole multiplicata. Igitur eiusdem generis Apro Duce per montana Aboriginum, siue Vmbrorum progressi Aprusa alteri fluuio nomen fecere. Hi Modianū condunt, & nuncupant patrio de nomine, qui olim ad Velinum lacum Modium Vicū à Modijs condiderant. Gentis huius supra meminimus in Modio Fabidio Testrinatē: & is vicus distat ad milliaria duo à Scandrilia, qua ab ABASCANTE, & Ascanio denominata quidem est, utpotē Scanianum minoratione quadam vocis in Scandriliā deflexum nomen, nisi is idem colonus deductor Modius Iunior fuerit: denominare enim, & imponere noua gentibus nomina id tantum (ut Fabius adserit) Ducum, & Regum ius est.

Idem & Sarlinam Plauti patriam excitarunt, de Sari fluminis vocabulo Vestini & Sabini coloni: nam & fluius qui infra eam defluit Sabum appellarunt. Exinde Ariminum ad maris littus dexterum, & e a vrbs

mobilis, de qua varij quidem varia, vox certè sonat exaltatâ manibus, & turribus, Mino duce, coloniâ. Minus itaque, siue à minoritate nascendi, nam ultimo loco genitos, ab ipso natali, Principios dictos, & regnantes diximus Cranum, & Cranam, vel à minoritate statura, vel à eminendi officio. A Mino itaque Minecia gens, qua Minicia dicitur, & Minutia ab aquarum deductione, per fistulas scilicet solidas, qua transitus sit oportunior, siue excavato per terram riuulo. Vnde & minas, siue immineant iuxta terram, sin: infra per subterraneos cuniculos, & facere item minas pro cuniculis oppugnare, claret in Mimicijs aquis, & in Miniciorum familia legitur Apronianus eadem in gente nobilis, & Naaribium praefectus: à Minicia item Ariminî Corrector Flaminia, & Piceni qui & Genuensem agrum terminant. Colonia enim in eius perpetuae clientela familiae constanter persenerabant, à qua deducta essent, sicuti & deuicti in victoris familiam, & clientelam, transibant.

De minoritate in Minertimo significata auctor est Festus, & in Minerva de Ducatu populo praestito, facti testimonium in Capitolio illustrissimum plerisque in statuis, & ipsa in Minervia legione, pia, fideli, quam Domitiana conscripsit ex Vestinis, Curetibûsq.

Minerva itaque Virago pro numine Dux Populi ad securitatem publicam Praetor, vultu ipso, nedum armis hostibus terribilis, minax, acri intuitu, & truculento aspectu, praeflavi luminis copia oculis ardentibus, Phormutio teste. Sed certè prudentia Dea, & belli:

itaque à minando, ut M. placet Tullio, & ex Cornificio apud Festum legitur oculatam habens galeam, in qua humani quodammodo cerebri positionem inspicere est, & in ea speculatorias habere, ut oculis aduigilantibus lumen cæli in his quæ agenda sunt, videant sensu pervigili: unde Minervam dictam adserit Festus, quod benè moneat. Non itaq; contemnenda corporis exiguitas, in quo animi eluceat vigor inclytus. Nam & sapientissimorum testimonio inest MAXIMA IN MINIMO VIS.

Proinde Minerva, quæ primo aspectu formidabilis hostibus, etiam in recessu formidabilior eadem magis est. Et ad huiusmodi formidinem, & incussum hostibus terrorem facit illud Catulli in nuptijs Pelei, & Thetidis :

Frons expirantis præportat pectoris ira.

Ceterum qui Ariminum interfuit fluxius, is Ariminus Linio est, & à Menicijs non discrepat. Horatio tamen Folia, quæ vel à Faula, vel à Fauno Sabinorum, & Latinorum Rege Prisco deductum est : Sed ne derivationem à longè petitam putes, accipe vetustatis testimonium:

FOLIA QUIETAE

VECTIVS TIGRIS.

Veetiam gentem Romanam à Veetio qui primus in Vrbe interrex clarissimam negavit nemo, & ipsam interregni dignitatem omnino Patriciam, quæ plebeis nusquam communicata est. Veetius autem à veete dicitur, quod quasi pro veete esset ad claustra & Serranos montes, ex quibus Veetius Ianigena Vestinus origine adparet, & in suprâ allegata inscriptione Veetienum habes à Veetio.

In Epitheto Quieta demulcens præferocem quasi Tigrim

grim uxor virum. Sed quod Fauni irrequieti semper, & improuisi adparere consueverint, & molestiores esse Virginibus, & infantibus maximè, utpotè errantia numina ignea ingenia quasi facula, fauillæq; procaciores, petulantiorèsq;. Talem eidem adsefforem adsiduum adtribuere oportuit coniugem, & in verbo Vectius respondet Epitheto Quæta, agentì scilicet bene, & quiescenti benè, ob firmato in cubiculo, benè ordinata in domo, quò & ad agenda domi forisq; alacer uti sciret velocitate. Tigris itaque & Folia correspondent, & proinde animi moderationem profiteri videntur tantorum nominum, & congruentia vir, & mulier coniugati compares Dijs volentibus. Atque ita maiores nostri aqua, & igni sibi inimicem communicato, nomen & ipsum florido pro cæstu Amoris iugo aptabant sibi concordēs coniuges, unanimes. Sed ad Fauni procacitatem exprimendam facit historia quòd de fauillis progenitum testatur Sernium Tullum Regem, qui huiusmodi nomina, & omniigenam coleret fortunam, & numina, de seruo adsumptus in Regem. Sed & Horatius de Fauni procacitate :

*Faune Nympharum fugientum amator
Per meos fines, & aprica rura
Lenis incedas, abeasque paruis
Æquus alumniis.*

*Idem hæc de Folia, & eius virili succinit:
Nec de fuisse masculæ libidinis
Ariminensem Foliam.*

*Ea de causa in gente Apronianorum Proculi frequentes
& Mincij & Pincij in Minicijs. Sed Mediij Fidiij, qui*

& *Sanguis*, & *Semon*, & *Semingus* in *Anicijs* legitur, unde *Aproniani Pincij Semones*: *Semon* autem, vel *Semingus*, quo in *Semone Sancum*, & *Fidium* iunctos habet: ipsum enim trino nomine nomen, quod sit idem, esse comprobemus ex ipsius figura, qua trino eadem de causa effingitur capite in unicam inflexionis basim, pectus in saxeum, quadratum tamen, & unicam desinit bene firmatum pedem, quo custodem perwigilem, & hospitibus perhumanum: furi verò, & hosti, & sacrilego inuiolabile, & terribile sacrarium, & arcem, & inconcussam, & horribilem prassignarunt vindicem, symbola Gentilium: & ea de figura *Terminus* appellatur: is eo nomine in finibus appellabitur aequè ac in plateis. Qui verò in summo *Capitolini clui* pro vestibulo templi erat, *Triansancta* à *B. Cypriano* scribitur terminus enim in finibus constituitur. In quibus verò praeminet neruosius illud, quod in infantibus pro amuleto usurpabatur, *Minicia* prænотatur, & propagationem generis, & imperij, & finium. Quare in *Mercurij* forma figuratur quasi *Mincij*, qui & *Pincij*, & *Proculi*: pomerij enim ampliationem summum in Reip. auctarium, & limitibus prolatis, & summa in ciuibus laus est imperij propagatio.

Verum pro *Arimini finibus*, & *Rubico*, illustre eiusdem in ponte interminatorium *S. P. Q. R. Caesari*, & exercitui, qui cum sequeretur, in marmore sculptum adhuc perseverat, quod quidem in contestationem loci *Terminalis* utique clarissimum est testimonium.

Sunt adhuc iuxta *Ariminū* loca plura eodē quo in nostra
tibus

tibus nomine, *Coranium, Albanietū, Toranū, & Sabinianū.*

Interea Picentes ad se nos reuocant, qui aduēti numero, ita ut tot numero, tot ciuitates populos non caperēt, Senatusconsulto nouam ad coloniarum Prouinciam rate querere iussi sunt, & ad sinistram nauigare. Itaque ad Cupra maritima littora nandi, & nauigandi destitutam in tyrocinio disciplinam discunt, ediscunt in dies singulos animosiores ex laboribus, peritiores ex difficultatibus, neque segnes interim maiores natu portum commoliūtur.

ET QUIDEM VEGETIORA ingenia intentatum relinquunt nihil. Alij itaque arborum truncos in lintres cauāt, & maiora ausuri in ipsa arena remis se exercent, lintres propellunt modicas, qui tandem aliquando subigerent undas. Maiores rates turmatim, & nouas edificant, & eas planiores quidem, ut Cotylam innantem repræsentarent insulam, easque dehinc pice illinire, in eisdem singulis singulas pini arbores suscitare, vela funibus protendere, transtris remos aptare, affixa in puppi Veneris, vel Cupra imagine, & eam quidem ad temporis varietatem peropportunam: aiunt enim menstruis mulierum purgationibus, & profluvio tempestates arceri, qua per Helenes sidus perniciosissimum nauigantibus excitantur, si menstruada inquam nudetur: cum verò clarior illuxerit sol, expurgato utero, depulsis tempestatibus inuentuti nauiganti, aranti, edificantique nihil Venere iucundius.

Ceterum cum nundum reperta esset illa ars Palatica, de qua superius egimus, Augurum monitis, patrum confisi precibus, per ipsam se in tuto obedientiam rati, vela dabant lignis bene picatis, & ea vox una omnibus se ad eam adhortantium, & fausta acclamantium, ut

benè picatam nauem feliciter abire, procedere, peruenire precati genialiter considebant, quæ enim stella orientem saluat Solem excussis post se tenebris, Vale dicit. Vnde & vento ea ex parte flante nomen Iapyga, & hanc in sententiam Virg. Aeneid.

——Narat vncta Carina.

Venti autem omnes è cardinibus spirant. At cardinum potestatem Iani, & Crana diximus, ut ubi, & unde, & quò vellent ventos cierent, quos regerent populorum scilicet Duces, opportuno cum apparatu occurrentes, & Astro nomia qua ventorum causas, qua cognitione exorientibus uti scirent ventis. Iapiga verò certum non habet cardinē: sic & Eolus ventorum Rex, & Pater pro Iano, & Eano, & Iapiga. Boni itaque ominis ventus Iapyga quòd securitatem pariat, quæ negligentium mater, ut plurimum, aliquando verò nouerca est. Et quidem de Cleopatra fugā capeffente idem Virgilius cecinit:

——Ventis, & Iapigæ ferri.

Sed Virgilio ipsi nauigaturo per eiusmodi nominis inuocationem bona omnia precatur Horatius:

Sic te Diua potens Cypri,
Sic fratres Helenæ lucida sydera
Ventorumque regat pater
Obstruētis alis præter Iapiga.

Peruenēre itaq; prospero occurſu. perlustrata Apulia omni (qua maximè conuexa est) ad oram fluminis, quam sacro patrio de nomine salutantes nuncuparūt, & in ripas eiusdem religatis funibus confessuri descendunt, sibi inuicem gratulantes: arā, & ignem excitant, vota Deo Opt. Max.

Max. solant: deinde in distributione locorum Eburina Patres potiora loca sibi deligunt, & primis in sedibus, & proximioribus ad aras, & tabernacula construunt. Ceteros etiam, ac reliquos pro dignitate familiae, personae, ac meritis disponunt. Itaque adhuc Eburina ea dicitur regio, & fertilissima est: quamvis vulgò terra laboris appellatur: qui verò litteras paulò melius apicantur, & qui spectant agri ubertatem Campaniam dicunt felicem. Unde Picentini panes Roma Pontificijs in cenis secundaria deliciae, splendidiore corollaria, & ea ex alica, quae frumenti species est, sed curatiorem industriorem requirit: quamvis per se alica non iniucundius frumentum est, immò & prestantius quod apud nos Martio seritur mense. At Neapolitani saccharo, & aromatibus immiscent alicam, vel huiusmodi farina cuiusunque adipem, & oblonga distendunt forma quasi cratis in figuram, & insuper auro pingunt, & huiusmodi pastillationis panem Regalem appellant pastam, siue mustaciam.

Sarus verò Sabinorū lingua sanguinē importat, & fortè ab Eburiorum purpura viniue. Sed ea in navigatione illud accidit mirabile quòd loci fluvius in mare defluit, qui ex diametro opponitur Suro, quem in Piceno sciuerant patrium. Itaque omni quae reliqua est Italia potiti forte fortuna, consilio, viribus, quasi patrios ipso de mari muros stare facerent, & patere portus locis omnibus fecere nomina, quibus nunquam licuisset sacram fossam sulco ducere retrogradu, quam omnino ad idem principium circulari processu factam oportuit. Ad ipsam itaque aram agentes gratias reduces pervenire. Sed & Vesunium, & Baias

cum

cum frequentibus colonijs tam assidua nonarum Urbium,
 & tam clarum decus oppidorum auxere primi. Hac enim
 loca prius incoluerant Aborigines: deinde Vestini Au-
 rano Duce, qui deinceps apud nos regnauerat, sed tandē
 omni supercumularunt ornamento gentiles conuena, &
 aduena: Romani verò in eum excoluere splendorem, vt
 à Solino inter orbis politiora recenseantur miracula. Opici
 interea quos Vestinos diximus in Circeium traiecerāt
 promontorium, qui per interualla temporum, per anno-
 na, & pacis ocia, negligentius agentes, dum patres non
 consulunt, nec per se scire student, occasionem fecere cen-
 soribus novos Tyronum delectus ad illas destinare colo-
 nias, per quos expellerētur Opici illi adiudicati de gene-
 res Veteranorum reliquia, qui vitam veluti pecora tran-
 sigentes fabulantibus apposita ad fabulam scena essent.
 Quod regno sub muliebri quasi bruta animantia dege-
 rent, & ipsam illam Reginam viro forti Pico nubentem,
 ea pactione, vt regnum pro dote cederet. Temporis ratio
 in fabula non liquet, nec facti veritas cōstat. Poeta enim
 inter Picum Tuscum, & Picum regem non distinguunt,
 qui vtriusque facta uni attribuunt, & noua obnubilant
 metamorphosi in munerations varietatem ociosioribus
 munificam.

Nouos itaque per delectus Vestinorum patrum consi-
 lio prouisum est, ne limes is pro securitate, & dignita-
 te Italiae alienigenis pateret incustoditus.

En censurarum notas, quas in sacerdotum collegijs
 obseruatas rectē quidem, vt omnia sancta Mater Ec-
 clesia, apud quam vera est Religio, iure merito sibi
 ven

vendicant quæunque apud gentes religiosiora esse videbantur. Nos enim Poëtarum fabulam (si qua in re præsentis utilis est) & legimus , & explanamus . Ipsum itaque Circa. nomen , unde , & Circum à Circellis Falacrynis Flauiorum prædijs , altero in libro descripturi sumus. Circella autem appellati fontes sunt frequentiores , tenuioresque , excepti labro florido , qui featurigines illas ambiunt , coronantque , inoffensi tamen , neque enim aquarum vis flores præterit , quibus coronatur media perpetuo vere , ad animorum delecticias , lascivique , in quibus segnities , & socordia locum non habeant : Vnde & Musæus de puellarum choreis è Libano monte ad festam accedentium agit , cuius sententiam Musæus latinè , & felicitè expreßit :

Non Libani odoriferi in summitatibus saltans.

Hinc & Poëta personam Principis sponsi in delicijs habiti per fabulam perstringunt ad metamorphosin , ex eo quòd pro uxoris fastu , & forma , quæ Solis filia diceretur , & regni opulentia , & ingenio insolentis manuum artificio admirabilis in domesticis , forensibusque , belli pacisque tempore , terrestri , maritimavè expeditione , splendidiori semper gazarum cultu procederet Picus , regia in trabea , paladumentonè naui Prætoria , & omni classe ad luxum usque instructa , depictis auro velis , familia cultu , & ordine dapibus opiparis . Ea itaq; Solis filia scribitur , quòd Solis attractu aqua in fontes salientes demanant , & circa fontes herba & crescant

cant, & vigeant, & floreat, ipsius inquam lumine & motu, sine calore, & virtute. Et hac semper, & ubique Picus pictis in tunicis, eloquens, unguentatus maritus, alatus Dux, qui ubicunque opus esset, illic adest, quasi volatu imminens, qui mira celeritate omnia perfecerit alacer, militum pater, populi securitas, Princeps nouus assidebat Regina, equitabatur Comes perutilis, uentorum, & stellarum peritia nobilis, sed qua gloria? Num ut circumlatrix haberetur? talis enim ab Homero describitur, & eiusdem in verba Virgilius:

Picus equum domitor, quem capta cupidine coniux

Aurea percussum virga, versumque venenis

Fecit atem Circe, sparsitque coloribus alas.

Ceterum cum de fabulis sermo est, & de tantorum Poëtarum testimonio iterum, & opportunè quidem Homerum appellemus. Quis enim vel in Poetis non meminerit, & in primis non appellet laudatissimum Poetarum Principem? Qui ab Hospitalis Italia littoribus non alienus homo, imo munerator splendidissimus, ipsa in Italia emicuit, cui Circaum, & insula Aeolia, & Sicilia pro cauea, circovè delecta est. Is inquam, qui omnia nouit, dum Ulyssis patriam recenset Itacam, Italiam indigitat, & coloniã ex nomine, & in ea Laerthem Lanigenam utique ciuem praesidentem inter Lucumones populorum Principem, quem Homerus iam casum delineat lectoribus, si qui oculo non hebeti in legendo sient; & ipsum iuxta Laerthem adstantes Lucumones duodecim. Sed qui Larthes filio absente, & quem vita defunctum putarent, in eiusdem domo petulantiores,

tiores Proci Regina se viduata ingererent, eius nuptias exposculantes, & de Laerthis patrimonio, & prouentibus opiparè conuiuantes, quo Reginam, & filium impuberem, & socerum morarum tandem pertasos compellerent, ut iam nubere vellet, antequam in huiusmodi commessationibus absumerentur omnia. Ipsa enim Lucumonum uni quem vidua deligeret iungenda erat, ut populi presentē interea habere viderentur Principem, cum Nepos ætate adhuc minor esset, in quo longum putarent expectare regni successorem, Auo Laerthe senio laboribus, & vita tedio confecto. Penelopen verò quasi Circem alteram Solis filiam prudentia sua eludentem Procos, dum exorientis iubar Solis pro occasu acu pingit quasi in moribundi soceri funus honorificum texeret velum, quod extrema altera semper parte retexeret nocturno labore Latona altera, quæ de tenebris solem producit: & proinde ea diuturniori mora redeundi terminum marito prorogat, & Telemachi crescentis incrementa, & spem enutrit. Procos autem differt, & quos venustate, & ingenio, manu, artificio, & prudentia in familia optimè regenda attraxerat, pudicitia, & seueritate distinet. Neque aliud cogitasse Homerum dixerim, cum eo in circo Ulißis errores, & historiam omnem refert, nisi quòd ad Italiam in Italicis Principibus orbis terrarum Reginam in theatro confidentem spectatricem, & iudicem muneris alliceret sui. Quæ musas omnes, & omnem produxit artium, & scientiarum scholam perutilem in scenam suo in Heroe, qui propria virtute & omnia, & impossibilia perfecit solus, ut murationem honorificam tantis probata iudicibus uniuers-

ſus admiraretur orbis, & fama, quæ veluti aurum per orbis cardines, honores, & plauſus, & laudatores excitat. Ita tamen, vt priorem, potiorẽque locum non deſerat, quem vnum pro omnibus occupatum obtineat. Orbem Vrbem inquam Romam, vnde celfa quaſi de fabrica alloquitur populos, de arce inquam Imperij: & ea proferat, quæ æterna memoria digna ſunt nominum, & virtutum præconia. Hæc autem à nobis ſic dicta, Græci æquanimiter ferant velim, qui modò ad noſtrates Veſtinos ſtilum reduci verito manum.

Hi nuſquam ſegnes, neque interea lauum Atriæ latus intentatum reliquere, qui oportuniore quidem in loco naturalibus Rauennam ipſam metati ſunt, vbi infra decreſcente mari Claſſis ad excipiendas in portu claſſes commolito appoſita eſt: quæ quidem Vrbs regia, & regiæ vrbis portio: ſed hæc ſub Auguſtorum tempora. At Veſtini loca circumcirca communiuere complura. Sed & Eridanum quaſi per Eurypos decurrentem expediuere plures: & eos patrijs de nominibus appellauere. Inde Hadriam alteram ad fluminis oſtia, quem Vatrename dixere, quaſi Aternum magnum. Is autem ex ſacro foro Corneliensî defluens Eridanum adauget: deinde latius progreſſi mediterraneum delectas ſedes captant. Itaque Verona conſtruitur de Vere fluminis accolis, & loci flumen ab eo dixere Ateſim. Hac igitur ratione auctaria habes, & prorogatis in finibus nobiliſſimam Prouinciã, multiplicata loca, & nomina.

Et Comum à Cominis populis, quos recensuimus. Eſt enim antiquis Coma planities oblonga, vel connexis incluſa

clusa montibus , vel aquis confluentibus Insula. Comini verò à numine quodam , qui Comus dictus est. Hunc adolescentiorum licentia fecit Deum, non ad comitatem tantum, quæ expectanda virtus est , & probatos decorat ciues : sed quia pueri nobiles, qui in Regis obsequia excubarent, & Camillarij dicerentur, aliquando per anona , & pacis otia lasciuire cæperunt, & Lateronum favore procaciam , & proteruiam in aruinam nutrientes, nocturnisque cantilenis, choreisque rationabilem populi interturbarent quietem , & alienarum appetentia vxorū, ut haberent, in quod reijcerent numen insitum sibi, & in semetipsis cælitam lasciutam prætenderet. Cæterum diuersi ab ijs Camillarij sacerdotum ministri, in quibus modestia vicens futura per augmenta ætatis sponsor adest sanctitatis ad Sacerdotij suffecturam. Vnde & eosdem Cadus dicebant à sacris disputationibus mysticis, quales Nabuchodonosor accersiuit ex omni Hierosolyma tres illos selectos in Curiam.

De eiusmodi autem apud nos Cadis Camillarijs Vicum habemus & Camillarium, & Aruntinum, & loci memoriam Cadichio superam: hi milliario inter se distantes, sed Camillaria adhuc frequens in Vicanis. At Regij Camillarij quasi in prætorianam cohortem, & comitiuam adsumpti perpetuam nouum salutare numen pro salutis, & victoriæ optione Camulum sibi effinxere, de quo superius. Sed de Camulo testimonium ex antiquis monumentis habetur Quintiliani in Sabinis,

CAMULO SANCTO FORTISSIMO

TI. CLAUDIVS TI. FL. QVIR. TERTIVS

Vnde occasionem quasi de proximo præsumpsit Domitianus Imperator, qui se filium diceret Palladis, & Dominum se, & Deum appellari voluit, edixitque.

Sed in eisdem quos diximus Vicis orientales magis Aruntini, quibus illa de Arachne, quæ cum Minerva, vel Testrinæ, vel Corythallia: eo enim nomine apud Athenæum in 4. legitur, & apud Ciceronem de natura Deorum lib. 3. Corestia, & quidem à Κόρη sicuti & Curina.

MINERVÆ CYRINÆ LADÆ
PVNICVS GENIALIS II. VIR
COLONIAE MORINORVM
SACERDOS ROMAE ET AVG.

F. V. A. M. D. V. L.

Cum Minerva itaque Arachnes contendere ausa est, & concertatione quidem nobili, textura inquam, quo in studio muliebre laudatur ingenium vigens, & manus laborum diligentissima. Sed earundem compendio explicemus multi nominis concertationem.

Nobilissima orbis terrarum Virgines ea in contentione iudicium prouocant, sed Arachnes fila tenuia expolitissima: Minerva autem texturâ, perfectum inquam opus laudarunt Patres, & omnium calculis Minerva vicit, quæ etiam ultra sexus pauorem arma tractare, & à bellicis non abhorreere sueta congressibus, & populo se ducem præbere, & salubriora commonere feliciter. Quamobrem diuinis aucta honoribus, quod in ea cælestium contemplationes, & Religionem antiqua seueritate bonis excultam artibus
ad

admirarentur Patres. In Arachne autem ad delicias animus pronus magis, & ingenium ad artificium tenuiū suspicienda hac curialibus, & popularibus apprimè fauorabilia; sed PRVDENTIVM est iuditium, & in omnibus vincit veritas. QVÆ ENIM Virtus eximia ad summam prouocat ingenia gloriam, eam non temporum curriculis, nec industria, & patientiæ alis aduectâ adsequitur emulatio. Et quidem veri laboris amatores homines fama nusquam loci deserit, & qui victoriam coronat populi plausus, & cantorum hymnus immortalis; dum victoris laureas adauget, inextinctum deuicti seruat nomen per ora hominum fama circumferens quasi Perseus Medusa caput vel Holophernis per capillos de Iudith; vel Golia de Dauidis dependens manu. Sed iam ad rem nostram quasi postliminio reuertimur.

Interea Vestini Ianigenæ ad montium claustra patrum iussu nouæ urbi locum deligunt inter utrosque Aborigines medium, & iuxta Curetes eam Conissam dicunt à Conitio, sacrauè fossa, de quo superius. Is locus quasi penu cōmune in Rei publicæ species colonis esset suis deligitur, designatur, communitur, oppletur Ciuibus oppidum, in quo Romanorum temporibus Issiam gentem legimus, & Cōnexiam. Vnde fortè oppido illi nomen factum est nouum, nisi à fabrica figura. Sed quacunque nominis causa fuerit, illud quidem antiquitatis testimonium habemus omnium sententia comprobatum. FABRICAE sequela ruina est, rerum vicißitudo, nominum mutatio: vicißitudo quedam est, Commigrarunt enim vetusto de oppido populi, & ad loci congruentiam quem delegerit nomen &

dispositionem oppidi nouarunt.

Leonissani itaque Conissa reliquia etiam nunc ad montana claustra confident Seranos infra montes, quos alij perperam Ceraunios scribunt, locus is iuxta Falacrynam vallem, & collimites Reatinos. De Conissa antiquitatis testimonia alij alia proferunt, sed mendosius quisque, immo & legunt, & publica inscriptione propositum habent vncialibus, vt dicam, literis, in oppido Leonissa loco insigni ad fallacidrem contestationem.

*Sum connexa vera clauis montanaque fera
Pro quo legendum omnino est:*

Sum Conissa fera, & clauis montana feuera. Ita enim & versus constat & nominis proprietas, & sententia. Eo enim montium iuga connexa, quasi in dorso spina aditus omnes obstruunt, vnde monti Serano nomen. Sed neque ad historiam minus congruere videntur testimonia antiquitatis, quae in gentilibus, & proprijs nominibus patrium praefereunt nomen, siue Ciuicum.

In Ald. 709. 1. Interamnæ.

P. CVRIVS T. L. DIGNVS
P. CATINIO P. L. SERRANO
P. CATILIO PRIMO.

Et

Mutienæ T. L. Dicæ
Mutienæ T. L. Dionysiae Firmioni.

Est autem Catinium in finibus Vestinorum & AEquicolarum. Catilia verò iuxta Tybur, in ipsis AEquorum finibus.

Sed ne Leonissa nomen, & etymon subiticeamus quasi

*Si pratercuntes, quæ pro ea faciunt, antiqua monumenta
adponamus.*

In auct. ad Smet. 33.

LISSIA SABINA C. ORANDI CON.

LICONIES SECVNDILLA L. IVNII LICONIS.

ET IVNIVS LICINIVS LICINIANVS

Q. LICINIVS ZOZIMVS SIBI ET CONIVGI SVÆ
ISSIÆ ONESIMAE B. M. & ISSIÆ CONLIBERTAE,
ET CALLIACO FELICI FILIO.

Et pag. 50. quod ad Turrin Verangulorum habetur:

Q. LICINIVS ZOSIMAS FECIT SIBI

ET CONIVGI SVÆ LICINIAE

ONESIMAE BENE MERENTI,

ET LICINIAE ISSAE CONLIBERTAE;

ET CALLIACO FELICI FILIO. ITEM

LIBENTIS LIBENTABO SE, POSTERISQVE

EORVM.

Et in eodem agro Leonissino,

LISSIA Q. F.

*Itaque & Cantalici oppidi, & ex aduerso instituti
Transfalici ex Licone, & Liconia & originem, & appella-
tionem dixeris.*

*Præterea legimus Tarquitium Ro. & Eutychem Græ-
cam parentes S. Taurini Embroicensis Episcopi.*

*Tarquitij verò ex fratre nepotem Licinium Præsi-
dem, & Leonillam Licinij Præsidis uxorem.*

Vides igitur in Licinia gēte Leonilla nomen, & Onesima

& ISSAE , & ex Licinia, & ISSA, LISSINIAM denominatam , & Liconem, ut faciliè conflatum exinde dicas Leonissa nomen, & Leoniani vici, qui iuxta Leonissam est, & in montanis oppido nomen Montileonis de quibus hætenus. At qui infra ad Falachrynas descendunt valles, & Vestinos, humiliores quidem, sed perpetui colles, Pinatia scilicet. Sed hæc Strabo ad Lucanos reijcit longa post tempora à Sabinis deductos colonos. Primi enim Sabelli Tauro Duce dispositi sunt. Vnde & Taurum in signis præferunt.

De Samnitibus verò item alij aliam sententiam proferrunt sequunturùè pedarij. Sed qui Comium Castronium Ducem eas deportasse colonias de Sabinis contestantur, & primum occupasse collem, cui nomen Samnium, & ab eo quasi ab originario Samnites dici recta sentiunt, & recta sentientibus probe consentiunt.

At Hirpinos ita appellatos aiunt, sicut & Hirpani vetustiores de Lupo præeunte colonias. Sabini enim Lupum Hirpum dicunt, deductionis verò temporum ratio non liquet.

Vltimo loco Lucius Samnitum Dux colonias suo de nomine Lucanas condidit. Vnde Lucanas Po. Ro. nouit inter ganearum delicias, de quibus Martialis :

Filia Picenæ venio Lucanica Porcæ.

Quod si ad Virgilianum illud aptes, de Porca quam Aeneas vidit albam,

Triginta capitem foetus enixa iacebat

Alba solo recubans albi circum vbera nati.

utique ad colonias respexisse Martialem putabis.

Caterum

Ceterum quæ humanarum vicissitudo rerum est, ea & nostrates perstrinxit, dum Lestrigonem iniquiorem sortiti Regem, nec perferre satis, nec tueri patiuntur, Herculi obnoxij fiunt, & dum fauent Dardano grauitè apud Coribantum offendunt. Itaq; regni gloria, opulentia, nomenque illud perillustrius ad Ianigenas alteros, eorum quidem sobolem Tusculi Sagam ultra Tiberim quasi aqua delapsu fluminis impetus insolens in dexteram in se proturbatis, effundentisque deflexere omnia. Quo tempore Latini illustriores Sabini nominis esse cœpere, & Regnum obtinere. Sabini verò per sapientiæ studium, & pietatis, & Regni contemptum seuocati ad quietis otia, & veritatis indagationem sequestres debebant, nisi per Latinos Reges ad explendum Senatus numerum reuocarentur, in quibus semper primas obtinerent. Sed tandem maris imperium, & Latinorum ditio, & Campania littora, & maiora prope omnia cessere Tuscis in Patribus ordinata ex Dynastia Sagis, qui prudentiores in dies regere, & Sacerdotij, & Imperij, lituum, & fasces obtinere, quasi virtutis, & potestatis propriam neque iam acceptum quid referre Sabatio Sabinisue Patribus: Sed Cato lib. 3. pro Aboriginibus illustre testimonium profert in hac verba: A Tuscis Sagis, qui à Sabinis originem trahebant, Dynasta, Larthes scilicet, & iuxta eum Lucumones XII. Hos verò Lucius Capita appellat Etruria hi Cives noua Vetulonia optimates, & per Regni cardines: ille verò primas, & in urbe præsidens illi secundum regionem quisq; suam maritimam, mediterraneamue in collimitibus præsides inuigilabant uti oportuit. ET QUIDEM Iustitia, & Fortitudo

tudinis diuturnum Imperium: Sapientiæ verò ingens est gloria. Pietatem immortalitas sequitur. Neque aliud Sabinorum supererat studium, quàm Reipub. & Agricultura laboribus de Deo cōtemplationi addici, sacrificijs quotidianis perfungi, publicis priuatisque, sacrorum mysteriorum amantiores mystæ. Et eorū ditio à Nare vsque ad Aequicolas, & secundum flumē Aternum, & Apenninum ad mare superum. Ceterum Latinorum regnum Latium comprehendebatur: Sed Tusci qui Regium, & ipsi antiquauerant fastum in Dynastiam conuenientes pro sapientiæ laurea Sabinos emulantur. PER VICVM iuuentutis studium vires fouet, colluctatio Cascos non decet. Scholas itaque instituere, quo quasi ad bonarum artium emporium conuenirent. Perseuerabat tamen eadem in utrisque religio, & lingua eadem, quæ & prisca esset, & vetustissima. Pons Sublicius pristinam consuetudinem antiquari nō sinebat Sabatij prouidentia, qui ad hoc pontem iecerat, & posterum diligentia ne quos procurrentis impetus fluminis secundum ripas disgregat dissidium distractos disterneret, sed charitatis mutuae amor necessarius in posteros propagaretur. Vnde super eundem sublicium Saliorum ludus, & illa nominis inter virum, & uxorem commutatio commixtio vè.

Sed ne Curetes intermortuos putares in ipsis Quiritibus, constat & humani Imperij Maestas, Roma inquam, quò Veste sacra conuexerat & Dardani, & Vestinorum posteritatem transuexerat filio in Ascanio, & exercitu omni Aeneas pius. Ipsa inquam Roma Quiritibus aucta suis quid non domat? & iure merito quidem, eo quòd verita

ritatem , qua omnium fortissima est, vltro obuiauerit, & in sanctissimis Apostolis quorum pedibus aduoluitur venerabunda , osculatur , auscultat, adorat Christum, quod eius munere Virtus est, quaecunque vera Virtus est: Quod ipsa eiusdem beneficentia orbis gubernacula regit Regina gentium. Tu verò ne quid in Veritatis nomine suspicaris, neuè requiras, explanabo.

Veritas Christus , & D. N. Iesu Christi fides Veritas est. Is ante sacula Deus , qui Verbum apud Deum , per quem omnia fecit Deus, is idem in vltima seculorum etate dignatus de Virgine nasci Homo , qui semper Deus largitus est nobis suam Deitatem. Christū igitur Roma adorat , & sapit: in cuius Ecclesie unitate Christi fidem uniuersus complectitur orbis , & quasi circa matris ubera filioli ingenui pretiosiora materni pectoris monilia pertendant gaudia gemma, capitis adaugent gloriam.

Hac itaque quo tempore, per quosue fieri cæperint, & perfecta sint, præstante eodem D. N.

*IESV CHRISTO, in subsequens
dicturi sumus.*

DE TVSCORVM
ORIGINE, COLO-
NATV, ET REPVBICA
FLORENTINA.

THOMAE LATINO

V. I. D.

LORENTINAM Historiam ab ipsius Tusciae primordijs, tum & colonatus, in Reipublicæ perpetuitatē festinus compendefeci, festinus elucubraui, tuo inscriptam nomini. Urget tuus in me amor, vt tua causa velim plurimum. Admonet me Dantes vir ille memorabilis, qui maiores nostros, Latinum scilicet, & Casellam virtutis ergô vnicè dilexit, vt amoris in te mei opus adpareat: Quod tibi, & lectionis breuitas, & iugis in patriam charitas commendat.

DE TVSCORVM ORI- GINE, COLONATV, ET RE- PVB. FLORENTINA.

CAPVT PRIMVM.

TVSCORVM conditor Sabatius Saga, à quo Tuscorum Primores Saga. Is Iani iussu ultra Tiberim ad dexteram suo de nomine, Sabatias posuit colonias, qui & à Coritatus dignitate Cornuetū dixit. Sed & nouæ colonie, & populo Vniuerso nomen fecere Tuscum frequentiora sacrificia. Prouincia verò à Patella sacrarum apud Gentiles oblationū Oetria. Hæc senissimus Pater iusserat, cum iam ipse in mōtem Tiberi imminentē secessisset, qui eisdē de Oraculis Vaticanus, & tamen de Patrum conuētū ad alterū secundum flumen cliuum Ianiculus: & à Elyri ad Apenninū vsq, & Tiberim per montana mediterranea & lictoralia Aboriginū, Vestinorum, & Sabinorū, & minorum deinceps nominū plerasq, cōdiderat colonias. Hos omnes Herodotus vno nomine populos appellat Vmbros, superstites scilicet à diluuiō. At Sabatius deinde Veios urbē Primariam in Tuscis rotarum orbita motabilibus in domibus constituit, ne de vocis origine ambigas. In ea Prætorium, & Curulim sub velo. Post hæc autem propagari cæpit Tuscorum nomen, & genus à Tiberi

Arnum usque: tum ad Alpes Apennini itum est, quibus aliquando superatis regionem omnem ad Alpes usque Cotias obtinuere, uti Dionysius Halicarnassensis, & Græcorum plerique volunt: quamuis idem plerique non ultimi nominis, & loci auctores adtribuant Vestinis, Sabinisue per Hadria propinquioris ostia, maritima expeditione superum per mare profectis. Et quidem pro his facit Hadria altera, & Rauenna, Verona, & Conium. Ceterum quoquo modo res se habuerit, illud planè subditur, Gallos expeditione præcipiti, Alpinas per niues saltu innoxios in campi se proripuisse planiciem, qui nocentissimi peruasere omnia, eiectis, aut enecatis veteribus colonis. Et adhuc constanter Cisalpina dicitur Gallia. Nos itaque ad nostrâ conuertimur, qui legimus primam in Tusciam, AEquos, è Curetibus inquam, euocatos, hos deinceps per populos quosque nominis, & officij sanctitate in controuersis dirimendis, & sanciendis fœderibus, humano generi acceptissimos. Tum & Lydi aduenere, & Pelasgi, & penè ex omni Græcia ad matricem Prouinciam redeuntes in posteris oppleuere Prouinciam omnem colonijs, nominibusque: pro historia enim fama publica, Poëtisque decantata, quantumuis eam per metamorphosim sapiat fabellam, de Tuscis nauibus Ionicum per mare nauigantibus, quòd florentes in Insulas, & nautis in Delphinas immutatis: quæ enim veterascunt naues, ad portum sistuntur selectarum Insularum, peninsularumvè. At nauta tanta peritia potiti portu, & agrorum ubertate nouas condunt colonias item & naues. Tusci itaque maritimis expeditionibus prauvalida nomina. Delphini nun

upantur. Proinde qui è posteris redière Falisci, & ab Althei fluminis accolis stetère Pisa, ulteriorem scilicet per Tusciam, stetit & Aretium infra Apeninum mediterraneorum Princeps, & Camersolus, qua longa post sæcula Clusium nuncupata est. Tum & Talamon, & Agilla, quæ deinceps Cera Pheregene. Saturnini, qui & Aurisini Vetuloniæses Veretani. ex ea populorū confarreatione. Tum & Petilianum, & Petilia gens, & Surianum de Tuscis sagis primis à Petila fura, de qua in Calpe diximus in præcedenti libro. Ea quidem usus perseverans gentis, & nominis originem indicat. Si quis enim procius adversas tulerit reiectus procius ipsa per aliena sponsalia, ac nuptias, & deinceps crux sibi candenti obligat fasciola. At uberibus in campis, & collibus plerique Seniciorum vici, unde selectus populus, & coloni Roma deducti ex cinibus Senensis colonia. Nam & Sene, & Calpe in Vestinis Ianigenis.

CAPVT SECVNDVM.

ET ipsamet Tuscia in semetipsa multiplicari cæpit, eà quod frequentior iuventus præ numero alio deducenda apparuit in colonias: proinde ex Oetrjjs Etrusci promanarunt, & à Volscenribus Volsinj, & exinde Volaterrani, quos primum Etrusco nomine novit Plinius, & à Cornueto Cortona, & à Fescenninis lasciuioribus exiere castiores Fasulani, cum non omnino probaretur omnibus illa procax Fescennina loquutio, proinde & vita procacior.

H

Ceterum loquutio illa Fescenninorum melioribus orta principijs ad numinis laudes, ut plurimum abierat in Satyricam licentiam, & ad nuptialia presertim, & vim illam, qua sponsus in sponsam imminens irruit quasi aper. Eo enim symbolo matrimonij consummatio apud Gentes, ut Festus adferere non dubitarit, Fescennia à fascino, qua vox virile membrum significat, & Graci Fescennior dicunt pro Fesannia. Sed de huiusmodi carminibus audiendus Horatius:

*Agricolæ prisca fortes, paruoque beati,
Condita post frumēta, leuantes tempore festo
Corpus, & ipsum animū spe finis dura ferentū
Cum socijs, operū, & pueris, & coniuge fida,
Tellurem porco Silenum latè piabant,
Floribus, & vino Genium memores brevis æui,
Fescennina per hunc inuenta licentia morem,
Versibus alternis opprobria rustica fundit,
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter.*

Hæc igitur exeundi occasio, & cōdendarum Fasularum causa, ubi repertum de congruo dixeris Sacu are carmen pro Fescennino quod reiecerant, & per nemora, & solitudines, quasi adhuc lasciuientium contubernia vitarent, sub Diana tutela, pueri integri, & puella Virgines primariæ de nobilitate, alternatim decantabant Diana, qua & Dice, idest dici digna, laudata, & laudabilis, culta, & colenda. Et quidem ad huiusmodi accommodus erat Fasularum situs, & ager in motanis, & nemorosis iuxta illud Horatij: Mentium custos, nemorumque Virgo.

Et

Et infra:

Ter vocata audis, adimisque
Diua triformis.

Et Catullus:

Dianæ sumus in fide,
Puellæ, & pueri integri,
Dianam pueri integri,
Puellæque canamus,
O Latonia maximi
Magna progenies Iouis,
Quam mater propè Dæliam
Deposuit oliuam,
Montium Domina vt fores,
Siluarumque virentium
Saltuumque reconditorum,
Amniumque sonantum.

Quæ quidem omnia Fæfulanus situs abunde habet ad huiusmodi cæremonias, montes scilicet virêtes, & in his fertilissimæ domesticarum arborum siluas: Tum & reconditos siluestrium saltus & fontes, & fluuium, & lacum quem Albū appellant. At qui hac adsero, non tamen addiderim paludes illas vndequaque cõputrescentes sub aduentum Hannibalis, nisi tēporaria, & intēpestu damna reiceris, quæ Italia cladē præcessere. Proinde oportuna in reconditis loca ad Aruspicinam illam, de qua Silius VIII.

Et sacris interpretes fulminis alis Fæsula.

Ergo Fæfularum nominis origo eadem quæ & causa condita urbis elucet, à lasciuientibus scilicet se segregantium conuentus seueriorum puriori religione laudes

Latona geminis congeminantium carmen in gratiarum actione pro frugibus, pro fecunditate, pro salubritate, ac pacis ocio, qua de seculo in seculum prorogari vellent, Sæculare dicitur carmen, ex quibus illud elicitur. Fasulani populi vita omnis purior, de animi puritate moderata. Vox ipsa à Græca promanat, qua dicere significatur, & illud A E. in Fasulis Latine prolutum non ad diphtongon: sed ad vocis suauitatem, & infantis sibimet blandientis representans lallatum, ut in Lalio. Caterum non quid popolare huiusmodi sæculare carmen: sed electissimis Virginibus pueris, puellisque ingenuis, qui vocis suauitate pollerent, in collegium adscitis, edoctisque demandabatur. At in collegio quoque certus numerus: Quaternio inquam maiorum, in quibus senior Magistrorum magister præerat: Tum & Ternio Iuniorum, quibus ex Quaternione dabatur Magister anni primi. Caterum collegium, de quo agimus, gemino ingeminatus est & numerus, Apollini scilicet & Diana, & ad utriusque collegij regimen summus illius ordinis, ac loci Antistes (hunc ego Augurem illum puto de quo apud Silium VIII.) præfici oportuit, & ita in his constat X V. VIR. de quo Horatius:

Quindecim Diana preces virorum:

In quibus diuersus quidem precandi modus, idem & cantandi. Impuberes enim hymnodiam, & eam illius anni nouam utique & insuauatam omnibus à Magistro anni primi cōcinnunt, puta quaternos versus, prout in Catulli, & Horatii textu habentur, & hos item repetunt puberes femelle pleniori ut consonum est voce. Tum & femelle impuberes in idem Quaternarium: quod puberes

excipiant masculi: tum ad secundum impuberes masculi Quaternionem procedunt, & ceteri eodem quo diximus ordine, quousque completum sit ex integro carmen illud nouum Saculare: Ad quæ maioris ordinis hymnodiam aliquam ex vetustioribus intermixtam puto, ut omnino carmen sit Saculare. Demum ad nouum redibant hymnum, Magistrorum magistro, & maxima Virginum hinc inde eleuata, & deposita manu digito cantum moderantibus, & altera manu tessellularum rotundarum habenti numerum ad centenarium accommoda partitione filo suspensum in gyrum, qualis nostra est annorum D. N. & B. Virginis corona, nequid, si ceremonias spectes, maioribus in gentilitate intentatum putes. At nos, qui huiusmodi ritum non legimus, non tamen temere enunciamus. Constat enim de choro alternatim: item quod tres faciunt chorum. Constat de septenario collegij numero: probauimus item de eodem congeminato, & presidente utrique. At de annorum corona de manu Vestalis Virginis dependente, deque Vestalium maxima velata, ita ut nares tantum, & oculi promineant, ab illius sæculi tempore effectam habemus historiam in adibus Iuuenalium ipso in orificio putei. Item & de silentio Maxima Vestalium, & Pontificis item Maximi testimonium habemus Prudentij:

Scandit cum tacita Virgine Pontifex.

Tanta autem huiusmodi cantus, & vitæ disciplina in Fesulanis, ut etiam vetustum illud signum luna obtinuerit etiam per Christianorum tempora, & quidem ad vetusta nobilitatis, & loci, ubi gestari consueuerat contestationem publicis in insignijs lunam candenti serico in

vexillo cælestini coloris crexerat Florentinus colonus, qui Fasulas Florentini Senatusconsulto, & populi scita restitutas commigrare iussus est, cum ad Rhadagasi imminenti Gothi famam, & urbem selectissimo in loco redactam muro cinxit, cetera urbi proxima diruit ædificia, præparans se ad pugnam, omnia item & singula. Nam & ad exitus Apennini custodes inuigilasse Florentinus, & Fasulanus, leguntur.

At anni primi Magisterium, & ipsiusmet ternionem adhuc in stroctiorum insignijs designatur & cognomento; id enim vox hæc vulgò significat quod instruo, & in insignijs, & clypeo paralellus, vel fascia ex purpura tres cõtinet ex ordine candentes lunulas masculas, crescentes vè, cum reliqua infra, supràque clypei partes alba sint, ut dixeris vetustissimum insigne. Sed ex cerulea fasciola in purpuream immutatam cum Fasulani traducti intra Florentiam Urbem in honorum participium recepti sunt, & utriusque populi in unum insigne, ex purpureo scilicet, & candido à summo ad imum equaliter diuisum.

Neque enim omninò omnes Fasulanos delectos putes à Cæsarianis. Sed inter eos, quibus indultum sit, sacerdotes, vlique qui honorificè euocatam numen ritè colerent nouam intra urbem deductos: id enim imprimis obseruatum apud Romanos. At tu, amice Lector, ne mendum dixeris quod nouum audis, huiusmodi enim signa historia veritatem adamussim deliniunt, ad rei proprietatem: Et quidem de originibus tractamus, & de auctorum nominibus, & locis, & populis nomina imposita scimus. Nec quia tempora vetustissima cum nouis coniungi-

mus notandum, aut obijciendum quis imputet nobis: res enim per epitomen prosequimur, non tempora cōputamus.

CAPVT III.

DE *Vmbris & conterminis, non nostri opus operis est, qui de Tuscis compendio agimus, illud tamen in trāsitu dicimus, in his clarioris nominis apud maiores, Ameria, Tudertū, Spoletiū, Hispellum, Nequinū, quod deinceps Narnia. Hac enim vetusta de nobilitate adhuc superant:*

CAPVT IIII.

SED & post AEquos euocatos è *Curibus* (uti diximus) *Seo* è *Latio ex Volscis Volscenses*, sicut & ipsis ab *Oscis Volsci*, ex nominum literatura claret. Et quidem ipso in *Latio Hirpinos* habes ab *Hirpijs*, & inter plerasque colonias *Nolam ipsam*, & *Fescenninam* illam per *vindemias* licentiam. Itaque & *Clanum* in *Etruria*, & *Glanum* apud *Campanos* decurrentia flumina sola pronūciatiōne distincta: sed antiquiorem subindicatam vocem puta ex litera *G.* qua vetustioribus pro *E.* uti in *Acere* pro *Agere*, & in *Gaius*, pro *Caius*. Illud autem certissimum maioribus colonias non ad Regni propagandos limites: sed ad sobolis subcrefcētis sedem & agrū quasisse. Proinde à *Camera Camertū*, & *Camersolis*, cuius situs *Per sena* arbitrio, qui exemplo *Iani* locū sibi delegit, ubi ultra *Clanum* senesceret, mortis solatiū sepulchrū fecit ambitiosius labyrinthi formā

*infra & supra terram, quod ad miraculum orbis terrarū
 usque extollit Varro, & Plinius in Varronis sententiam,
 quos non subsequi, & refragari pudor est: & quo inuiolabilis in aeternum fabrica esset Iouis Clusij templū dixit,
 eidēque Ioui dedicauit, aptauitq; sibi Curulē prae foribus
 tēpli, & ibidē iuxta altare ubi sacrificaret, ubi perpetuus
 arderet ignis: quod facile probatur de eiusdēmet usu, in
 ipsismet castris Romanā per obsidionē, quanto magis iuxta
 templū, quod stabile exedificauerat, ac sollemnissimum:
 & hac apud Romanos perpetua, qui de Tuscis acceperant
 quaecunque luculentissima, quaecunque religiosa magis, ac
 splendida. Illud tamen Porsena usu non obtinuit, ut po-
 steri, qui regnarunt ibidem loci Curulem stantem patienter
 ferrent. Sed Veios referre, & reponere placuit. Caterū
 priscam illam sacrorum peritiam, tum & linguam in vo-
 cibus, & characteribus, viridi, ac perpetua obseruantia
 obtinuere, mordicus etiam Romanis aliena imperantibus,
 qui apud Larthem, & Lucumones edocendi peregrinationem
 non abhorrerint, qui rerum Domini. Et tamen
 Christianam per religionem caeremonias, & ritus huius-
 modi antiquari consensere Tusci, & per Barbarorum, quae
 subsequuta est illuionem in Bulgarorum idioma inter
 Italiae populos Tuscum audire praestant eloquentissimum
 hominum, Ecclesiasticis in fabricis, & cultu splendidis-
 simum.*

CAP.

CAPVT V.

VEIS solo equatis per Romanos, Volsinium commigrarunt Larthes & Lucumones, quos diximus utriusque Tuscia Principes, ne longius à Ianiculo abessent ubi quondam Iani Curulis statua, & perpetua memoria sepulchrum celebre: hunc enim præcipue colebant. Sed loci, ac nominis Maiestas pro temporum securitate (quod pacata omnia viderentur, ita ut intra Italiam silerent omnia) Providentia Romanorum, & ipsi per annonam, & pacis oia ociosiores esse cæpere, qui quondam Tusci Sagi, negligentia rerum omnium subsequuta, & socordia sensim obrepit: sensim itaque intercedit, & convulsura insensibili collapsa est loci, ac nominis dignitas & sagacitas. Nihili iam Res publica, nisi quod libertas esset, inter soporatos dormire, & ipsa in purpura somnus dulcior, & inter odoramenta qui nutat, magnificat. Nihili religio, quid enim religet qui se non collegit? crapula distendi satius, negotia abjicere, publica, & priuata seruis committere, & iam Sardanapalum ipsum, & ipsam superant illaudati homines ignauiam. Serui itaque purpuram induunt precedentibus fascibus de capitis diminutione triumphales, de Senatorum interneccione, aut de neruis, in quibus seruiant, cogitant, consultant. Tunc quasi somno exciti, sensere aliquando extrema per damna quonam loci essent qui prope ad seruitutem vocarentur, redigerenturq.

Ad

Ad Romano. Itaque confugere, qui aliquid altius saperet consuluere oratores ad Romanos missi, auxilia exorant, quibus cum praesens adfuit victoria serui in compedibus redacti seruiunt, & propria pro-utilitate, & proteruia eos seueriores agnoscunt dominos, & publica libertatis Romanos vindices, in proximo pertimescunt. At Volscinienses beneficio tam praclaro diutius uti nesciunt: à Romanis itaque desciscunt, rebellant contra Romanos, in armis obstrepunt: sed arma puellaribus in manibus minus firmant, excidunt. Itaque dicto facilius debellantur, Volsinium diruitur, Lartius Curulis euertitur, & si qua loca firmiora esse viderentur in maritimis, & mediterraneis, exciduntur, utpotè Lucumonum arces. Et quidem eam post cladem, si qui ex Sagis saperent Romanos colere eisdem adherere, militiam facere, & in Prætoris adseffores, vel iuridicando operam dare strenuam, togæque & armis nobilis adparere. Quibus cum Romam commigravit, sacrotum ritus, & Aruspicina, in quibus esset reliqua: Hi inter ciues Romanos libenter adlecti, & præcipuo in urbis loco, ubi suum habere Ianum iterato cæpere, & vicum prisco de nomine Tusculum. Romano enim populo nihil acceptius forti & religioso ciue. HIS ENIM in virtutibus victoria. Et ipsa Pietas consilia maturo subministrat: vires suggerit, in praesentia arma expedit, & victoriam, quæ triumphum prosequitur in laurea.

CAPVT VI.

CÆSAREM pro Rep. occisum probanère Romani, & per Italiam populi propè omnes, ipsa per publica libertatis exordia. Sed quæ libertas? quæ libertatis exordia? Vbi factiosis vires colligere, & arma resumere ociositas negligentior temporis daret quantum vellent. Brutus enim Tyrannum occidere satis putauit Patria, ac Reipublica. Igitur utrinq; de cætero curam exiit, utpote qui liber Neapolim profectus Libero patri male feriatas sacra faceret. Senatus hand pleno numero, quod in iuto consisterèt, an nutarent per lubricum incertus. Conuentus itaq; rarus, numerus semper minor, at in latibulis frequentior, suis inquam in pagis. Contra Veterani Casariani à M. Antonio excitati, euocati intra Urbem, aliena à pace, & Rep. sentientes charitate Imperatoris armati aderant, turbant omnia. Tam Brutus, & Cassius, serò tamen didicère quid factò opus fuisset, qui non arcem Senatus Capitolium, non portus armis cinxissent, & libertatem armis vindicatam, adsertamque armis adstruxissent. Imperium enim apud eos esse videbant, penes quos & arma. Romanus itaque Senatus, & Populus sine Imperatoribus, sine Ducibus, atque sine exercitu, inermis, obiectus factiosis ad eorundem arbitrium proscribendus, damnandusque, ac enecandus quasi per Syllanas tempestates. At qui pro Republica starent per Italiam, & orbem

Ro

Romanum coloni arma arripiunt, Bruto & Cassio, quasi salutis publica auctoribus nomen dāt. Roma itaq; & orbis Romanus propria in viscera arma expediebat. In his praecipua Etruria prope omnis, & Fesula Syllana colonia prope in furys agitari visa est. Pugnatum itaque in Philippicis ab utraque factione fortiter: Sed Bruto & Cassio de Republica desperantibus & occisis, victoria stetit penes Antonium Octavianum, & Lepidum III. vir. Reip. const. in castris intra tentorium, & Romam intra Urbem aurea, qua tandem apud Octavianum Attiaca in pugna sedes fixit. Interea nihil odiosum magis, nihil insensius, quàm colonia: ad pœnam itaque poscuntur, pœnas luunt. In his Fesula excise iacuere: Sed Etruria regio prope omnis desolata apparuit.

CAPVT VII.

ET quia ad securitatem militia constituta est inoleuit usus rationabilis, ut Veteranis missio daretur honesta, & pacis propugnata potirentur ocio releuati. Proinde ipsos per Triumviros Veterani in colonias missi, & deducti sunt, & Fesulanum in agrum deducere sorte obtigit Octauiano Cesari, qui ita, ut militarem decuit coloniam, ultra flumen excubantium pro Rep. nullis cinxit mœnibus: lege tamen ornavit Iulia, quæ Romanas colonias equo iure suffragij ferendi, & adipiscendorum magis tractum, quod iam per eandem municipibus vetitum est

est & colonijs nō Romanis. Frontinus enim ita docet: Colonia Florentia deducta à III. VIR. adsignata lege Julia Centuria Cesarianis in iugera per Cardines, & decumanos, termini rotūdi pedales: & distant à se pedes ICCCC. & quia ad rem nostram facit quod sequitur de Fœdaturis, subdimus colonia fœdatura ea lege qua ager Florentinus in centurijs singulis iugera CC. & termini lapidei, alij sextantes, alij molares. Huc usque Frontinus.

Sed ad textum Plinij, ubi ait Flumentinos præ fluenti Arno appostos, aptandi huiusmodi termini: & quare Flumentinos pro Florentinos declarandum. Et primo Frontini cardines ita representandi, & Orientalem agri Fesulani dimensionem per quinquaginta iugera, intelligamus de decumanis, & ceteris. Idem ager mille, & quingenta excedit, proinde quod exsuperat id Centurionibus; & pro meritis datum donatum dicimus cum Dione, quem infra allegabimus. At quod per Arni ripam Orientaliorem ager esset id populo Romano ex integro accessisse putamus.

Flumentinos verò pro Florentinos ita intelligendum, quod multiplicatis per Plinij tempora eam Occidentalem per ripam colonis non ultra iam apparerent termini, fossarū, vallumvè illud priscum, & iam intra seipsam sese abscondisse Florentiam: proinde non iam Florentini, sed Flumentini essent, qui & Arnenses, apud eundem Plinium.

Modò ad fossam, & vallum, ne quid indiscussum relinquamus. De natura colonis militaris erat, nullis cingimænibus, qui ad populi Romani custodiam inuigilarent, etsi colonis aliquibus id concessum legatur apud Frontinū: Sed ea clausula hic non adest, & raro apponitur: proinde

ut aliquo modo communitam dicamus ad id fossa & vallum satis.

De nomine colonia militari imponendo, ita Velleius volumine primo: At militaris & causa & actionis ipsū præfulget nomen: proinde à Florentio duce, vel à florendi actū, & quidem utroque aptatur populare insigne lilium.

Et quia intra urbem ad regimen, & extra per agrum adesse colonum oportet rei intentum, & operosum rustica, de vetustissimo instituto quod apud Varronem lib. III. legitur in hac verba: Maiores nostri in agro redigebant ciues suos, & in pace à rusticis alebantur, & in bello tuebantur: Ergo benè Boetias Thebas plurali apponitur numero, & de Vici milliarj ad exemplar. Per agrum itaque villa constituta plures dicentur, & iuxta terminos præsertim, & ipsis in villis terminabilibus, quæ & maiores essent, Præfectū adesse oportebat, ut omnia & singula secundum disciplinam fierent. Ita Tacitus historia augustæ IIII. Transmissis illuc cohortibus quas veteri instituto nobilissimi popularium regebant. At de Florentia coloniæ situ consulendus Plinius, qui ita ad amussim delineat Flumentinos præfluenti Arno appositos. Proinde ea florentissima urbis portio, quæ ultra Arnam dexteram ad ripam est, vetustissima colonia situs indicatur. De tribu, inquam, recensiti essent illius populi limites, siue qui esse desisterant Fasalani, siue qui eorundem in agro, ubi diximus coloni florere, utique ad Scaptiam Tribum, inscriptio una atque altera asserit:

Q. GARGENNIVS A. BAEBIVS C. I.
L. I. SCA. SCAP. CLEMES

CELER FÆS. MIL. LEG. XXII.

FLORENTIA MIL. ANN. LX. STIP. XXIII.

ANN. XI. PRAET. N. S. E.

VIX ANN. XXXV. CRESCENVVS L. I. C.

MILIT. ANN. VI.

Ceterum Gargennius hic pater Patriæ in ciuibus suis perpetuus, & Dictator apparet: immo & loquitur pleniori gutture anserinum quid gargarizans: Qua de re fora, & compita, officinas, villas huiusmodi clangoribus resonare ubi audieris, Florëtinis agnosces homines illic agere.

At non in duobus dumtaxat agri iugeribus eorundem constabat substantia, de portionis equalitate prout diximus, & colonorum pleno numero constare vicum milliariū: agrum itaque excoli consuetum intellige, non montana saxa, seu qua Arnus inundat arenaria, ætævè; proinde pascendo pecori, & lignandi, & aquandi opportuna loca ultra sortem computa: & quoque versus iter ætæm populo. Veteranum enim militem Casarianum victorijs, & premijs illustratum prada sequitur, & manubia, & spolia ex hostibus: proinde sue quisque domi arma, & suppellectilia sua quisque in villula armamenta rustica, suppellectilia equile, ouile, & lanam habet, & peculium: Vtrobique vestimenta pro loco, lautiora in ciuitate per dies feriatos ad conuentum, & in templum, & in Senatum procedant. At si quis unquam maximè Veteranis indulxit, is Augustus fuit nostræ conditor colonia, de quo Dio. in hac verba: Cū Caesar Italiā omnem teneret nisi
Vete

Veterani milites ab eo dono cæperant, aut ex publico emptum possidebant, ope, auxilioque seruatorum alienis rationibus adiutus, bona dominis eripiebat, atque auferebat, eaque deinceps dabat suis militibus. Cum autem hi qui partis bonis priuabantur, grauiter ferrent, atq; (ut par erat) indignarentur, ita eos interrogare solitus erat: Vnde igitur Veteranos remunerabimus? His ita positis, & cum sciamus coloniam nostram non solum ex sortitione: sed etiam ex optione Imperatoris, & militum veteranis obtigisse, scilicet ubi plura Veterani ipsius beneficio, singuli præ locis reliquis, qui Scaptiam in tribum redigerentur, claret per eiusdem tribus terminos possedisse plura. Hinc illud in Caesaris obsequia studium propensius: hinc illa contra Fesulanos contribules ira atrocior, & quod alienos Duces sequuti sint, & ne quid iam ipsi ex Fesulanis possiderent reliquum, aut rapuissent, aut acceperant aliquando perdituri essent: sed possiderent in tuto, Urbem exardant: Ciues, exceptis sacerdotibus, qui & per Syllana steterunt tempora venerabiles, prope ad internecionem delent, nisi si quos nossent pro Cesare stetisse, quod in huiusmodi tumultibus consuevit: non enim omnes probant omnia: sed dissentiunt iuxta illud Terentij:

... Vbi illa Pamphilum, tu Phœdriam

... Continuo.

Novi itaque coloni, qui olim militares per labores ad premia per victorias ad spolia, & diuitias inhauserunt, ad eas adhuc adspirant, ad laborant in posteris, apud quos per pacis oia noua insurgunt: Sed placidiora negotia, labor, beneficium, & peculium prouocat, vestesque texit opera

rosa

rosa industria, & rei rustica peritia, dignitas generis, & ordinis ad honores adsurgit per merita: at in togatis merita per literas ad Rempublicam, & religionem accommoda: arma, non ut obstrepant sumiuntur, sed ut obstrepentibus silentium imperent: at qui ad honores adsumpti sunt præ fulgore, & gradu reliquam turbam premio calfaciunt, urunt, proterunt. Quod diutius ferre, & pati impossibile, infirmos ad tumultus exciit. Humanum hoc sapiat inhumanum licet. Nequid aut turbulentius, aut irrationabilius Florentina putes in historia libertatis iura pressuram eiusmodi damnant. Qui autem omnia communia cupiunt, in communi laborent, si ingenium, & vires insint, exerant brachia, lacertos moneant, aut alienam opiparam cœnam non sibi, sed Consuli, & laboriosioribus adparatam patiatur. Publicam purpuram non ambientibus, sed pro meritis & publicam in salutem præualidis, peruigilibus purpuratam esse historia consentiunt. Esto Respublica commune bonum, esto popolare Imperium commune bonum, si consilium superet. Sed in naualibus de rectoris pectore operavè efflorent plurima, quæ inopina remigibus inaudita & vectoribus. De consilij natura est, ut ius suum unicuique seruet, locum, ordinem: ad hoc enim leges sancitæ sunt. Quid autem plebeio homini cum legibus? de legalis itaque sapientia conditis expetendum consilium. Quamvis aliquando ex occasione præcipiti offeratur, sed corripiendum, & maturè opus est factò. Certius igitur, & consultius, quod à senioribus petitum experientia, & ratio manuducunt, consultißimum quod popularis, & ad auitos Patris Patriæ titulos adspirans Princeps probat, inform at

animat: nihil enim ad humanitatem proprius, item & ad securitatem efficacius nihil. Proinde qui consultò agit omnia, is demùm sapit. En quo illa tumultuum populariũ inconcinnitas quasi vocum, & cordarum in organo lyra & cythara impulsu primo sibili dissoni, qui nisi per varia discordes, declinantes & excedentes nusquam conuenirent. Igitur sub temperantis musici manu titillant propè in concentum harmonica melodia.

Sed iam ad historia filum redeamus, quo ostendimus Florentinum populum ex centurijs per agri distributione numeratum, & legem Iuliam, qui ex Veteranis militare noris à Tribu Romanum, & à seniorum prudentia Senatũ. In his senatores, equites, & populum, qui cum commigrare & serui ad opera domi, forisque exhibenda. Vt per omnia Remp. Florentinam habere iurisdictionem etiam personalem primo utique à colonatu, eamque ab initio plura etiam per Etruriam possedisse, quæ seruorum opera auxilioque curarentur.

CAPVT VIII.

E T ne quid ex historiarum lectione desperandum putes, etiam illud habes, colonias quasque Romanas in Præuincia primas obtinere, quia Princeps in his Romanus

mus, proinde & Resp. ab ipso colonatus exordio. Et ne mireris una in Etruria, cuius terminos descripsimus, tot colonias, & Resp. quæ uni cessere Florentia, neque non ex occasione aliqua, ut reliqua omnes, quæ vel Imperatorum gratia, vel propria se redemerint pecunia: sed natura ipsa Respublica, in ciuibus innata, quæ virtute propria per tot tempestates, & Barbarorum turbines, & illumiem, & totius terra motus concussa, stetit tamen reuera, quæ nusquam restituta, sed adaucta apparuit. Pollet enim ciuibus ingenij dexteritate, industria perutilibus, Sapientia bonas per artes, consilio, eloquentia, animorum peritia, quibus artibus etiam pecunia præpollet maximè. At plebs quamquã lanificio dedita, si quando à nobilitate sperni se, & nullo loco haberi sensere, non aliò commigrarunt: sed armis, telisque quæ ira faceret oportuniora, & in proximo, in oppressores insurrexere suos, & è tribunali eiecere salua semper Republica, qualia per Ciompos facta legimus, & miramur, plebeis in pectoribus quæ animorum virtus, per omnia animosior, & dexterior, ita ut nobilitatem non de sideret, qui in his, & per hos adauctam dignitatem urbis videris, numeratus Senatus, ornatus eques, exercita iurisdictio, propagata ditionis termini. At cum Ciompi legis ultimam Syllabam acutè proferre memineris, ut Gallicam vocem, quæ Compatres denotantur plene proferas.

Stabat enim Florentia cum Rhadagafus, magno suo malo aduentaret: stabat, inquam, publicis, & priuatis Fabricis: proinde dicemus Florentinum populum precauisse imminetia, & qui iam alteram Arni ripam,

proprio arbitrio incoheret per utramque ripam ponte quomodoque iunctam cinxisse se mœnibus, collecta multitudine, & selecta nobilitate quantum delectus locus, & cœmunitus capere posset, disturbatis cæteris fabricis priuatis, ne vsui, & cœmodo forent hostibus: proinde & conuenire, & aquari, & nauigijs uti, si quid ingruat. Reliquus verò Senatus numero, & populus, prout superius diximus, in Fæsulanium montem nouus colonus deductus coaluit. Neque hoc temerè adscribimus, qui legimus Iustinum in Iustiniani exercitu non vltimi nominis Ducem huc ex fuga proripuisse, se hostibus insequentibus: sed tamen frustra obsidentibus urbem: & hæc quidem proximiora ad Narsetem per tempora, à quo debellati Gothi omni ex Italia recessere.

De castellis qua diximus ex ipsis clarent, quia constanter leguntur, & ex his pleraque in nobilium potestate, qui illi populo, illi præfecti essent limiti ad custodiam.

Igitur pomœria dilatare, novas urbes condere, Augustale, vel Reipublicæ opus est. Ergo Florentina florebat in riuibus suis Respublica; immò & Fæsulæ restituisse loci opportunitate vsi, & id Reipublicæ ius est tum & iubere ut armati inuigilent, & se & limites tueantur qui scirent Barbaros intra urbem non impluere, arcendos itaque & à limitibus validè: legimus enim in historijs Florentinos, & Fæsulanos consedisse hinc inde ad custodiendos Apennini exitus, ne quis Gothus exiliret, sed & ipsam constitutam oppugnare, & expugnare & exscindere coloniam Reipublicæ auctoritas esto, liquet in historijs, quòd cum Fæsulæ oblita quorum beneficio starent, & è proximo loci situ

ti situ fidētiore rebellarent debellat.e, ad terram prostrata sunt, & quia adhuc Episcopum habent, ergo pro loci, & cinium dignitate, ac meritis, & Florentinorum instantia & deuotione à Pontifice summo datus Episcopus Fasulanis aderat, qui deinceps à Fasularum excidio Florentiam vnā cum ciuibus pacificè, ac venerabiliter deductus, residet. Ad quem accedit cum opus est Rustica, quæ iuxtà Fasulas agrum incolit turba, ut quondam etiam è castellis suis, qui sub Fasularum Diocesi essent, tamquam ad Patrem, & Pastorem animarum. Benè itaque quia opportunè Rhadagasus & Gothus ad ludibrium vsque cecidere: benè, quia Gothi, qui deinceps Italiam inundauerant, & per ea, quæ diximus tempora, Iustinum Florentia inclusum oppugnaturi urbem obsederant, adueniente Ioanne Vitaliani obsidionem soluere, & tandem pugnare coacti apud Mugellum profligati sunt. At Gothis succedere Longobardi Barbarorum immaniſſimi. Quo tempore Florentinus de more sub S. Ro. Ecclesia patrocinio libertatem suam armatus seruare studuit, seruauitque: patet in Aldione Fasulano Magistro militum eam per ulteriorem Tuscia partem inuigilante, procurenti suo cum expedito equitatu ad quoscūque casus strenuo Reipublica Ecclesiastica Duce. At tu memor quæ legeris, cum Fasulanum legis Florentinū intellige. Qui verò captam Urbem scribūt, utique etiam illud adscribere debuerint, à quonam? Et item à quo, nam ea, quæ in huiusmodi casibus capta urbes pati consueuere damna, facta sunt? stabant enim urbis mœnia cum Carolus Magnus aduenit, qui Longobardos debellauit. Immo etiam pomærio adauctam legimus,

utique & virtuti civium id attribuimus, per quos ciuitas auctario suo maior, crescit in dies. Neque enim Desiderij fabellam illam Viterbiensem, & obloquentem auribus admitto meis Fannium. Urbem ornare, à restitutione longè distat: Et quidem constat sub Carolo ponte ornatam Urbem, intelligo marmoreo, quòd antehac ligneum aut lateritium adesse oportuit, cum hinc inde cincta mœnibus est. Neque Reipublica quicquam aduersatur, quod sub Episcopi manu ad Pontificis nutum regeretur, prout Italiae urbes omnes, & ipsa mater urbium Roma: Episcopus enim in clarioribus urbibus Praetores creabat per annum, qui ius populo redderet S. C. Arma verò sub Magistro militum, qui sub exarcho Romano, vel Ecclesiastica Reipublica B. Gregorij temporibus, sub quo tamquam sub Patrefamilias. Quis itaque huiusmodi rerum status minus perfectà enunciet libertatem populi, & Rempub. non agnoscat? In rebus igitur publicis Iudex pro modulo suo Paterfamilias. At si quis nostrae repugnet sententiae Romanas legerit historias, quae in familiares Patrifamilias ius constare volunt, ita ut etià capitis pœnam in eiusdem potestate sitam, exercitam docent, de facili nobiscum sentiunt. Ita & post Caroli Magni aduentum, qui in Rempub. Ecclesiasticam firmitatem per quaternos Italiae & Reipub. angulos singillatim singulos Marchiones, vel illius limitis praefectos ordinavit suo cum milliario equitum, & hi quidem sub Reipub. Duce, vel sacri Palatii Lateranensis custode, qui ex VI. V. R. Palatinis unus. Proinde illa ordinatio equestris militiae, Florentiae celebrata à Carolo Magno,

igno, in regendas huiusmodi equitum alas factam putamus, qui deinceps pro meritis ad maiora prouecti. Neque id mirandum si in Curia Augusto adstent Augustales, qui sub Marchione egregiam nauarint operam. Si premia & honores adepti sunt: si eorundem posteritas iteratò in Italiam redierint cum Othonis militia, & ipsam intra Florentiam patriam quasi postliminio repedauerint, qui vulgo non satis cogniti, sed noui quasi cines excepti sunt honorificè, quòd in Curia procères eminentent. Vbi enim libentiùs, aut pro Patria utilitatibus oportuniùs magis, quàm summos apud Printipes? nihil itaque absonum dicunt, qui ita de facili conciliantur. Caterùm licet ab origine militaria premia legamus, non tamen hac ad solemne illam equestris ordinis dignitatem faciunt, quæ non ante sacra expeditionis tempora usurpata legimus, quo vrbs queque redeuntem cinem suum publica pompa excepit, exornauitque magnificentissimè aureis calcaribus, equo falerato, & cetera huiusmodi apud Romanos usurpata: Sed & apud externos aureos etiam equorum calces legimus.

Crenit igitur vrbs Florentia sub Othone, adaucta agro ampliore, & iurisdictione per milliaria sex circumcirca. Et quia agro auito nusquam militatum legimus ultra vestros illos terminos, prorogationem hanc factam intelligo, aut declaratam, ubi oportuit.

Si quo rursus haberent minus, quæ nusquam agno mulctata legitur: Sed certè qua Catanei in proximo constituti, vel Castellani, vicani:uè eorundem subditi

occupassent : quæ enim cis Arnum est Regio omnimodè ab ipso exordio Rom. Pop. adiudicata fuerat : & quæ Fesulanus ager protenditur , si quo auctario protensior fieri potuit utique protensus est beneficio Principis amicissimi viri.

Sed ne aliena humanitati totum tribuas , quòd Florentinorum virtute partum patratumq; est M. CLXXX. Henricus Imperator, qui quasi in refractarios castra mouerat, multo cum exercitu contra Florentinos, agrum vastat, incenditque, & ad urbem succedit proximus, obsidione cingit arctius, exitus omnes obstruit rabidus, ut ne musca quidem euolatus pateret in tuto. At Florentini aliena usi temeritate, quòd obsidentem exercitum per vina obrutum, & soporatum, quòd suspensa satis arma ad terrorem incutiendum indicarent. Sed frustra hæc hosti intrepido, qui dubiam per noctem tempestiva eruptione in hostes irrunt, abigunt, insequuntur viarum inscios præebrietate, ac somno intercipiunt, cadunt. Ipse autem Henricus mētis inops, mente excedens, neque obsistere, neque fugientes reuocare, satis subsequi cæpit. Castra itaque omni referta annonæ copia, vasa, armamenta nedum prædam omnem in hostium potestate reliquit, si fortè posset reliquias exercitus per noctis tenebras sensim colligere, sed illud satius fugam proseguiri. At qui Imperatoris titulo, & impietati eiusdem nominis successit Henricus VI. anno M. CCCXII. contra Florentinos sumpturum se arma congregaturum exercitus, quibus Florentinos omnino cogeret imperata aliquando facere, comminatus, frendens, furens, in Italiam expeditionem indicit, venitq; viditque

que *Cæsar*, qui minimè vicit. Obseſſi enim *Florentini* eruperunt tanta *Teutonum* strage, ut tantarum minarum Princeps fuga sibi salutem quaſierit, animum desponderit, & *Pisas* ociùs descendens, afflictatam non multò post emisit animam. Neque his felicius magis *Federici* res processere per *Maguntini* Præsulis præsentiam, magni inquam *Viri*: sed qui delusus abscesserit nuncius, ita ut ipsemet *Augustus* minoratum se agnouerit, & ingemuerit. Proinde si quis unquam *Italus* maximè *Romanus* apparuit industria, eloquentia, consilio, armis, in his utique *Florentinus* emicuit, & in proximo, & in longinquo positis Principibus acceptissimus, quanto magis *Barbarorum* tempestatibus remis, velisque uti scire, & *Barbarorum* barbariem quasi anguilla de manibus captandis se elabi, & eludere, aut quasi torpedo tangentem se stupidum reddere. Quin & consilio sagax, animi moderatione abstinentior, Fortitudine, Iustitia, Temperantia accommodus, & ad exercitum, & ad aulam regendam, & in Prætorio ius reddere, & ad lenitudinem emollire præduros, & refractarios, & ferocientes conciliare barbaros: ita ut & Regibus regimen dirigere, Principibus placabilitatem insinuare, militi arma, furorèmq; in hostes, at in fratres commilitonè suè modestia, ac caritate pugnandum. Subditis imperata facere: regia quasi Patris familias cōsilia suadere. His itaque artibus charus omnibus, & magnis apud omnes sensibus *Florentinus* illuxit, & ciuib; pacem fecit. Cum verò aduersa imminerent, tunc vim vi repellere, minas armis retundere mænibus, & satellitio, & annonâ communire se. Et hac videmus quidem, & talia legimus, &

& intelligimus, qui nihil usquam, nisi quod grauiſſimum auctoreſſitate ſcriptorum ſultum ſit, conteſtandum putamus, aliena itaque reijcimus.

CAPVT X.

INTER hac luxurè Mathildis tempora, qua S. Romana Eccleſia filia dilecta, populorum mater, & matertera, & caſtrorum item mater omnium praconio laudanda, ornanda, colenda, ſub cuius diſpoſitione omnia, & ſingula ſub Romani Pontificis manu: Nec quicquam Florentino populo optabilius, aut Reipublicae commodius in proximo Heroinae vicinitati. At non hac eadem accipienda in ijs qui Tuſciae Marchionatui praefecti, titulo tenus, reuera Tyranni ſubſequuti ſunt, quod ciuitates redemptoribus, aut ipſiſmet ciuibus pretio certo numerato libertatem venderent. Horum quidem ſedes Luca ab origine: ex quibus nemo uſquam intra Florentiam Curulem habuit. Quammuis & ipſe Vgo magnarum virtutum comes plurima pro Florentinis, utpotè pro amicis fecerit, nihilominus tamen Piſtorij reſidens ſuae iuriſdictionis Lucenſis intra terminos ſtetit, Florentinae Reipub. iura nuſquam attigit. Luca autem praſidere conſulto, quia Gothos Carnutis in proximis haberet, de quorum fide ſubdubitari poſſet. At qui deinceps ex Germania ad Miniatum Curulim ſuam ſupertenſo poſuere velo,

velo, & huiusmodi apparatusum pro Pratorio ad reddendum populo ius, Theodoricum suo vocant idiomate: inde factum est Miniato nomen appellativum, & al Thedescō nuncupari cepit. At Florentinum per agrum si quis tale factum legerit, ostendat, & manus dabimus.

CAPVT XI.

AGEDVM de Ecclesia Florentina, & eiusdem plantatione edicamus, qua ad facti veritatem consona legerimus: at certè omninò consonant, quòd Beatus Petrus Apostolus Romam venit, Marco, & Apollinare sequentibus, & prope in eius occursum Flavius Clemens Romana de nobilitate adolescens ingenuus adfuit: Et quidem magno Ecclesia commodo. Is etenim Flauij Petronij gentilis erat, qui Apostolo amicissimus in Syria fuerat. Qua de causa Flauiorum domus ampla, & diues sancto patuit Apostolo, & Ecclesia ad Sinaxes. In his itaque primordijs per Occidentem Ecclesia fundamenta iecit, qua per Orientem Christiani nominis gloriam propagabat. Verum Roma in eandem fecunditatem Ecclesiam constitutere longanimitatis indagine opus, & exultioris sagacitate cultus. Didicerat namque Petrus de exemplo Domini in electione promouendorum, orando pernoctare, & quidem in oratione pernoctabat.

Populus Romanus orbi terrarum dominabatur, circo, & spectaculis intentus, Patricij prepotentes, prædiuites haud facile sæculi pompam exuunt: difficilius humilia sequuntur, paupertatem verò difficilimè, quæ etiam inopibus iniucundi amplexus, diuturna reluctatio. Bonorū abiectio, inopia sensibilis, nisi ijs, qui sensu carent: auspicianda itaque inopibus præda abijcientium bona honorū contemptus etiam contendentis personam in contemptum trahit. Caterum ad iustitiam qui saperent, ad pietatem qui ex animo sese excitarent, Christianorum admirari mores, & actus omnes, non tamen omnia, quæ admiramur, & in alijs laudanda intellectus dijudicat, sensus in semetipso probat. Hæc rudimenta novæ disciplinæ, & mundissima innocentia probant omnia, ratione suadente intellectus, & sensus. Prædicationes itaque & mores, & mentem probant in his, nihil reprobant, nihil respuunt, nisi quod de resurrectione mortuorum, & de cælesti hierarchia eloquentem non admittunt, respuunt: quantumvis pleraque de animorum immortalitate & audire placeat, & interrogare audent. Sed quorsum ea corporum rediuvæ resurrectio? non intelligunt.

Tot itaque & tantos difficultatum nexus superabat pedetentim, sensim dissoluebátque diuina in Petro sapientia, & quæ ipso in vultu elucebat gratia, in verbo constabat, in actionibus, in vestibus, in umbra corporis virtutes operabatur, quæ videntium sensus excederent: suspiciendus ergo per singula, per omnium ora admirabilis laudatissimus. Et hæc quidem omnia ad baptismum expediebant viam: ad ordines tamen præparabant. Igi-

tur

sunt impedimenta hinc inde exurgebant maris quasi fluctus. Iuniores serò ad sacerdotium adolescunt: Sacerdotium seniores atate, & sensibus requirit. In his Apostolicum vertex imminebat seuerius, humanis inconcussis fauoribus, ut prudentia humana Spiritui sancto cooperaretur. Et hac quidem ad successorum doctrinam. Proinde, & probationes in longum trahere, ut qui probarentur probatissimi eadem verbo adpaterent, & opere. Tales itaque Linus, & Cletus, qui urbi, & suburbijis prapositi sacramenta administrarēt, Tum & in Prouincias predicatorum Verbi pro Romana Ecclesia corona designat uti oportebat: & in Tusciam Suburbicariam Ptholomeum, & in ulteriore Romulum dirigit Apostolorum vice, & auctoritate episcopantes, illum Nepefinum dicunt, hunc autem Fasulanum. Nam & vetustus codex rectè habet Ptholomeum in Tuscaniam missum: & in eo quod sequitur, Romulum verò Fasulas, una tantum litera, & ea minima. minus habet textus, proinde si Fasulaniam legas ulteriore Tusciam, qua ad Fasulanos attinet montes dictum putēs, & ad auctoris mentem accedes propius. Et quidem utriusque pleraque colonia, plerique item populi committuntur secundum partes cuique suas. Quamuis post Pauli aduentum, in cuius occursum Roma effusa legitur, multiplicari cæperit Episcoporum numerus per urbes, melioris tamen nota: alias enim historia fides nutaret: quia nemo dat quod non habet. Tanti ne Nepete in Oetria Tuscia colonij, ut ceteris omiſſis uni sibi daretur Episcopus? Sed quid dum Prouinciales circuit in predicando impiger & strenuus miles Christi? Nepete coronam reperit, ad mercedem

cedem euocatus aeternam. De Fasulis nihil ad nos: nūquid enim desolatam ad urbem, excisa ad urbis ruinas mittere solitudini oportebat Episcopum? Iacebant enim propè solo adaequata Fasula: ager Fasulanus Florentinis cesserat, ergo per agrum rusticantibus & Paganis ex Florentino populo Episcopus datur, & Florentinus negabitur & Florentinis non episcopabitur?

Sed ut de Florentinis interdum taceam, quid Pisa Apostolo Hospitales, apud quos aram erexerat, qui pro populi salute salutarem obtulit hostiam, nunquid Pisas obliuisci potuit? Aut tot coloniarum populo Romano Christum nō predicare? Quid Volaterræ? quæ Linum operosum ministrum dederant? num & ipsa tanto pro munere in gratijs quasi nullius loci negliguntur? posthabentur? Non, inquā: Sed qui missus in Etruriam, quam erudiit omnem, & docuit Christum Dominum Iesum, cuius virtute nominis Idola concidunt: cuius predicatione cultores Idololatriæ non sustinet, proinde prosequutor excitatur, silentium mādāt quasi nouatori & obstrepenti nequam. Sed Romulus norat in ijs non hominibus obedire, sed Deo. Damnatur itaque, & quasi ad petram sceleratam damnata intra Urbis illius ruinas, & hostile solum Caesaribus & Casariænis perductus, Episcopalem coronā martyrïs palma adauxit. Quem si Fasulanū quis adserat Florentinum, nobiscū adstruet. Proinde Florentiā, quam Caesar cōdidit, Romulus Augustior Augustissimī Christi Domini fecit Ecclesiam: in qua disciplina vigor quantum profeceris, satis claret in sanctorum Episcoporum successione. Et ut ex pluribus aliqua commemorem, ipsa per se veritas eluxit, sub Melciade,

de, qui primus in Lateranis ipsius in domo Faustæ concilium indixit, & hoc quidem ante Constantini baptismum, & ipsiusmet omnimodam conuersionem ad Christi fidem reiectis idolis: qui tamen Christianorum fidem ex operibus probasset, Catechismo didicisset. Conuenere itaque ex Italia Episcopi conuocati, & hos inter Felix à Florentia Tuscorum, & Gaudentius à Pisis: Deinceps sub Damaso Victor qui sanctæ Reparatæ Ecclesiæ ex oratorio fecit ampliore: quæ nunc noua fabrica augustissima est, prout fabrica omnes, & præsertim publica Florentissima urbis. Caterum sanctæ Reparatæ memoria celebris id reposcere visa est, quod per eiusdē natalicia Rhadagasus cum CCM. Gothorū intra Apennini clusas conclusus niuib., inedia, frigore, rerum omnium penuria malè exceptus, Florentinis hinc inde Fæsulanis nouis Florentinorum colonis custodias adseruantibus, donec aduenit Stillico Romano cum exercitu, qui quidem Rhadagasum illis ex angustijs exire, & emori, & enecari cupientem occidit, & numero validam illam Barbarorum illuuiem aut delenit, aut diuendidit, vili per singula capita scilicet vnius aurei pretio.

Quo tempore & domus & rus quodlibet sic famulis & famulabus superabundauit, ut per montana etiam in petras reijci oportuerit plurimos. Proinde vicini deinceps multiplicati, & Florentinensis ager, & Reipublica imperium propagatum est. Eiusdem quoque Damasi tempore Ambrosius, qui cum Bononiæ esset euocatus Florentinorum precibus, ad dedicandam Sancti Laurentij Ecclesiam aduenit, ubi sanctorum martyrum

144: DE TVSCOR. ORIGINE,
martyrum Vitalis, & Agricola corpora à se nuper inuenta collocauit, quo beneficio illustrata ciuitas, Ecclesiam illam adhuc Ambrosianam appellaret. Adfuit eam in fabricam illustris fœmina Iuliana nomine ex nostratibus: proinde ex prisco Casarianorum sanguine, per quos colonia condita est: Sed quia Victori successit Zenobius Damaso, & Ambrosio dilectissimus laudatissimus de Zenobia Augusta posteritate, siue Thimolaij, siue Herenniani Augg. per lineam tantis illuxit virtutibus, & miraculorum gloria pro vitæ sanctitate, vt Constâtinopolim missus ad Augustum & quidem summis de rebus legationem Apostolicam illustrauerit. En qua Florentia: en qui Florentinus clerus & populus, Ciues Augg de sanguine in lumen orbis terrarum. Nam & sub Hormisda Elisei cum plerisque primaria de nobilitate Romana in Florentinis recensentur historijs. Sed & cum iterato Fesulas solo equarunt, vt factum oportuit contra rebelles, & hostes publicos ex ciuibus, nimis in proximo consistentes imminentes, insensissimos, Christiana tamen clementia, & sanctissimi Iacobi Episcopi Fesularum hortatu, ac meritis intra urbem patriam reducti, quibuscum venit & Episcopus in nihilo attentans Florentinae Cathedrae iura: sed adaugens dignitatem in illius sedis primatum: ad eius tamen manum accedunt Fesulani sui, & obedientiam iurant per annos singulos. Quo facto iustam Florentinorum causam in diruendis comprobant Fesulis. Si enim Episcopum recta admonentem audissent, contra matricem urbem nusquam insultassent, nusquam arma sumpsissent: factionum enim sequela, & accepti beneficij obliuio ruina urbium est, &
clades

clades populi, ipsa enim sibi aduersata in praeceptis secum trahit omnia.

CAPVT XII.

ET hoc ad ea, quae diximus de fabricis magnificentissimis, addimus, non aliunde euocari Architectos, non opera, non materiem. Quod si aliunde petenda, euehendāq; ea sit, expendendarum pecuniarum summam Florentinus flocci facit, quamuis in ceteris parci, & frugī sit Populus, & ad congerendam pecuniam natus, & pōderis, & numeri callentissimus, quod praecauere norit in Dei cultu, & Patriae non esse prodigum, tetrūm, miserabile, infeliciſſimum: proinde & urbis auctarium perpetuū crescit, & Ecclesia Archiepiscopali dignitate iure merito praefulget.

CAPVT XIII.

SED iam declaranda huiusmodi frugalitas qualis sit, ne chronistis manus dedisse videamur, qui nimis asperum, pannosum, duriorēmq; populum, & rusticum, perperam faciunt, nisi ganeonem malint, quem Romanū cogitare debuerant. Et quidem pro voto, & more maiorū degentem rusticis intentum operibus secundum Romanorum disciplinam. Ceterum in fabricis villaticis magnifi-

K

centissimum, & agricultura peritissimum, ita ut nihil magnificentius, nihil excultius. Et in his rusticus conuenit habitus, non tamen pannosus, quem incusant temerè, neque impolitis pellitum pellibus: nihil enim tale scriptum reperimus apud auctores probatæ fidei. Dantes enim ita graphicè appingit Virum Patricium:

Bellincion Berti io viddi andar sicuro
Di coro, & de ossio cinto.

Non indutum itaque, sed cinctū esto zona pellicea quales Cethegi qui exinde Cinctuti, quasi siluestres homines adscribuntur, & ne de clauo huiusmodi ambigas qualis fuerit, politoq; ex osse, & candenti: fibulam vero aut aeneā, aut argenteam non negarim, quæ enim argenti quantitas, aut pretium in eiusmodi minimis? At cum feriæ essent sacra ad procedendum, aut Senatus indictus, hi qui primarij sunt, astant purpurati, vel in puniceis, pellisque sub purpura delicates induunt pro gradus maiestate: hinc illa in brauiο aureo Attalici operis per B. Io. Baptista protectoris natalicia gibellinis ex pellibus pompa interior. In his itaque utrisque Seranum ne spreueris, sed agnoscas. Nos quidem in tabula appictam vidimus egregj pictoris Andrea del Sarto manu Laurentium Medicem tantorum virtutum, & nominum, & magnificentia virum, ruri agentem, & suam intra villam sago utique rosini vel cinerei coloris usque ad genua protenso cinctu pelliceo, & pileo, & cetera eiusdem coloris,
cui

cui propendebat è cingulo clauium fasciculus: pulpitum aderat ligneum, neque id incultum, vel opere rustico, in quo & insignia domestica apposita prominebant. Supra pulpitum liber rationalis Villatica pastionis, & rustici prouentus, expensarumvè, & quidem iuxtà, atramentarium cum calamo, & cultello, & cetera huiusmodi: circumcirca verò de clauibus fixis runcinum falcem, & sua in vagina, & si qua sunt rustico opere necessaria, quæ & appendi commodè pro aula possent. Eia quæ vilitas, nisi ad redarguentem huiusmodi in viro, qui per omnia promeritus est appellari magnificus vilitatem, & temeritatem reijcias? Age iam, & de Matronis edicamus, ex eorundem Chronistarum sententia, ne in omnibus discordare videamur, qui non per omnia consentimus: Stulam utique muliebrem omnino ex purpura, non quasi latum clauum, sed strictam ad pudoratam parsimoniam conuenientem: Sed qui purpuream dico, puniceam non negarim ad placitum. Vtraque enim Senatorum coniugibus congruunt, condecet. Quarum velum duplex in humeros, & renes à capite descendens, totum ab intra pellitum, & ex pellibus siluestrium murium, quos gibellinos, aut loustros varijs nominibus appellamus: tum hæc ornamenta rustica, & Quæstorum putes, nisi in his populorum Pastros intelligas, & Senatum, & Regum conuentum. Ceterum qui victum in his asperum obijciunt, reponentem audiant.

Neceſſe quidem fuerat populo longius à mari diſſito, & qui cum liſtoralibus raro benè ſenſerit, proinde ubi mercimonia aduehi maritima difficile ſit, his quidem opus eſt ſuo de ſucco viuere, ac impenſius arare, ſerere, lanificio item operam dare, & qui ab initio nonniſi per familiã duo iugera poſſideret, id nec ſibi nec pecori ſatis, cū videret ſuis operibus famẽ propellere, & veſtes, & utenſilia cõparare: proinde & ſigulinam, & textrinam ediſcere, quod quidem effecere adeo diligenter artes per omnes, vt Florentinam peritiã artes peperiffe putes, tanta animorum cõtentione omnia curant, & ſingula, vt & peculium auxerint, & ditionem propagauerint. Nam & maris portus obtinent, & inaccessa viarum aperuerunt, ita vt Florentinis ferueant omnia mercimonijs. Aderant enim à principio, vt diximus, per limites, & pagos ſuos ſingillatim ſingulis Magiſter Pagi, qui & rem ruſticam, & lanificium edocerent, probarentq; moresq; moderarentur: neq; hi ex plebe, ſed de optimatibus: proinde qui melius agrũ excolerent, aut lanificium feciſſent, ſe & in Pagis apud Vicanos, & in vrbe ydem notiores, probatioresque magis in dies, neque arma tractare detrectantes: ſed Prætoris iuſſu expediti militiam faciunt. Et quia Magiſter Pagi de quibus ſermo eſt his præerat, & minoribus in cauſis iura redderent. Inde factum eſt, vt quaſi reguli nati, regimẽ arripuerint, & ditionem per motus illos barbarorum, & bella barbaricum etiam aſſumpſerint titulum, qui Catanei dicerentur, & quibus dabatur armamentario de publico arma, inſignia verò interius intra armamentarium Patres cuſtodiebant dabântque delectis equitibus, qui Val-

uaſ

Valuassores si quod bellum immineret: & tandem vexillum publicum, quod antea duobus committi Valuassoribus, vel Banderesijs consueuerat, uni tantum signifero, quem Confalonarium dixere, & apud quem summa rerum esset, commissum est. Non ex officij natura, sed quod è Fasulanis monumentis currum illum marmoreum haberet celeberrimum, in quo vexillum constitutum præsidentis custodiret, & ius diceret, & redderet Marchionis, vel Prætoris autoritate, unde inoleuit illud, quod cum in aliquē lege agere Prætor iusserit publica insignia eminenti de loco explicet, & suspendat ad manifestam iustitiæ executionem campana sonitu congregato populo. In Cataneis verò plerique de nobilitate primaria reponendi sunt, utpotè Bondelmontius, qui certam, ut diximus ditionem arripuerant, possidebantq; communitis ad placitum Vicis suis in castella, & oppida satis firma. Qui & apud Cives suos & externos Principes equestri dignitate eniterent. At in Valuassoribus recenscas, & primaria quidem de nobilitate Comites illos regulos, & equites, quibus in promovendo currum illum bellicum, carociumvè circumcirca pro Republica aderant delecta cum manu fortissimorum virorum: his enim publicum vexillum, & campana demandabatur, bellica & ea cærimonia ad D. Petri in Scheragio celebrabatur pro eo, quem infra Fasulas ad annulos aneos delecto in loco olim sisti consueuerat.

At de victus asperitate ne quid indiscussum relinquamus quasi calumnianti herbam porrigētes, illud dicimus ad simplicitatem nihil paratius, nihil commodius naturæ magis. Ad lautitiam vero cænam huiusmodi sine san-

guine, vel de Villatica pastione cum sanguine si respexeris, Heroicam certè dixeris, & per condimenta lautissimam admireris, si modo & tu Heroem sapias, & te extra ganeam agnoscas, nec inter cœnandum garrulitate obstrepas, neuè patinas absumpseris, eò quòd benè oleant, benè sapiant, qui hilarè & libenter appositis vescare: hospes enim venerabilis conuiua, liberalis inter Florentinos, & Florentinus ad pareas. Floret enim humanus sanguis vegetus lautiori in parsimonia, & iocunda consuetudine, ingenium per bonas artes ad honorum adsurgit culmen in seculi felicitatem.

CAPVT XIII.

CÆTERVM ne historiae loco encomium scribere videamur, ad particularia descendimus: illud utique profiteamur sub Aistulfo inuersa omnia. Et quidem utramque per Tusciam. Stetit tamen post Barbarorum casus Florentinae urbis murus, stetere & integræ ædificiorum fabrica: vigeat. & Populus, ingenio uti, & reluctari omnibus industriae viribus oportuit: benè ingenio, benè industria vsus est, qui benè intelligeret Patrum consilio, ciuium obsequio constare urbem, & Remp. Exterorum Principum amicitiam omnibus officijs colere, quàm vereri satius aestimabant: Barbarorum amicitiam muneribus conciliare, & ne censum

ducentorum indicant, pecuniam premittere; & numerare quadringentorum. Et quidem pecuniam prodigere, & libertatem seruare liberi hominis opus est. Et illud in primis consilia oportuniora, salubrioraque nisi perpetua. In lustratione armorum motu corporis vitare, & exire ictus vigilantia, celeri: lapis indicus ex ære, qua frictione pertulerit præfert notis perpetuis. Sed nec semper eodem uti vento eisdemque verbis sapientis est nauta. PERICULOSUM semper eodem uti consilio, & stolidum. Id enim ad seruitutem vergit: vulpes senior ignotas, & intentas non subintrat latebras; suspicionibus nulla nusquam vacua tempora: & ipsummet Imperium ex ciuibus nedum ex alienigenis hostem prouocat, instruit. Extra urbem itaque distinendus hostis, debellandusque, vel eludendus per huiusmodi turbines: Florentinus cogitabundus versare omnia, & singula, cunctabundus quasi aliena agere, & in rem suam incumbere, portum spectare, & per gyros appropinquare, obtinere, summa est. Naues qui fabricare norit, aëris serenitatem, maris tranquillitatem facere nescit: & tamen velis, remisque tempestates effugit, si quo pacto potest. Temporum malitiam æquabilitas emollit. Sed dices, & quæ huiusmodi portus obtenti signa? En Urbis mœnia integra, Urbs plena populo, non enim una noctis vigilia constaret urbs, cœu fungus è pinguedine soli. Urbium restitutio diuturnius, difficilius opus est, & sub oculis omnium quod fit, omnium item contestatione vegeta, atque valida historia est. Quæ libertatis? Ipsamet Respub. quæ post aduersa singula pomerium ampliat,

ditionem propagat S.C. Populi scito, & tandem per circuitum stetere urbis mœnia ad admirandam elata altitudinem, ut perpetuam dixeris turrim, nisi ipsammet Turribus coronatam contempleris, admiratus magis, proinde barbarorum proteruiam dilusam dicimus: item & Manfredi Regis aut Roberti amicissimi hominis diuturnius tolleratum regimen. Quæ pro rerum humanarum instabilitate, minus feliciter interdum cessit: Caterum discordia, quæ Senatum, & populum in dissidium traxerat, in concordiam immutata præluxit, cuius auspicio arma sumpsimus, depugnauius, peruicimus. Nam & peiora tremētem, & deprecantem satis putauimus excludere Athenarum Ducē, quo nihil tetrius, nihil deterius Respublica passa est. Nec quod sub huiusmodi mōstri regimine Rēp. adstruamus: proinde & destruimus, qui amico à Rege expetiuius quos maximè probaret Praetores nobis daret annuos. Dedit quos habuit pro Republica, sed interdum bonos, de cetero malos iudices, qui ex animo optasset optimos. At nos bonos quidem equestri dignitate Popolari ornauimus, malos execrati exauthorauimus, eiecimus. Immo per hæc ipsa tempora militiam nostram expediuius, insignia militi cuique priuata & peculiaria dedimus, in quibus litteris aureis uncialibus, Libertatem, quæ imprimis aurea est, inscripsimus: quo dato signo, ad libertatem Italiam propè omnem exciuius. In rem itaque nostram, & nostra nos & aliorum opera uti quis improbet, si modò feliciter. Ecquæ seruitus liberis hominibus, & publicæ libertatis auctoribus obijcitur. Si quid enim Italia, Europæ boni haberet, boni regiminis cupidi, exquisiuius,

cla

clariores fama viros euocauimus, honorificentissimè excepimus. SED RARO ad veritatis amussim experientia hominis famam comprobatur. Itaque è Bononia Gaudentium illam societatem silentio, vultu, & habitu philosophantes, cetera ganeones, propè præ crapula stolidissimos hominū, reiecimus. Qui verò aliena ab historia veritate scribunt, ostendant obsecro expugnata Urbis deploranda vestigia, aut populi internecionem, dispersionem, diuenditionem, incasthenis traductionem, vel demolitas saltem turres, aut urbem ipsam denudatam mœnibus, & quod in utrisque signum certissimum agro mulctari, tributis atteri. Et quod ad Urbis constantiā facit, de suo monstret per quemnam in integrum restituta sit: neque enim Osculana cum barbaris pugna, neque Longobardus, cuius Synthichia spata, ut Beatus adserit Gregorius, aut fœderū nouit oscula, pactio- numvè firmitatem, cui neque captam urbem diripere satis sibi putaret, nisi & incenderet ad internecionem dele- ret populum immanissimus mortalium.

At quæ Florentini Senatus solertia, quanta vè Populi libertas libera, uno edicemus exemplo. Oddo à Rodulpho Cesare in Etruriam præmittitur, & iam ad Miniatiū aduenerat vice sacra iudicans. Aduērus autem causa Ghibellinorum instantia, ut Cesar iura sua à Ciuitatibus liberis repeteret, unde ipsi eiectione exularunt: proinde fidelitatis iuramentum exigeret, aut extorqueret armatus. Ad quem Florentini, quorum prima partes erant Ghibellinos destinare, oratores mittunt, & viros quidem industrios. Quo Guelforum omnium causam agerent, scrutarenturq; quid sibi vellet, quovè pacto eiusdem animi motus, aut

compesceret, aut emolliret: & post pleraque ultro, citroque habita in huiusmodi officijs præmitti consuetam tamquam amicissimo cum homine agerent, ventum est ad Imperatoris iura, per quæ iuramentum sibi præstari iubere etiam à Florentinis, nedum à cæteris. Negant Florentini quicquam iuris in Remp. habere Casarem, neque id post Caroli Magni secula auditum, neque per Carolum intentatū quicquā, qui paterna benignitate in Rēp. præstiterat omnia, cui adhuc gratias ageret gratissimus Populus qui nusquā tributorū exactor, aut publicanus exagitavit.

Audita ea vox, excepta cæteris à Rebuspublicis irritam fecit Oddonis legationem, & auctoritatem. Nihilominus tamen Florentini qui huiusmodi iugum ab omnium humeris repellere, & rectè norunt, INGENVA libertatis signum liberalitatem, ad partem adsumpto Oddone, hortantur, suadent, ut nihil innouaret: Sed paratamquam de Prouincia in Germaniam rediret, cui viatico viam expediunt, quam ipse festinus arripit: qui vires interim suas, & prouocandorum hostium intellexerat, pecuniam, & sapientiam animi neruos minis præualere.

CAPVT XV.

DIximus de historiarum lectione obseruata, dyjudicata, memorata Florentinorum ab exordio colonatus Perseuerantem Rempublicam: modo de euidentia eiusdē per signa cōmuniora, quæ vel plebeius, vel idiota agnoscat, & comprobet, nedum qui historias callet: & imprimis quæ Principum propria, ac Iurisdictionis potissima partes

partes sunt, scilicet suo arbitrio leges statuere, quæ & Po. Ro. sibi accommoda putauit, expetierit, obseruaueritque, Senatum numerare, populum in ordinem distribuere, redigere. Auri, argenti, æris flandi, ferendi, feriundique loca, curatoresuè constituere, & Pratorem. Et quidem nō hac ex Augusti alicuius concessione, sed auctoritate propria. Et ut Romanam agnoscas gentem aureis in florenis pro Quirino urbis conditore, Io. Baptistam Protectorem Populi, & Tiberis loco non Arnum: sed florem, lilium inquam, quasi perpetuum Regem veris, cuius numerositate exhilarata Arno arridet ripa iucundissima, unde & nomen Aureo Floreno, exquisita, & obrizata materie: forma verò adeo adfabrè sculpta, ut per orbem terrarum acceptissima, ac laudatissima valorem obtineat, & in thesauris Regum, quasi quid mirifici seruetur artificij monumenta vetustatis. Propria hæc urbis insignia, & Florentina Reip. splendor. Constantinopolitanus autem Augustus sibi aurea moneta feriunda ius seruet. Florentinus in rem suā obrizat, ferit. Neque tam primum cum florem huiusmodi cusi sunt: sed antiqua, & immemorabili de consuetudine, neq; usquā aliena in his signa: sed semper propria. Quod autē Lucius Papa impetrasse legitur à Federico Imperatore ne Etrusci alia, quam Lucensi uterentur moneta, id nostri de iure nihil intentat, qui nihil ad Lucensem Marchionatū pertinentes nostra, ac propria auctoritate etiam aureā & huiusmodi publicatam receptam monetam ferimus. Sinistra hæc quidem, non tamen hallucinata Friderici liberalitas, quæ & Pontifici alieno de pacto gratificata sit, & Lucensibus per Imperatorias id diuendit. Thartas maximi quod armato ab hoste communi quasi

Hesperidum poma de constantis Herculis manu: qui poterunt rapiant. Præterea ex illo apparet Populi libertas, & Resp. quod ditionem suam ipsi sibi propagauerint, quod proprio arbitrio ubi facta oportuit arma sumpserint, exercitus comparauerint, quod Respublicas circumcirca sibi subderint, quod in libertatem Lucenses vindicauerint, quod socios, & confæderatos armis inuerint, quod amicitiam summis cum Principibus per legatos contraxerint, quod si quos eicere ex urbe oportuerit, non satis putarint ex sue ditionis limitibus eicere: sed quasi in Insulam proprii iuris relegare, hos Bononiam, illos Mediolanum, hos Romam, illos Neapolim. At si quod grauius admissum foret crimen in causa etiam ultra mare certum in locum exulare iussit, neque Princeps aliquando ullus, neque Respublica Florentinum aliquando ullum exulem respuit, etiam si non omnino cum Florentinorum Repub. sentiret. In exulibus itaque excipiendis Italia omnis, & Europa populi Florentini iussa facere visa est. Hucusque de exulibus. Qui & illud addimus quasi de seminario populorum Europa, immo uterque orbis terrarum colonia facta est, quæ enim urbs ubi non ciues, & nobiles ex Florentinis? Et quidem in rem propriam factum existimabant, & in populi auctarium. Florentini enim per utiles in omnibus qui nullibi ociosiores, nullibi desides, ubique gentium cognitissimi, bonis artibus, militari peritia, nauigandi uè. In his ego vos Hybernos, & ad hæc appello extremos propè Septentrionalium, qui Gherardinos in vobis reges, memineritis laudatissimos Reges vestros: imo & te quàm prædiues omnibus gazis affluens, & mer-

cimo

cimonij, quàm latus es, inquam, nouus orbis terrarum te appello Americam de nostri Americi Vespucij nomine, cuius famam nemo non nouit qui te norit. Sed hac de nobilitate: ceterum de plebe quilibet lanificio, re rustica, hospitibus commodi ubique terrarum: ubi enim nostra de plebe non artifices peritissimi, qui illius loci plebem erudiant, & ex ocio, & egestate exciant, reuocent, prouocet ad uberiora. Ex quibus victum & necessaria sibi compareret manuum artificio, & ingenij perspicacitate peruiigiles. Proinde bono ex opere laudes, laudatis ad honores transitus facilis: ergo de plebeis nobiles euadunt, ingenio & diuitijs praeualida nomina.

Sed ne huiusmodi per electiones crebrius, & diuturnius agitari consuetus in perpetuam exagitaretur Florentinus, & seniores in consulendo & quilibet in suo ordine Reip. utilitatibus studerent, pro virili, diuina iamdudum prouidentia Resp. constituta apparuit clarissima in Mediceorum gente, in qua Quartus iam delectus praest, omnium votis Senatus Princeps, & Populi Dux Ferdinandus: & eiusdem fecunda de sobole Cosmus iunior Primogenitus Princeps Iuuentutis ad Patriam, & Tuscorum omnium securitatem, per quos siue arma ingruant Equestris militia purpurato ex serico cruce signata, & Catafractorum equitum, & leuioris armaturae, velutumè numerus. Peditum verò exercitus benè numeratus euocatus aduenit, adest ad Principis nutū armatus, arma, tormēta bellica, naues omnigenae, in promptu omnia. SED pax arridet assidua comes Prudentia. At non per hac iuuentus, & militia ociosa terra marique exercita, & ad disciplina unguem formata. Quamobrem

obrem omnia & singula in tuto. Adaucta igitur annonæ copia, & pacis ocia, Augustissimi Principis providentia.

Et quidem optimè constituta in Republica articulata, vegeta, spirantia Populus membra, rationalis optimatis anima, præpotens, Princeps, mens est aurea. Itaque in re præsentī cor populi, Senatorum in consessu consilium concors, unitatis concordia præpotens, in omnibus sapientissimus Princeps Ferdinandus, Florētissimum Mediceæ culmen gloriæ, cuius generosam exorditi genesim conteximus. Is Cosmi Magni filius, illius inquam Cosmi, qui Populorum Pater, Senenses in suam fidem recepit maximum ditionis auctarium, & primus posthominum memoriam Magnus Etruriæ Dux coronatus, & conclamatus est. At Ferdinandus paternarum virtutum in decursu ad metam æqualis adæquat, & titulos adaucta in corona egregiè condecorat. Qui & Reipub. Florentinæ & Senatorum Dux, Magnus item Etruriæ Dux in æquitatis habena moderatur singula, regit omnia.

FINIS.

ELOGIA ILLVSTRIVM ARTIFICVM,

ICTVRA primogenita
IDEAE filia, Moduli ma-
ter, Artium primaria, Soro-
rum nutrix, Oeconoma, ali-
mentum, & vitæ alitus est. Hæc à
conceptu adsurgenti matri pia dat ob-
stetricem manum. Hæc Architecturã
excitat opportuna, circinúmque &
normam, armamenta apponit: scul-
pturæ verò cœlum, & malleolum por-
rigit peruigiles ad excubias pertinaci.

M O D V L V S.

Michael Angel. Bonar.

Intelligentia præcipuus, studio admirabilis.

Raphael Vrbinus.

In modulo decoris operosa gratia,

Gra

G R A T I A.

Tadeus Zucharius.

*Maiestas affabilis in purpura bis tineta, & bysso quasi
Aurora prælucet.*

Polidorus.

*Acer, & vehemens, cuius per lineamenta Pictura vege-
tior, Natura expolitior scenam producunt regiam.*

E X P R E S S I O.

Titianus,

Natura imitator eandem ipsam in singulis exprimit.

Antonius de Corigio.

Pictor Angelicus in spiritus efficacia suavi.

D E C O R.

Parmesianus.

Leuipes sectatur, & medius unit Veneres,

Andreas Sarti,

Eruditus illustrioris disciplina formula est.

S T V D I V M, E T D I L I G E N T I A.

Daniel Volaterranus.

Labore, & industria expolitiori mirificus.

Iulius Romanus,

Quæ nactus est eadem ornat inclytus.

V A R I E T A S E T C O P I A.

Mag. Perinus Vaga.

Multiplici peritia Vagus.

Pau

Paulus Veronenſis.

Omnigena varietate amabilis.

V S V S.

Tintoretus.

Alacer, & per inſolita quaq; ſolemni curſu felix.

Pordenonius.

Magiſter in imaginibus ſuis à tabula ſe leuat.

Federicus Barocius.

*Grauitas, & venuſtas ex vnius, cœleſti tamen, pennicillo
pendent. O patria Vrbinum, ô nomen fidei, & germa-
nitatis amabile!*

Franciſcus Saluiatus.

*Salve Magiſter ſcenæ oppiparè paſcens oculos,
Princeps nouus Vertumnus, redux Veris.*

I N V E N T I O.

Georgius à Caſtro-Franco.

*Breuſ, magnificus, diligens, Pictura artem intermortuâ
excitauit.*

Leonardus Vintius.

Acutioris ingenij peruiſoria, intentatum reliquit nihil.

PERSONAE, ET LOCI CONVENIENTIA.

F. Sebastianus Plumbator.

*In iunioris exerit riſu deſtem. In viro vires veneran-
dus Artiſex.*

Do. Iulius Clouius.

*Diligeptia in minimis maxima, conſpicua gratia, immor-
talis gloria.*

L

ELOGIA ILLVSTRIVM
PATIENTIA, ET COGNITIO VNIVERSALIS.

Ansolbinus,

Studium, & patientia per mirabilia opera manum ducunt.

AMOR ADSIDVVS.

Albertus Durerius.

Pennicillo, siue stilo amore, vel diligentia industrior sit in ambiguo est. Porrà in alterutro singularis emicat.

ARITHMETICA.

Philippus Brunellescus.

Animo ingenti succensa per noctem face Architecturam reperit:

Et regali in sede reducem restituit.

PROSPECTIVA.

Vignola.

Regula certa regiarum fundamenta iecit, & consummati operis prospectus adauxit magnificentior.

PHILOSOPHIA.

Andræas Palladius.

Per antiqua Urbis monumenta nobilis ad emulationem oculata prouocat ingenia.

GEOMETRIA.

Balthesar Senensis.

Sensibili demonstratione, manu heroica, absconditos artis thesauros in prospectu tractabiles fecit.

MYSI

MVSIVVM OPVS.

Ioctus.

*Et velo, & tabulis praeceteris scenam struit.
At in lapillis coloratis Ioctus,
Geminas ornat sponsas, & traducit domum.*

Valerius & Zuccati fratres.
*In concha Veneris Veneti ludunt fratres
Et cunas gemmis variant, pingunt floribus.*

SCVLPTVRAE MODVLVS.

Donatellus.

*Sculptura prioris viri sobole fecundata desiderio flagrans
imaginem exosculatur.*

GRATIA.

Andræas Sansouinus.

*Ex uno & exiguo plura & maxima exhibere in homine
natura est, & gratia. In saxis viuulum manus &
alitus tui miraculum.*

ARCHITECTVRA ET SCVLPTVRA.

Ammanatus.

*Siue is sculpat, siue idem adificet, ex usu quoquo ver-
sus tendit dexteram, auream prætendit victoriam.*

EXPRESSIO.

Baccius Bandinellus.

Animi vires in marmoribus ostentare, viuificare est.

L 2

Maxima in paruo vis.

*Muscinus saxeolis in oscillis umbras rerum subducens
motu:*

Vel modicè exertis quasi è pallio digitis:

Et philosophatur ut Pyrrhus:

*Castrametans, & militem in officio continens. Qui &
vincere norit, & victoria uti.*

Ioannes Bononia.

*Nouus Deucalion, sed qui aeterno intellectus lumine assi-
dua operas, ipsa etiam erè tractabilitate mira ad mo-
bilitatem animet.*

Sigilla in gemmis spirant

Natura & artis fœdere:

Natura ouatio,

Triumphus artis.

Hematide omne quod velis

Producis enatum tibi.

O prouidentiae manus

In numerarij manu, o

Manus theatri popula.

Io. Antonius Roscius Mediolanensis.

Si Roscij inclyta manu

Iaspide in tantillula

Se sculptum Athlas inspexerit,

Non ouum in Idea Illo

Prolemvè bimulam Hæctoris

Ridebit imparem sibi.

Sed

*Sed hunc gemellum, & gemmaum, &
 Excellere artis munere, &
 Maiorem Athlantem Athlantium,
 Stellis opus mirantibus
 Dictum probabis Hercule.*

Hieronymus Genga P.

*Picturam cum Architectura coniungere geniale est,
 Ut quod Architectura disponit firmat, expolit,
 Pictura exornet Regina Artium.*

Bartholomeus Genga F.

*Vrbes condere regium opus non negamus:
 Sed munire generosius:
 O Urbium, ô Patria, & nos tuo de gremio tecum adstrui-
 mus
 Propugnacula contra hostes fidei firmiora facere, & ser-
 uare Christianissimum.*

Ioanellus Cremonensis.

*Cælestiū motus, statusque orbium, eosque trepidos contem-
 plationis sustentia æquare, Herculis quidem labor, &
 Athlantis opus est: sed væra, ô Hispania, in ære inquam
 adfabrefacto cæli cuiusque formam cælare, motuumque in-
 certis causis, cursuque, & occursum perpetuos, & momen-
 ta representare, ipsamque ex defluenti aqua per aeris æquo-
 ra sese superferre, & fluere cum videas, cælestis hæc vir-
 tus ingenij est dies, agilitate sua prauertentis, ausus ani-
 morum prouehentis, Heroas dices utique: & laudare, &
 admirari poteris, sed nusquam satis.*

Bartholomeus Argenterius Taurinus.

*Cuius mira in excudendo industria, arauè, cerauè
Mollius spirant diceres artis malleo naturam
Euocari, stilo comi, gestientem fabro ad surgente suo.*

Franciscus Merinius.

*Boëto similis, nisi, & omni Gracia
Illustrior qui in operibus auro illitis
Deposito nouitatis pallore
Aurum fulgere edocuerit.*

Antonius à Fauentia.

*Antiqui Mentoris gloriam aquauit,
Artis dignitatem perpetua ingenij dexteritate adauget.
Bononiensis.*

*Lento ex electro ocreas ducere
Summa antiquorum gloria.*

*Sed Crystallum quasi ceram tractabilem
Producere quorsum libet,
Ipso cum Apolline ex colluctatione æqualis est Laura.
Porro Augustior nostri seculi felicitas.*

Leonardus Francus.

*Leonardi Franci à Prata in leuigandis speculis
Spectata industria est.
Magisterium inuidus adsequitur nemo.*

Iacobus Grillius.

*O Pictura, ô Maxima, altera magna mater, quæ homi-
num formas, & passionés delineando in coloribus expo-
nis. Sed cum pro pënicillo pennam Romana Iacobi Grillij
manu scriptura sumis, Aquilæ volatu magnificentior,
& homi*

*& hominum, & ipsius Dei sensa aürtis exprimis
characteribus, nisi litera in una Creatorem
videas sui ipsius in contemplatione,
vel etiam in orbis creatione proce-
dentem, & medio in thea-
tro Augustam Di-
uinam Maie-
statem:*

FINIS.

PETRI LEONIS
CASELLÆ AQVILANI
INSCRIPTIONES.

Gratia Charitum deliciæ, delicata
puella Charitibus.

*VI canistrum ornant floribus,
Cui ver nouum pro corona,
Cui Venus dulce arridens iter expedit suauio.
Sed heu subviridi latitabant orci insidiæ ineuitabiles,
quas bona nescibat Venus.
Heu orci tenuuia! heu orci præsentanea molimina.
Vestra inuidencia, vestra fraude, vngue vestro,
Elanguit flos pulchritudinis.*

Affisij in templo S. Mariæ de Angelis.

*Annuntiata Dei Matri Mariæ Virgini, Angelorum
Regi*

Regina, Domina nostra Laura Alberti F.

Pontana Perusina, Ludouici de Colijs vx.

Afcany M. in orbitata faculi, pro sua & cariffimarũ animarum falute, animo deuoto operofa in supplicando munificentia, Sacellum conſtruxit, ornauit, dotauitq.

D. O. M.

Et memoriae

Cafari Benediçto à Fonticulis Gracè, & Latinè artiũ, & ſcientiarum elucubrata liberali certitudine, & explicãdi facilitate dilucida, humanitate, ac moderatione egregio iuuentutis inſtitutori.

Patres admonitote liberos, diſcipulina viam ne declinēt. Inſiſte ſis, Iuuentus ingenua ſodes, recta perge ſi potes. Fax enim qua pralucebat extincta eſt.

Kal. Aug. M. D. XCI.

Laurentius Ricchius, & Laura Petrutia Horatio F. ſpei vnica, ac delicijs ſuis: Quòd ore, vultu, moribũſque parentes referret ingenuus puer:

Quod paternos propagaturus honores ad Lauream adoleſceret legum cupidiſſimus,

Heu mortis ordo prepoſterus!

Heu parentes inſolabiles!

Pyrrhus Caietanus, & Maria Pellicana coniuges ſibi, & vobis, filioli, & quos ſperamus poſteri noſtri ſanguinis

Roma

Romani nōmini's generosa posteritas.

Auitam domum restituerunt, exornaueruntq;, ad natali soli dignationem, ad loci ornamentum. Succedite sanctissimi hospites, & salue herilis patria Filitinum.

Ex auctoritate Greg. XIII. Pont. Opt. Max.

Cesar Latini F. Iuuenalis Mannectus, Con. III. Turrim iterum collabentem iniuria temporum qua Ann. ante CCCCXX. resecta est S. C. curauere Nicolaus Mannectus VII. Senator, & collega, quorum familiae intercedere, ac etiam nomina heu desiderentur.

Vrbi aeterna temporarium munimen, auita pietati vindicem memoriam, sua pecunia reparauit.

Agapito Fossano Ro. Eq. SS. Mauritij & Lazari pietas, & fortitudo, & rei militaris scientia ad bellicam gloriam aderant.

Sed quem in pugna strenuum adhuc suspiceret inuida Mors, ipsis in castris excepit, & decumbentem infirmum peruica peremit.

Vix. Ann. Men. Dies.

obit M. D. LXXXVI.

Fabritius fratri carissimo.

Xysti V. opera.

Diui nos Augusti honores quod fregerit tempus improbat: Diuinitatis enim columnen aeternitas. Qua sistit Xystus Christi signum in culmine.

*Idola de Capitolio deiecit, Crucem Christi, qua populum
saluum fecit, celsa in turri constituit.*

*Columna Traiani hac iubet Xystus Pater, esto scabellum
Apostolorum Principi.*

Lampas votiva.

*Mens maturè excita cum pietate sapit suffecta, Chri-
stum praestolatur lampade.*

Memoriae indeflectæ.

*Petro Paulo de Monte patri optimo,
Hieronymo, & Scipioni fratribus carissimis,
Iulio Cecilio Con. concordissimo, & sibi fecit
Lavinia in summa orbitate.*

*Hannibal Cardutius, & Lavinia à Militib. Conn.
Christi, cui vivimus liberos parimus.*

*Quiesse hic Franciscine fili
In ipso subcrescas, ipse te excitabit.*

Ascanius Columna S. R. E. Card.

*Quòd disciplina veri laboris egregius puer Virtutis, &
Honoris fundamenta iecit, ex Hispanijs accitur, absens
adolescens in Cardinalium collegium cooptatus iure meri-
to. Qui Romæ nobilitatis auctor splendore suo pratexta-
tos excitavit, Herculem, & Musas amulatuos modo adse-
qui liceat.*

*Ioannā Florentinā si ex affectu indices, matrē agnosces
clientulā quidē, sed Christi famulā, & peregrinationū om-
niū comitē herilem ministrā vetulam perutilē. Quæ senio,
din*

diuturnaque afflictatione mentem, pietatēque, nunquam oblita est.

Frugi semper patientia vextigal

Iulius Penna Ro. Physicus

Familiari opt. mer. fecit.

Franciscus Blancus Nouocomensis, annos natus LIII. & viuere cæpit, & æternam vitam anhelans temporariae curriculum confecit. Margarita Finocchia Ro. con. & suo, & Io. Baptista filioli nomine, & eius, qui in utero adhuc est posthumus.

Coniungi, & parenti opt. mer. & sibi suisq; posterisque eorum.

Mem. Æternæ.

Quod Gregorio XIII. Pont. opt. max. placuit, eius pientissima indulgentia sacerdos, qui ad hanc D. N. arā vice sacra feceris pro expianda defuncti, fidei anima, facito, expiatq; aequo iure, ac Romæ in Dni Gregorij sacris ædibus, privilegio adequato. Quod D. N. Episcopus munus hoc exornarit, quod pensilem Lychnucum argenteum excitarit, quod oleum ad perpetuum ignem subministrandum curarit: qui præsentī pecunia empto, euictōque prædī cēnsuit, prædium præ esto, benemerentibus benè agier.

Ioannem Mariam Iouium Camertem, & Perleonem Caseilam Aquilanam pietas, & religio, & literarum studia eadem sanctissimis amicitiæ legibus obligarunt pariter,

*riter, ita ut alter in alterius cordis Casella, Camera vè vi-
nit, utiq; & spirat, placet: ita quod simplicius amicitur, iu-
uat quod sese ostentat ambitiosius.*

*Officia meraciore probatissima testimonia hacce
ita vera sunt.*

Subscribere itidem viri probi. Roma,

Id. siue quarto Non. Octob.

*Annuos in amicitia nemo sapiens requirit: ipsa
in officio diem representat.*

*Cingulo col. Romanum deductorem ciuibus P. P. Op-
pido conditorem, marmoream scilicet effigiem T. Labieni
fortissimi, pientissimiq; Imp. in Vrbe Roma in ipsis
Publicolarum adibus adseruatam,*

Restituit liberaliter:

Donauit munificentissimus.

P. P. S. C.

*Dominica de Anastasijs Florentina matri pientissi-
ma, matri optima, & sibi fecit.*

*Dominicus Meliorius, cui maternum nomen & cogno-
mentum desiderium ingeminat acrius solitu-
dine, & luctu.*

*Bonsenioris Cacciaguerra Senensis pientissimi san-
ctissimiq; presbyteri*

P. N.

Pro humilitate loculum

Perleo Casella

Titulo indigitauit.

D. O. M.

*Achilli Zambiccario Pontremulensi I. V. D. Viro
frugi, & antiqua seueritatis in Rom. Cu. per annos XL.
doctrina, & rerum agendarum peritia consultiſſimo.*

*Qui ad pietatis opera, & loca regunda sollicita discusſio-
ne, & inconcussa constantia natus ſodalitio præſertim
Annuntiata à ſecretis per annos XII. perpetua deuotione
aſſiduus adfuit.*

*Ad pudicitia custodiam, ad constitutionum obseruan-
tiam horis omnibus diligentissimus N. N. ex fratre nepo-
tes, hæredes, ex test. patruo opt. mer. poss.*

*Quod Iullius Lignanum pro ſui, & Guarnerij Patris,
& Coronide Archintha matris cariſſimarum ani-
marum expiatione.*

*Conſtitutū cum Abbatiffa, & Monialibus, & Mona-
ſterij Curatoribus attributo perpetuo cenſu fecerit, ut die-
bus ſingulis hoc in altari ſalutare ſacrificium offeratur.*

*Horatius, & Carolus, & Philippus Archinthe fra-
tres Hæredes ex teſtamento.*

*Henrico Grauiſo Mathematico, & Theologo clariſſimo
Quem per luſtra quatuor frequens Louaniensis
Academia docentem audiuit.*

*Xyſtus V. Romani gymnaſij gloriā adaugens
Tanti nominis doctorem in Vrbe accerſiuit.*

Gregorius XIV. Virum innocentiffimum ſibi

Fami

Familiarem, & in aula proprius adesse voluit.

*Sed is honoribus infra eruditionem
pietate superavit.*

*Christo resurgenti, quem vivus sequutus est
Vicit mundum, contempsit & mortem.*

Amici opt. mer. poss.

*Communitas Bracchiani
Alexandro Saminiato,
Stephano Pagnotta,
Stephano Sermatthai
Priorib. Pop.*

*Aquaductum, & fontem
Publicæ utilitati,
Patriæ ornameto
Faciendum curavit:
Idemq; probavit,
Virginij Vrsini inclyti Ducis
Gloriam, & seculi felicitatem
Pro modulo adaugens.*

*Hieronymo Musciano Brixienti inter primos
sui temporis Pictores,*

*Musino qui Princeps opere Gregorianam ornavit
Basilicam ob vita, & Virtutum merita Ro-
mana Civitate donatus est.*

Vix.

Vix. An. LXVI. Men. III. Dies obiit III. Kal. Maij,

M. D. CXII. & Ortenſia Vrſa matri.

Viſtoria & Cecilia filia Parentibus pyſſimis fecere

Thomas Tettius, & Paulus Cathanius Generi,

& exequutores teſt. curauere.

Horatio Mario Tigrino,

*Qui per antiquitatis ſtudia fideli indagine, aſſidua
opera celebris.*

*Simplicitatem natura inſitam bonis excoluit
artibus:*

*Solertiam animi candore illuſtrauit Amici
optimè merito.*

*Archinthos aureo in circulo vniones dixeris concordie
germanitati charitatis de fonte à maioribus in poſteros
vnanimes promanante. Quos numerus vnit. Vnio opibus
adauget, & eadem in omnibus mens, & communis mē-
ſa generoſiores tibi conciliat filios.*

Nobiſſima ô Patria Mediolanum.

Itaque anno ſalutis M. D. XCIIII. Kal. April.

Horatius, Aurelius, & Philippus Chriſtophori,

*Romuli, Pompilij, Octauij, Decij, Io. Baptiſta, & Caro-
li ſanctiſſimorum prædeſunctorum fratrum, & conſen-
ſus memores perpetua voluntate.*

D. D. H. Q. P. T. C.

In ædibus, & hortis eorundem.

*Domus, & horti Archintij per nos coëmpti, & ornati, &
aucti*

aucti Archintorum iuris, & nominis perpetuo sunt, alienandi iure interdicto.

Catharina Nobilis Sf. Sfortie, S. Flora Com: Vidua hortos, & vineam, & quae in eis sunt ades, & edif. antiquitatis monumenta monachis S. Bernardi Ord. Cisterciens. Ref. Folien, donavit.

Et Sacellum D. O. M. Deiq. matri Virgini sub utriusque S. Catharina, Alexandrina scilicet, & Senensis nomine punicipatum, dedicavit.

*Felicitis de Barbarano
Ancilla Christi,
Quam purissimam Virginem
Ad omnem sanctitatem.
Excoluit.*

*Homo Dei
Bon senior Caciaguerra
Senensis,
Presbyter Congr. S. Hieronymi.
In adibus Charitatis,
Heic depositum redituum
In pace expectat censorium diem.*

*O Alde charissime,
O lugubris memoria Manuti,
Inter ceteras miseras ad cumulum illud
Ut accesseris, tibi Viro alioquin*

M

Docto, & perspicuo,
 Vt tua de morte lugeremus,
 Incerti quonam, aut in quem culpam
 rejiciamus.

At tibicondolemus malè canto,
 Et uxoris post repudium votis
 Indulgenti plus satis
 Cùm boleti lathi causa fuere tui.
 Vale ô Manuti, Vale aeternum
 ô Alde charissime,

Iulino Vrsino Canonico Lateranensî,
 Gracè, & Latine doctissimo,
 Farnesiana Bibliotheca custodi,
 Vaticana correctori,
 Vetustis in monumentis dignoscendis
 Peritia singulari,
 Alumno maiorum moribus exculito,
 Virtutum consultissimo,
 Familiari, & sodali suo
 Odoardus Farnesius Card. Perpetua
 Princeps munificentia
 Tumulum fecit, & titulum.
 M. D. C. I.

M. D. C. V.
 Tiberius Aftallius,

Redempto in loco hac ipsa fabrica supernè habitabilis

Cor

Construxit, ornavit, dotavit, dicavitque

*Basilicam suo cum altari pro reis vetustis qua sub vo-
cabulo S. Maria de Astallis gentilicio cultu proprijs in
adibus excitata maioribus steterant: & hoc item sepulcrũ
sibi delegit, & posteris.*

*Sed heu ! Ne ultra orantibus emigrare subitum sit : Ne-
uè ossibus inter aliena nullo titulo iacere in sordibus,
& deteri horribilius.*

*Heu dura necessitas, quæ domus Dominos ita excipis, ita
foras exigis. Dura quæ iura obliteras.*

Alexandro C. *adolescenti,*
In utriusque iuris laurea prae defuncto
Antonijs M. *Filio Pater,*
 Et sibi.

*Flaminio Vacca
Sculptori Romano,
Qui in operibus quæ fecit
Nusquam sibi satisfecit.*

Julia Aquaviva Farnesia Io. Hieronymi Hadria Ducis F. Quae immatura Bertoldi morte coniugis viduata liberis ad virtutem educandis adfuit sedula Virago, per aduersa quaeque constantior, domum, remque domesticam collabentem sustinuit, restituit magnificentia vindici, sub dicto rexit pauperes subleuauit, Domina, Mater.

*Ancillis Dei sacram hanc edem, & septa suo cum cultu
construxit, Bonis tandem defuncta operibus
requieuit in pace.*

M. D. C.

Marius Filius.

*Bernardo Capello Patritio Veneto
Poeticis, Politicisq; studijs clarissimo
Perleo Casella.*

*Cui vir indulgentissimus, memoriam sui commendauerat.
Quod potuit fecit titulum.*

*At tumulum marmoreum, cum columna, & imagine
excitandum propensiora prauertere
Principum vota,*

*Heu merita in ipso praepedita cursu supersultura tor-
pedinis, & antegertentium adspiratione
ventorum disflata, frustra habita.*

Heu merita certis disturbata nominibus.

Heu & qua in volubilibus fides!

Re tamen vera, fide veraci in Christo

*Salutari suo, Requie
portum tenet.*

*In quo & rediuius constabit meritis conua-
lescentibus.*

*Permissu
Arbitratu*

*Pont. Max.
D. Camerary,
N.*

N. N.
N. N.
N. N.
N. N.

*Ne loci uliginosi aqua desidi, noni aqueductus fabrica
cōputresceret.*

*Procliniozem in decursum impellendum, effosso ada-
muſſim canali, quo labilis velit noliſ in profluentē
ſeſe virgeat caterua æquabili factō cuneo.*

*Insuper & pontem, iter actum Populo, & ſibi ipſis pecu-
liares in Villas acceſſuris
Sua pecunia faciundum curauere.*

Societati Ieſu.

*Perpetua Farnesiorum Principum pietate
Qua nascentem fouerant,
Crescenti aderant.*

Adulta iam, & ſæcundata Spiritu

ODOARDVS S. R. E.

CARD. ſelecto in loco
Patribus, ab origine di-
ruta veteri fabrica.

Domum reſtituit, Inſulam conſtituit magnificentius.

Actatis Anno XXVI I.

Qui & Iubilei M. D. C.

Cella Vinaria

Alendo tepidaria,

Adulto iam frigidaria,

Bono uti oportuit vino.

*Hospes en tibi in promptu est, & bel-
le salit.*

Quis color? quàm benè olet?

ad gustum ne rectè annuis?

Eugè, bibe, saluere maioribus

ut plenè comprobes.

Pumulum vinum, vegetum, firmissimum.

Nouo Pontifici Maximo Leoni XI.

Alexandro Medices,

Pacatori Galliarum, conciliatori Regum,

Natalibus, ordinis dignitate, solertia

aquabili, Religione solida,

Legatione Apostolica splendidè perfuncto.

Sed perpetuo vitæ tenore Ecclesiastica

disciplina reparatori

Pio, seucro, innocentissimo,

Patri Patrum lectissimo,

Qui cum floret spes publica

S. P. Q. R.

Optimo Principi Leoni XI.

*Quòd instinctu Paternitatis ab ipso Diuini Pontifica-
tus exordio*

Omnia nobis, & singula æquus, bonusque consulit:

Ita

*Ita ut Respublica constituta appareat,
Et immunitatum securitas,
Senatus honorificentia,
Et per annonæ, & Pacis otia bonam in frugem
Populi hilaritas,*

S. P. Q. R.

Leoni XI. Pōnt. Max.

*Quod gentiliam Leonis XI. beneficentiam
propagat, operum magnificentiam adauget,
Nominis memoriam augustiorem facit
Florentissimum Mediceæ culmen gloria
Vrbis æterna acclamatione perpetua*

S. P. Q. R.

*Clandio Strambonio vetusta de nobilitate Rō-
mana Neapoli, ac Rōmæ nobili.
Bonarum disciplina artium Philosopho, ac Iu-
reconsulto nobilissimo, eloquentissimo.
In quo morum suauitas, animi candorem, men-
tis perspicuitatem vultus elegantia
illustrabant.*

*Ita ut concordie pectus, lingua facundia, vox
applausus coronarent.*

*Et si per innocentiam licuisset ab iniustissimis
mortalium cauere cadem,
Aut ipse vnus, aut nemo sapiens.*

M 4

P. A. Bergomas.

M. B. Coniugi.

*Qui cum concordi vixit unanimis, & sibi
In Christo rediuiuis
Hic requietis locum comparauit.*

Horatio Fusco Romano.

*Scribe Senatus diligenti, docto, & integro, Cui frugalitate, & humanitate spectabili, rebus gerendis, controuersis dirimendis per omnia industri, callenti, oculatissimo, & quod Romanum in primis decet, religioso,
& pio.*

Reip. amantiſſimo, constantia, & omnibus officijs, & in amicos obſequentiſſimo.

PAVLI V. Pontificatus.

Hospes coronatam Urbem, & festiuium in ea populum qui videris, age & tu festum, in corona: ſali Capitolium, manuſda, cape manus, choreale concine.

Vetusta enim de nobilitate Romanorum, Quiritiumq̃.

Paulus V. Romanus opt. Paulus Pont. opt. max.

Publica feſtiuitas publica corona eſt.

PAVLO V. Pont. opt. Max. Romano.

Caſtitate in omnibus, Abſtinentia in iudicijs,

Perſpicacitate, Doctrina, elaborata Sapientia,

Pura puta Religione,

Votis omnium.

Nulla

Nullo ambitu.

Emeritis itaq; virtutibus

Ad fastigium euecto Apostolicum, Principi

Augustissimo.

S. P. Q. R.

PAVLO V. Romano.

Patri Patrum, Patri Principum,

Patri Patria:

Episcoporum Episcopo,

Quem Christus Dominus elegit

Pernigilem Reip. amantissimum.

V. S. I. I.

S. P. Q. R.

PAVLO V. Papæ.

*Quod Romanam iuventutem, ciues coeuos, & accolæ
ad virtutum excitavit studia CAMILLVS BVRGHESIVS
in laurea laboriosior in dies, & sanctior, muneribus, ho-
noribusque per gradus domi forisq; maior effulserit. Pro-
inde purpuratos inter Patres adlegitur, & qui perutilis,
& magnis incanus sensibus prima prope per comitia di-
ligitur Pont. Max. & de Vase electionis Paulus nuncu-
patur.*

Virtuti, Maiestatiq; eius.

S. P. Q. R.

PAVLO V. S. R. E. & Christiani orbis

Episcopo.

Triumphalis arcus perfidia deuictoribus stabat, S. C. orna-

EPIGRAMMATA, ET

tur tibi, qui inter cæteros enites.

*Stat & in Lateranis, sub velo sedes Aposto-
lica, & cælorum claves in promptu sunt.*

*Intende prospere, procede, & regna. Virga
aquitatis, virga regni tui.*

S. P. Q. R.

Cyriacus Matthæius Alexandri F.
Cyriaci N.

*Genio cæli montana salubrioris amæ-
nitatis,*

*Hortos gentilicios sibi, & suis adibus, &
aquis irriguis excoluit, fontanis
exhilaravit.*

*Quæ pro graduum corona, ex epistilijs altè
subsiliences florum in circis florum
ludunt ludicra.*

*Tum & aream, & areolas
topiarijs sepsit, pomarijs
vallavit.*

*Ambitum muro cinxit,
Vetusteis monumen-
teis, signis dispositis.*

*Et munificentissima S. P. Q. R.
Indulgentia,
Obelisco exornavit.*

M

MARIANGELI ACCURSII

AQVILANI VIRI CLARISSIMI,

*Quæ superant Epitaphia , ne pereant
heic adscripsimus.*

D. Petro à Toletto.

*Quòd ad veteres adoraas, auitósque triumphos
Domi forisq̃ addiderit.
Regnum Sicilia geminum pacatum ,
Florensq̃ reddiderit,
Pacem postliminio erigonem ab astris vsque renocarit,
Vnúsque Diuina mentis Caroli V. Aug. interpretes , par-
ticépsque,
Cateros V. S. I. longo intervallo antecellat.
Vrbs Aquila deuota splendori, ampli-
tudinique eius,
Pro tempore , próque viribus
posuit.*

In Ecclesia Diui Francisci.

*Proximè ad eximios pictores,
Quorum magna raritas
Franciscus cognomento pictor accessit
Procul linquens*

Aemulatuſ potius quàm aſſecturos

Eius non artis tantum:

Sed vita morumque præſtantiam.

Vix. Ann. LXXV. multos planè:

At ſi quantum pinxerit æſtumes

Ætatem ultra putes.

In Eccleſia S. Auguſtini.

D. O. M.

Noſtra ne an humanarum conditione rerum, fieri
putemus, ut potiora inſignioraq; ſem-
per occidant prius.

En Iulianus Pacellus in adoleſcentia flore

Intérque Logices Philoſophiaq; cãdidatos facile Princeps,

Dum ad medendi fructus nititur

Annos tantum natus XXII. elanguit

Phæbòq; Hygiaque mærentibus

Ioan. Maria Pacellus Pater infelix poſ.

Ann. M. D. VI.

In Eccleſia S. Petri de Saxa.

Mercurio hic inſta ſoluimus,

Cui præter eruditionem, experientiam,

Solertiam, ac fidem quod eſt

Omnium primum felicitas in medendo fuit.

Infelix ergo ſequens ætas

Languores exultantes, & triumphum

Habituſ quæ ſentiet hoc è medio

Sublato

*Sublato dum auctorem medicina Deum
Repetit à quo longius abesse
Lex cæli non sinit Mercurium.*

Vix. Ann. XLII.

Obijt Ann. M. D. XLIII.

*O bona Veneris, boni
Germen Euphrosine Iouis
Vna, qua comes unice
Comprobaris Amori.*

*Huc ades, memora mihi
Nuptera acta Cupidinis.
Tu mi, tu lepidum magis
Pia, dic age Amorem*

*Impotens simul ac cupit
Melleas Apium in domos
Et dapes alacri manu
Expeditus adibat.*

*Turma præ foribus vigil
Insufurrat ad inuicem
Ordinis quasi canticum
Excubare decorum est.*

*At in his generosior
Castra peruadi ut aspicit
Nudulum digitum oppetens
Occisura pupigit.*

Heu tibi, heu tenero nimis,

*Mi tyro, intumuit, rubet,
Insolenter ut aestues,
Vulneris locus ardet.*

*Excitam, tremulam prope
Exituram animam diu
Continere ne diffluat,
Aut leuare dolorem*

*Halitu, lacryma, osculis,
Summus hic labor Herculis:
Nam dolor superingruens
Nil malagmata curat.*

*Tum furens animo, ingemens
Lacryma, temerè eiulat,
Immerensque loci solum
Vindici pede culpat.*

*Currit ut miser, ut volat,
Mater ò mea clamitans
Tantula heu Apis improba,
Tantum acumine vulnus?*

*Huc sed unde minuta ait
Aspidum hac? voluère hoc malū,
Mel ne ubique loci latet
In luem digitorum?*

*O colone Acharis iners,
O colone nocentium
Praester hic apis est tibi?
Lingua nescia fandi.*

*Vultu ad hac Venus aureo
Quo maris tumidi minas*

Aeoli

Aeolique proteruiam,

Laniasset in auram.

Nate mi, sine iam queri,

Et dolere, ubi abit dolor,

Quàm dolent mage quos feris,

Disce tam leni ab ictu.

Senior calamis tuis

Vis inest, licet aureis:

Sanguinem ebibit, ilia

Torquet, & lacerat cor.

Melle dulcior es, tamen

Mellis, atque Apium vigor,

Pasta viscera vellicas,

Qua pati Cytherea est.

Hac loquuta suauio,

Et manu medica excipit,

Risit illico Heros valens

Arridenti Erycina.

Quaeque tum Charis atque Amor

Plurimus, lacrymam, & genas

Terfit, ac cito postulat

Callinice iocos da.

Monstra qui mala viceris

Lentioris edulij,

Aluearia carperis

Callinice iocos da.

Cade enim unius, en labant

Ordines, fugiunt trepidi,

Aut silent, misere ut putes

Iusta

Iusta soluere regi.

Da iocos, age, vernulis

Ludionibus arbiter:

Ride, & exhilara gregem

Callinice iocos da.

Ludat ut tibi palmulis

Sed comas apio tibi

Inchyto redimat Duci,

Qui corona corona es.

Magne purpureis puer

Optimatibus imperans

Subiuges minitans Deos

Parce territa apicla.

Parce, & ipsa perutilis

Serua, mellificet tibi

Campus his apio, ac thymo

Suave olet, spacia ornat.

En tibi salientis ad

Fontem aqua, torulus viret.

Hinc sodalitio annues,

Susq; deque ubi ludat.

Sic, modo tibi nuncupat

Vota ritè Apiaria, &

Annua, ingeminans choros,

Plaudat vsque choreis.

Butio Raynaldo.

Te, Buti, Historiaque, patriaque

Extinctum vigil utriusque lumen

Fleue

*Flevere Historia, optimiq, Ciues,
Fleuitque & meminit fides vetusta.*

*Hac tibi qua misera superent solatia mentis,
Qua misera signent mentis amariciem.
Mi Pupe, mi animus, Pupe blandule mi, Pupe dulces
O animi quondam delicia cupidi.
Et sarta, & lacrymam in lacrymas abeuntis ocelli
Impono tristeis munus ad inferias.*

*Hac inter violas viator urna
Amorum manibúsq, lacrymáque
Lugentis Domina Pupus catellus
Conditus jacet aureus Catellus
Amorum Pupus, & Puella Amores.*

Honorato Fascitello.

*Quos ego aureolos tuos libellos,
Disertissime Fascitelle, legi,
Hi planè mihi consciunt lepores,
Hi planè numeros mei Catulli,
Et sales sine queis Catulli haud esset
Catonem sapere ora per virorum.
Immo quod lepidum mage, ac venustum
Suavi nectare, amaraco odorato
Doctus scit Venus indiditq, chartis.
En in aureolis salit libellis,
Iuppiter, lepidum, nouum, venustum
Salit per muros Catullinos.*

*Nenia naniolam cane, & occine dulci saporam,
 Adueniens leni, quam sapor aure bibat:
 Ebriolus sapor est pode lubricus, occurrendum,
 Ne labat in tenero gramine, ni releues.
 Somne, quies, mellite sapor, te somnule dicam
 Non ego, nam longa nocte frui satius.
 Expectate venis, bene cognite, sospes, & hospes
 Membra Pupo saturati irriga humere animi,
 Expectate venis, bene cognite, pactus ocello:
 Huc pete Iulum amabo, nictat ocellus, ades.
 Excipe se tibi dederem alas inter & ulnas,
 Qualis per lucos Idalia Idalios
 Puniceis fultum violis, bonam amaraci in umbram
 Mulcere aërio floridam odore comam.
 Ascanium intuleras qui quondam primus Iulus,
 Mente quidem excidere hac, sed pete pra manibus,
 Lallanti dudum roseis insiste labellis,
 Palpebras blandis comprime basolis.
 Quam bene pro voto succedunt singula, nam te
 Rectè habet, inq, tuis ludit imaginibus.
 Nutantem somno Charitos risere, reguntq;
 Obdormiscentem ridet Amor, Comes it,
 Dulcis Amor dormi, dormi mihi dulcis Iule
 Vespere quem sopyt nenia, mane ciet.
 Hora vigil procul hinc, nil te iam sera moramur,
 Clepsina, neu streperos rota sonus crepitet.
 Dormit Iulus: Amor, Charitos, siluere decentes
 Stant cuna: obdormi nenia suade, file.
 Qua moriens mandata darem, suspiria Iëla,*

*Eheu se perito dum latere ingeminant,
 Inuertunt: ratio nutat, languoribus impar.
 Sed quamuis titubet lingua, tacere nequit.
 Heu nimium breue connubium, tadaque cadentes!
 Heu nimium infelix quod sine prole perit!
 Et tamen adsimili vultu, pariliq; iuuenta,
 Et tamen exanimi fœdere amabilis.
 Hærebant tacitis bene conspirantia corda,
 Lumina luminibus, pœtora pœtoribus,
 Cor nitida gestare manu, proferre labellis,
 Vnanimis vnum dicere, idem facere,
 Secretum si quod placuit disquirere vtrisque,
 Discretis schedula scribere, contradere,
 Vtrius in chartis animi mens adparebat.
 Mens animi ipsamet in literulis inerat.
 Quod vis præuenio, rege si placet hoc peragamus:
 Comprobo quod loqueris, gestio item ore manu.
 Videre hæc puta repares risere parentes:
 Heu breue ridentum quæ lachryma, & gemitus?
 Gaudia pone, premit luctus miseranda dolentum,
 Horridior tenebris, tristior hellebore.
 Heu lacryma bijuges, animas solare quaternas:
 Ne miserè orbatis sint sine sole dies.
 Hos tibi commendo, hos rege nobis vita superstes:
 Dum pater in sobole est, auctus vterque socer,
 Vt hæc iactemus cur iam longæua Sybilla
 (Ne properes) campos venis ad Elysios:
 Quæ modo cana fide, æui florentissima Iela,
 Aureus in tenero vimine Veris Amor,*

Hos rege ita ut placito constet bona dicis honesta

Te sobolem alterutris se peperisse domi.

Alba columbula bis geminis Venus una columbis

Et currus dio lumine lucicrepus.

Imnodomus columen prorsus vitalis, & aura

Quattuor hos rege, in his viue, amabo mea lux,

Viuite mi dulces anima, tuque optima Iëla

Vnanimis mecum viuito in his animus,

Vnus ego è cætu moriar, tu victa superstes,

Sta nobis, ne me cursibus insequere.

Phychen nocturno ne plumula rore madescat

Fidus Amor longas detinet in morulas.

Ne properes loca tetra situ, loca subsita terris

Alituum pennis nullibi aperta vagis:

Non hæc Hyppomenes, non hæc Atalanta recurret,

Lauipes heu nitidis parcito poplitibus.

Parcito, nam licet hæc loca squallida subsita terra,

Solus Amor notas itque reditque vias.

Fidus Amor relegens spatia inter utrumque recurret

Vndinago Zephyro lenior, & lenior.

Induet ipse meos vultus, mea verba sonabit:

Et puris putis ludet imaginibus,

Aures ad geminas stillabit nuncia amantis,

Pro gemmis geminis pendet ab auriculis,

En casti lateris custos adsuescet herilem

Sufficere ad telam vellera de calathis.

Quod si exire domo fas est, famulabitur idem;

En viduus pulla fit comes in clamide.

O quoties laurus, & inter amæna vireta,

Iam iam capturas exiet Umbra manus:
 Qualis per virides ripas levis umbra natata
 Expiscaturos fallit in illicium.
 O quoties visa in somnis saturata requires,
 Excita & in somnis visa tibi repetes
 Sermonem in blandum, inque oscula, complexusque
 In vale dicentis vincla per effugium.
 Ipse mihi referet bona nuncia iugis amantis
 Et studia in caros Penelopeia senes:
 Quis delinitus non immatura negabo
 Fata: sed à charis leuius exilium.
 Sed modo mi roseis vitam fouisse labellis
 Ipsum hoc nunc operam est perdere, spes perijt
 Quod perijisse vides duc perditum, & anxia ne sis.
 Sed quam Diij dederunt fer generosa vicem.
 Olim hac ridenti quæ collusere labella:
 Heu stygio trepidant obriguisse gelu.
 Tu teneris heu parce genis, heu parce solutis
 Crinibus: aureolus nodulus ah ne cadat:
 Sat lacrymam posuisse cadentia lumina & ipsum
 Os tremulum gelidum cludere morte obita:
 Suauiolis simul & digitis viuo ex alabastro,
 Et vale longum dicere tela satis.
 Sed quid? & unde mihi hoc vita ingeris exsugendam?
 Ipsius ex ipsa florem anima ambrosiam.
 Qui modo purpureis labris age: num Veneris ros?
 Suauiolum irrorans imbuit ambrosia?
 Certè hoc ipsa Venus condidit, & ipsa ministrat
 Aurea rore Venus purpureo ore Venus.

Nimirum è suavi si suavia deducamus,

Nimirum hoc dulci dulcius ambrosia.

Quid trepido fiet? tua iussa capeffere certum est.

Num stabo? an me herebo protinus expedies?

Sed quando ipse sibi immortalis Amaracus Ida

Num minus hoc valida est dÿs volita ambrosia?

Cæleste hoc, terrenum illud, sed viuudus æther,

Quisquis & ætheria vescitur ambrosia?

Quod si animum firmare lubet stabilire labantem,

Da mi, da Veneris suauiolum mi iterum.

Quod summum in votis, præst leo maximus orbi

Aequus, & humani delicia generis,

Et festina vrbi per hilaria ridet olympus,

Poma micant hortis aurea Mediceis.

At tu ver Populi, sacri decora alta Senatus

Ceu rosa veris apex purpura, odorosus Honos.

Perpetuo florens Princeps nouus, ac sapiens Rex

Sancte Pater. fastis à Decimo Vndecimus:

Magno ab Alexandro leo Maximus aurea nobis

Sacula qui reseras Nestor agas senior.

Puelli Amores mæstiter silens chorus

Comus, iocusq; & lusus, & lepos ubi?

Qui cum renidet ille risus aureus?

Anne in puello dirus heu Tullo sopor

Contulliorum consopit nomen, genus?

Miselli Amores per soporem si licet

Singultus ite versum, abite in lacrymas,

Ocelli auete lacrymarum riui.

Paulo Æmilio Cespitio.

*O tenerum comes Aemili Amorum, atque unica Phæbi
Cura idemque ardos unice Pieridum,
Quid tua Phillis agit? num carmine sensit Amorem,
Carmine quod dulci nectare condit Amor.
Num tibi suauiolam roseis rapuisse labellis
Contigerit cupido saepe cupitum animo?
Dic age, concordi num lingua sopita susurro est?
Nescio quid tacita dyndima nocte silent.
Desine distimulare; Venus bona seruet amantes,
Et mellita iteret, carmen, & illecebras.*

Marino Caprutio.

*Viuiamus bone Capruti, atque amemus:
Idque unum numero modo hoc modo illuc
Dicamus bibuli, & bibentem amemus.
Cernin' ut volucris dies citato
Labitur pede, tetricumque nobis
Auerfit senium impligrumque lathum?
Ergo qua licet hora, quantacunque est
Viuiamus bibuli, & bibentem amemus.
Ut isti miseri, malique fati
Vappa dispereant pilosiores.
Ni pili facerent diem beatam.*

Paulo Cespitio Cordubensi.

*Quod non blanditijs male suadis Partenope, non
Carminibus Circaeis amula carminibus.*

N 4

Luctantem valuit praestringere viribus, at qui.

Omnibus abs dura compede praepest adest.

Vincta pati non novit Amor, nec qui sapit usquam

Aemilium proprio limine abire sinet.

Ipse redux legit Aether Amor felicibus alis,

Et vehemens leui pectore vectat Amor.

Ipse dedit Cupidis dextram coniungere dextra,

Oblectans animum dulcibus alloquijs.

Iuppiter ut chari promotus amore CASELLAE

CESPITIVS ripas constitit ad Tiberis.

O nobis caeli mage dulce, & amabile lumen!

O validum unanimis numen Amicitiae!

Alma Venus, Venus alma, iugalis mater Amoris,

Per quos lege bona fama probat sobolem.

Faemina Virg² animi voto nectuntur in unum

Idemq³ & numero, & gente licet varia.

Natura o columes quod promuba, & auspice vobis

Intra domum & chari coniugis in gremium

Se mea contulerit cupide mellita Neera,

Et mentem explevit dulcibus illecebris,

Gemmantes has rore rosas ubi purpura fulget

Munera virgatis vota feram calathis.

Tu face ut alternos in complexus remorantes

Inuitat tacito tarda senecta pede.

Quintili, Charites venustiores

Risere ut tenerum dedis labellum,

Risere ut nitidi innuere ocelli.

Sed

*Sed heu qua Lachesis silente nocte
 Sublatum gelido occulit locello?
 Heu noctem solidam, heu mala tenebra
 Orci, qua omnia bella contegisti.
 Heu tota in tenebris domo obuoluta
 Risus delituit, fugitq; ocellos
 Ocellus Charitum venustiorum.*

*Par est amare comparem nouam nuptam:
 Adstare eidem, commorari, accumbere:
 Sed deperisse perdita est insania.
 Blandire, & orna, & instrue ad rem quod facit:
 Sed instruenda leniter, suauiter.
 Qua mente pura, qua pudica corpore
 Qua semper occupata curet credita.
 At tu, marite, sancta per connubia
 Marita adaucte maior esto viribus,
 Virtute maior, induenda iam patris
 Persona sponso, recte agendo rex eris.
 Fabella nota nemo quam nescit puer.*

*Domi forisq; adesse oportet liberis
 Quos queritas, adaucta res, adauctior
 Splendore cultus unde quaque excultior,
 Qua tota nitens in cachinnis sit domus.
 Accingere, o vir fortis, ad negotia
 Resurge profliga, ocium at si quod datur
 Te redde Musis, & sodalium choro,
 Qualem solebas omnium scitus prudens,
 Mulcere corda, commouere, impellere:*

*Et si quis unquam moribus priscis Amor
Plebis senatus seculo illuxit suo,
His iam excitus iocundior perutilis
Fama, & calanda consules familie.*

*In S. Gregorij mensam marmoream.
Bissenos iubet hic GREGORIUS excipi egenos:
Sed numerum excedens Angelus accubitat.*

*In sepulcro Bobensium.
Dat tibi Bobo genus, tumuli ius dat morituro:
Viue memor generis, viue memor tumuli.*

Resp.

*Dat mihi Bobo genus, tumuli ius dat morituro;
Do generi sobolem, lampada do soboli.*

*Præsentem quod Virgo parens pulcherrima rerum
Sensit opem viuens qua spem præcurrerit omnem
Spem facis ô tandem supera ad connexa CASELLA,
Mens animi hæc cinerem ante aras tibi Diua religet.
Casimiri Accursij Mariangeli F.*

*Scripsisti aureolum Casella carmen,
Quod mi percupido tui sodali
Legi id plus ego millies, satûrque
Nec sum, nec fieri queo legendo.*

Eiusdem ad eundem.

*Dulces sunt numeri tui Tibulli
Dulces Hendecasyllabi Catulli
Et dulces elegi mei Properti*

Cum

*Cum tot dulcia sint in hoc libello
Mellis est fauus iste non libellus.*

Pauli Æmiliij Cespitij Cordubensis
ad Iulianum Varradam.

*Dispeream Varrada meus tua carmina ni sint
Mi mage Virgineis dulcia basiolis,
Virgineis mage basiolis, & carminum dulci
Sine Catulle tuo, siue Casella tuo.*

Hymnus S. Erasmo Episc. & Martyri
dictus.

Ad Vesperas.

*Norma Virtutum Dei fer sacerdos
Vrbis ò Turris, populi corona,
Murus & custos, vocat aura si qua
Duxque reduxque.*

*Te triumphorum specimen tuorum,
Te patrem mirandi operis patratum
Orbis ut vidit sequitur trahentis
Orbita currum.*

*Alta prouectus super astra, Erasme,
Purpuratorum potis in Senatu
Qua voles, & das bona qua bonus scis,
Qua benè vertas.*

*Proximus Christo potis omne quod vis,
Cuius oblatum calicem bibisti
Prodigus vita, columen clientum,
Pro grege pastor.*

*Inuocat quisquis ades, & repente
 Voce sub prima micuisti, opémque
 Nemo desperet miserentis omnem
 Tempus in omne.*

*Irruentes quod trepidus per Euros
 Iam polum obduci tenebris obortis
 Iam mari in vasto pepulere fluctus
 Nauta, Nauisq.*

*Insolens portarum aditu repelli,
 Hostis aduersis cecidit sub armis.
 Ciuium turba, per acuta bella
 Aequus ad aquas.*

*Hinc tibi clerus sacer in corona
 Hinc frequens ciuis, populique & urbes:
 Aduena votum soluisti, lati
 Festa celebrant.*

*Gloriam sancta dato Trinitati,
 Intona patrem, melos auge nate,
 Spiritum sanctum sequere Hymne, Trinos
 Qui Deus unus.
 Ad nocturnum.*

*En dies stella nitet, en die scit,
 Cultus & nobis itidem colendus
 Annua felix rediuiua in ortum
 Luce recurvat.*

*Messis hic flaua segetes reportet
 Prolis hic casta numeros adauxit
 Ocium feruens reparet senecta
 Aurea saecula.*

*Tu representa Domino placentes
 Moribus priscis animo volenti
 Plebs sumus Christi sibi parta, Erasme,
 Sanguine Christi,
 Laus coequalis parili resultet
 Et Patrem, & Natum Chorea ipsa sanctum
 Spiritum, qui tres Deus estque, suntque
 Trinus, & unus.*

Ad Laudes.

*Pastor ó Plebi inuigilans, diei
 Lampas adfulgens, oculúsque plebis,
 Lumen ó cæli mihi dulce salve, &
 Sospes adesto.*

*Ut tibi fiam ex animo tui grex,
 Tu tibi hanc forma optime Erasme ad unguem
 In viam pacis reduces sequentum
 Dirige gressus.*

*Atque oliuarum veluti novellas
 Caudice è sancto tibi germinanti
 Labe ablutos, age nuptiali
 Suscipi in aula.*

*Martyris mensam redimisse ubi Agnus
 Sumitur Christus, licet esurire
 Has dapes esca est anima, & perennis
 Portio vita,*

*Ne lupi obrepant tegumen sub agni
 Cura qua multi gregis innocentum
 Instat & semper tua Charitatis
 Viscera torset.*

*Instat, ut Trinus Deus, unus idem
Qua potens pollet pietate multa
Ora Caieta, populúmque, & Urbem
Seruet alumnam,*

FINIS.

Qualis HORATI

CARDONI, è prelo releuatur pressa
operando

Pagella, Auctoris certos vulgare labo-
res,

Purpura lacteolo Gallæcia nigret in al-
bo:

Ridet opus, stellis ceu cælum, ceu thymo hy-
mettus

Perpetuo florens, & odor, & vbere
pleno

Uber apum, doctas per Athenas mellifi-
cantum,

Quod tibi LVGDVNVM gratemur oportet,
& arti.

